

**T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI
KENT ÇALIŞMALARI YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**KADIN GÖÇMENLERİN YENİ KENT
MEKANLARI ÜZERİNDEN ‘SINIR’
ALGILARININ DEĞİŞİMİ:
İSTANBUL KENT PRATİKLERİ**

Burcu TÜM

2501160528

TEZ DANIŞMANI

Dr. Öğr. Üyesi Ayşen ŞATIROĞLU

İSTANBUL – 2019

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MÜDÜRLÜĞÜ

YÜKSEK LİSANS
TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN;

Adı ve Soyadı : Burcu TÖM Numarası : 2501160528

Anabilim Dalı / Anasanat Dalı / Programı : Sosyoloji Anabilim Dalı Kent Çalışmaları Bilim Dalı Danışmanı : Dr. Öğr. Üyesi Ayşen ŞATIROĞLU

Tez Savunma Tarihi : 25.06.2019 Saati : 16:00

Tez Başlığı : "Kadın Göçmenlerin Yeni Kent Mekanları Üzerinden 'Sınır' Algılarının Değişimi: İstanbul Kent Pratikleri"

TEZ SAVUNMA SINAVI, İÜ Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 36. Maddesi uyarınca yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABULÜ'NE OYBİRLİĞİ / OYÇOKLUĞU'LA karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- Prof. Dr. Yücel BULUT		Kabul
2- Prof. Dr. Yusuf ADIGÜZEL		Kabul
3- Prof. Dr. Murat Cemal YALÇINTAN		Kabul
3- Dr. Öğr. Üyesi Ayşen ŞATIROĞLU		Kabul
4- Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Ali AKYURT		Kabul

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- Prof. Dr. Enes KABAKCI		
2- Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Güven AVCI		

ÖZ

KADIN GÖÇMENLERİN YENİ KENT MEKANLARI ÜZERİNDEN ‘SINIR’ ALGILARININ DEĞİŞİMİ: İSTANBUL KENT PRATİKLERİ

BURCU TÜM

Bu çalışmada, göç sonrasında yeni kent mekanlarını deneyimleyen kadınların kentle olan ilişkilerine, taktiklerine ve yeni kent mekânı ile birey bazında etkileşimlerine ve sınır algılarının kent pratiğine bağlı değişimine odaklanılmıştır. Kentsel bağlamda göç, bir kırılma olgusu olarak ele alınmıştır ve kentin var oluşundaki olmazsa olmazı olarak değerlendirilerek çalışma yürütülmüştür. Genel olarak göç bir mağduriyet nedeni olarak değil küresel, postmodern dünyanın kentlerinin ana varoluş dinamiği içerisinde ele alınmış ve göçmen kişi sürecin sürekli değişen, dönüşen ve hareket eden kimliği olarak değerlendirilmiştir. Göçmenlik sürekli taşınan bir kimliktense tanımlı bir dönemin getirisi olarak ve bugünün koşullarında her bir bireyin yüksek olasılıkla deneyimlediği bir oluş hali olarak tartışılmıştır. İstanbul’a çeşitli araçlar ve nedenlerle bağımsız olarak yalnız göç eden kadınlarla bu araştırma yürütülmüş ve birebir derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Çalışmada duyular sosyolojisinin tartışmalarından yararlanılmış, görsel sosyoloji araştırmanın aracı haline getirilmiştir. 21.yüzyılın küresel dünyasında hala tartışma konusu olan toplumsal cinsiyete ikicilikli bakışa mekânsal düzlemde bir eleştiri getirilmeye çalışılmıştır. Bundan dolayı kadınların kendi göçmenlik durumlarını nasıl anladıkları üzerine durulmuş ve kendi kentsel mekân kullanımlarına odaklanmaları üzerine çalışılmıştır. Araştırmaya dahil olan kadınlar araştırmanın bir aracı değil bir parçası olarak bu çalışmanın onlarla birlikte yürütülme arayışı merkeze konulmuştur.

Bu çalışmadan göçmen kadınların kentte gündelik pratiklerini üretirlerken kullandıkları taktikler ve metropol kent dinamiklerinde kente, mekâna, kamusalığa bakış açıları elde edilmiştir. Kadınların kent kullanımları irdelenirken İstanbul’da ürettikleri karşılaşmalarla İstanbul geçmekte olanları, duranları ve kalanlarıyla kozmopolit bir eklem kent haline gelmiştir. Kent deneylerinin etkileriyle yerin anlamı

değişmiş, kadınların sosyal ağları dönüşmüş ve imkanlarına, mekânlarına ve kimliklerine dair sınır algıları farklılaşmıştır. Kenti kendilerine yer ederken edindikleri hafızayla birer İstanbullu olarak kadınlar mekânı kendilerine farklı araçlarla uzam yapmışlardır. Kentte yürümek bu araçlardan en dikkat çekenini iken mekân bazlı geliştirdikleri sosyal ağlar; bu ağların ortak noktasında *kadın dayanışması* öne çıkmıştır.

Bu çalışmayla, genel bir çerçeveye göçmen kadınların tümünün yaşadığı bir kent deneyimini sunmak hedeflenmemekle beraber, özne-kişi üzerinden fenomenolojik bir düzlemde değerlendirmek istenmiştir. Bu süreçte çalışmaya katılan göçmen kadınların kendi göç deneyimlerini değerlendirmeleri ve göç krizi sonucunda yeni kent mekânları olan İstanbul'da oluşturdukları mekân bazlı toplumsallıkları hatırlamaları ve anlatılarında hislerini paylaşmaları bu tezin önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Bu anlamda araştırmacı olarak ben ve değerli tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Ayşen Şatiroğlu da, kadınların göç deneyimlerindeki anlatıları üzerinden bir yolculuğa çıkmış bulunduk. Bundan ötürü bu tez bir *yolculuk deneyimi* olarak okunabilir. Amaç; kadınların İstanbul'a varıp varmadıklarını araştırmaktansa İstanbul'un çeşitli yerlerinde ürettikleri kent pratiklerine anlık bir pencere açabilmektir, kentin kadınları, kadınların kenti nasıl değiştirdiklerini bu andan görebilmektir ve bu süreçle beraber sınır algılarındaki değişimi tartışabilmektir.

Anahtar Kelimeler: kent, kadın, göç, sınır, mekân

ABSTRACT

TRANSFORMATION OF MIGRANT WOMEN’S ‘BORDER’ PERCEPTIONS THROUGH NEW URBAN SPACES: ISTANBUL URBAN PRACTICES

BURCU TÜM

This thesis focuses on the experiences of migrant women in urban spaces at their new city of arrival, their relations and tactics concerning this city. Moreover, it studies the personal level interactions with the urban space and the alterations in their perceptions of border through various urban practices. Conceptually, the study undertakes migration in urban context as discontinuity, and considers it vital to the existence of the city. Here, migration is not approached as a state of victimization, but it is undertaken within the basic existential dynamics of postmodern cities. According to the contemporary approach, the construction of the migrant identity is a process where it is in a continuous change, transformation and movement. The state of being a migrant is not constantly carried as a stable identity but it is an outcome of a process within a defined period, and a probable experience for every person in today’s circumstances. The thesis studied women who migrated alone to Istanbul for different reasons via various mediums. This one-to-one in-depth analysis utilises discussions from the sociology of senses while it engages tools from visual sociology. It attempts to contribute with a critique to the contemporary discussions on the persisting dualist understandings in social gender from a space-based perspective. To this end, it gives emphasis on the ways in which the women perceive their state of being a migrant and focuses on their use of urban spaces. The women taking place in this study has been consciously made part of the research rather than being handled as objects. For this reason, the co-productionist approach has been at the epicentre of the research.

The research reveals migrant women’s tactics used for the production of daily urban practices and their perspectives for the city, space and commons within the metropolitan dynamics. In addition, it shows that Istanbul becomes a cosmopolitan

hinge city with new passerbys and permanents who produce various encounters in their daily use of the city. With their urban experiences, the meaning of the space was changed, the social networks of the women were transformed, and their perceptions regarding their potentials, spaces and identities were differentiated. With the memory acquired in Istanbul, they constructed places within the city by applying various means. While walking is the most remarkable amongst these means, the social networks, as women solidarity, have also proved to be equally essential.

This study elaborates on a phenomenological level through subject-person approach, rather than presenting a generalised urban experience of all women. A substantial part of the thesis is comprised of the women's self-evaluation of their migration experience, recollection of their space-based socialisations and feelings shared in their narratives. In this sense, me and my supervisor Dr. Ayşen Şatıroğlu were also engaged in a voyage through the migration narratives of the women. For this reason, this thesis may as well be considered a travel experience. The aim is to momentarily open a window to the various practices produced in various places of Istanbul and see how the women and the city co-shaped each other through this moment. It discusses the changes in their perceptions of border through these processes rather than studying how they reached to Istanbul.

Key words: urban, woman, migration, border, space

ÖNSÖZ

2016 yılında Sciences Po Paris'in PRESAGE¹ liderliğinde organize ettiği 'Femmes d'Avenir en Méditerranée'² programına katılma hakkı kazanan yirmi iki kadından biri olduğumda ilk defa kendi alanında yetkin, toplumsal cinsiyet olgusuna eleştirel yaklaşan Doğu Akdeniz ülkelerinden kadınlarla bir araya gelmiştim. Ürdün, Suriye, Lübnan, Mısır, Tunus, Cezayir, Fas, Filistin ve Türkiye'den kadınlarla bir arada olduğumuz bu buluşmada kendi coğrafyamızdaki kadınların gündemindeki konuları tartışırken göçmen kadınların kent pratikleri üzerine bir yüksek lisans tezi hazırlama fikri ortaya çıktı. Ayrıca, görünen oydu ki gündemlerimiz ortak ve özellikle Suriyeli kadınlar özelinde tartışmalarımıza göre göç konusu coğrafyamızın yüzyıllardır ortak kaderiydi. Batı merkezci üstten bakışın oryantalist yaklaşımlarıyla karşılaştığımız bu programdaki deneyimimizle dünya üzerindeki kendi konumumuzu daha açık görebiliyorduk. Bizlere nasıl ilerici kadınlar olabileceğimizin eğitiminin verilmeye çalışıldığı bu ortamda, Batı merkezci düşünce sisteminin postkolonyal bakışı ve bu düşünceleri sürdürebilir kılan Batı akademisinin rolü çok açıktı. Doğu Akdeniz bölgesindeki kadınların gündelik yaşamına, kadınlık deneyimine dair bu üstenci bakışın böylece hala yeniden ve yeniden üretildiğinin ve bizim de bu üretime müdahil edildiğimizin farkındaydık. Bu tutum, Batı düşüncesinden azade kendi coğrafyamızdaki deneyimlerimizi görünür kılabileceğimiz araştırmalar yapmanın önemini ve bu araştırmalarda kadınlar nezdinde üretilmesi elzem başka söylemlerin aciliyetini açığa çıkardı.

Modernizmin sabit insanının durduğu yerden dünyayı anlama çabasının ardından, postmodern insan dünyayı hareketler bütününde zaman-mekân odaklı kendisinin de dahil olduğu bir değişimler hali olarak görmeye başlamıştır. Bu çerçevede ben de iki senedir hareket halinde olan bir yerlerden bir yerlere göçen- nomad, göçmen, seyyah-biri olarak tam da bu süreçte bu çalışmayı ele almak araştırmacı olarak benim de kendi değişkenliğime anlamlar bulmama fayda sağladı. Görüşmeleri yaptığım esnada

¹ PRESAGE (Le Programme de Recherche et d'Enseignement des SAvoirs sur le GENre) Sciences Po çatısı altında kurulmuş 'Toplumsal Cinsiyete İlişkin Bilginin Araştırılması ve Öğretilmesi Programı' açılımındaki programdır.

² Geleceğin Akdeniz Kadınları

seyahatler arasında İstanbul'da kadınlarla buluşuyor ve kendimin de İstanbul'la ilişkisini, kentli bir kadın olma halimi ve küresel çağda mekânsal sınır algımın değişimini her görüşmede analiz ediyordum. Haliyle aslında araştırdığım şey bir yandan da kendi hikayemi anlamlandırabilmek mi diye düşünmüyordum değilim. Bir bağ kuruyorum ve aslında birbirimizden her birimiz ne kadar farklıyız ve ne kadar da aynıyız; keşfettikçe heyecanlanıyorum.

Her biri bu görüşmelerden sonra arkadaşım oluvermiş bu on iki kadına sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum. Oldukları gibi bana ilham oldular. Onlarla yaşamı umutla var ettikleri için gurur duyuyorum ve onları her daim destekliyorum. Değerli tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Ayşen Şatıroğlu'na değerli katkıları, yol göstericiliğiyle sorularımı bir araştırmaya oturtabilmemi sağladığı, tartışmalarıyla araştırmayı bana derinden deneyimlememin yolunu açtığı ve bu süreci bana bir yol yaptığı için içten minnetlerimi sunuyorum. Yüksek lisans arkadaşım Yasemin Bahçekapılı'ya ve sevgili meslektaşım Hande Ceylan'a tüm süreçteki destekleri için teşekkür ederim. Kent Çalışmaları Yüksek Lisans bölümü hocalarıma ve dönem arkadaşlarıma derslerde geliştirdikleri tartışmalar için teşekkür ederim. Süreçte her daim desteklerini hissettiren ve bütün süreçteki sorularıma görüşleriyle katkı sunan arkadaşlarıma minnettirim. Tez dönemimdeki bu seyyahlık halimde bana evlerini açan sevgili dostlarım Atinalı kadınlara ayrıca teşekkür ederim.

Tezimi; kendisi de tek başına göçmen olan, hareketi hiç bırakmayan, her yaptığı eylemle kendini yeniden var eden, 2016 Kasım ayından beri özlemini duyduğum sevgili halam Birsen'e ithaf ediyorum.

İstanbul, 2019

Burcu Tüm

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	iii
ABSTRACT	v
ÖNSÖZ.....	vii
İÇİNDEKİLER	ix
FOTOĞRAF LİSTESİ.....	xi
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

İSTANBUL, GÖÇ VE KÜRESEL HAREKETLİLİK

1.1. İSTANBUL’A GÖÇ.....	9
1.1.1. 19. Yüzyıl Sonrası Kozmopolit Bir Şehir Olarak İstanbul	9
1.1.2. İstanbul’un Cumhuriyet Sonrası Göç Verme Dönemi.....	15
1.1.3. İstanbul’un 1980 Sonrası Değişen Süreçleri ve Kentin Yeni Sakinleri..	18
1.1.3.1. İstanbul’da 1990’lara Uzanan Süreç ve Değişimin Ayak Sesleri... ..	18
1.1.3.2. İstanbul’da Göç Hareketliliğinin Tekrar İvme Kazanması	20
1.2.KÜRESEL ÇAĞDA DEĞİŞEN GÖÇ TARTIŞMALARI	22
1.2.1. Neoliberalizm ve Küreselleşme Çağında Hareketlilik	23
1.2.2.Turizm Kentlerinin Göçmenleri	28
1.2.3. Küresel Hareketliliğin Yersiz-Yurtsuzları.....	31
1.2.4. İstanbul Özelinde Geçenler, Duranlar, Kalanlar.....	35

İKİNCİ BÖLÜM

METROPOLÜN OLASILIKLARI

2.1. BİR KENTİN METROPOL OLMA POTANSİYELİ.....	44
2.1.1. Metropol Kent ve Olasılıkları	45
2.1.2. Metropol ve Kamusal Alan.....	52
2.1.2.1. Kamusal Oluşturma	54

2.1.2.2. <i>Kentte Gündelik Yaşam ve Kamusal Örgütlenme</i>	59
2.1.2.3. <i>Kamusalın Dönüşümü ve Yerin Hareketliliği</i>	68
2.1.3. Metropolde Ağ Toplumu ve İletişim	73
2.2. METROPOLDE OLASI GÖÇEBE KARŞILAŞMALAR VE HAFIZA	80
2.2.1. Bir Göçebe Pratiği Olarak Yürümek	81
2.2.2. Metropolde Karşılaşmalar ve Kent Hafızası.....	91
2.2.3. Metropolde Aidiyetin Yeni Formu: İstanbullaşmak.....	98

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SINIR ALGISININ DEĞİŞİMİ

3.1. SINIRIN ÖTESİNDE, SINIRIN İÇERİSİNDE	108
3.2. METROPOLDE İSTİSNA HALİNİN EŞİKLERE DÖNÜŞMESİ.....	111
3.3. SINIRLARIN ÖTESİNDE BAŞKA BİR BENLİK.....	118
SONUÇ	126
KAYNAKÇA	130
EK.1 KATILIMCI ÇİZELGESİ	142
EK.2 KROKİ ÖRNEĞİ	144

FOTOĞRAFLAR LİSTESİ

Foto 1. Şark Ekspresi Posteri, Arjan den Boer koleksiyonu.....12

Foto 2. Palma, İspanya 2017, bilinmeyen fotoğrafçı.....30

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
BMMYK	: Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği
EMITT	: East Mediterranean International Tourism & Travel Exhibition Doğu Akdeniz Uluslararası Turizm ve Seyahat Fuarı
IETT	: İstanbul Elektrik Tramvay ve Tünel İşletmeleri
IHH	: İnsan Hak ve Hürriyetleri İnsani Yardım Vakfı
IOM	: International Organization for Migration Uluslararası Göç Örgütü
GIGM	: Göç İdaresi Genel Müdürlüğü
TÜYAP	: Tüm Fuarcılık Yapım A.Ş.
UNESCO	: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü
UNWTO	: United Nations World Tourism Organization Dünya Turizm Örgütü

GİRİŞ

“Görüşümüz neyi nerede gördüğümüze bağlıydı. Gördüğümüz şey de zaman ve yer içinde bulunduğumuz duruma bağlıydı. Her şeyin kayma noktası olarak kabul edilen insan gözü üzerinde toplandığını düşünmek olanaksızdı artık.” (Berger, 2004, s. 18)

Kent Çalışmalarında yüksek lisans programına başladığım günden beri bu araştırma konusunun ele alınma biçimi, araştırma yöntemi, araştırma grubunun oluşturulması ve hangi kavramlar çerçevesinde tartışılması gerekliliği konularında fikirler üretmeye çalıştım. Sciences Po’da tanıştığım İstanbul’da yaşayan Suriyeli arkadaşım H (36, Rabat) ile konuyu paylaşıncı tezin araştırma kapsamına dair ilk tohumları atabildim. Göç ardından pratik edilen kent deneyimi üzerine son yıllarda farklı kentlere göçmüş arkadaşlarımla konuştum. Bir göç tezinden öte bir kent tezi yazmak hedefinde olduğum için göçü kentle kurulan ilişkide bir araç olarak belirlemiştım. Araştırma, kente yeni gelmiş olan kadınların kenti anlama ve yaşama taktiklerine, kentte yaşama pratiklerine ve bu pratiklerin yaşamlarında yarattığı değişimlere bakmayı hedeflemektedir. Bu çerçevede kadınların kente gelme amaçları bağlayıcı olmamakla beraber bir durum olarak göçmen kimlikleri hareketler çağında ve kent açısından kritik bir tartışma konusudur. Aynı zamanda göçme sebepleri arasında bir sıralama ve hiyerarşi oluşturmaktan bir yerden bir yere hareket etme hakkının doğallığını kabul etmek ve durumu mültecilik gibi hukuksal bir zemindense göçmenlik gibi sosyal bir zeminde tartışabilmek çağın bu bağlamdaki tartışmaları açısından önemlidir. Göçün sınırlar dünyasından çıkartılıp sıradanlaştırılması, kent yurttaşlığını göçmenlik çerçevesiyle yeniden ele almayı da sağlamaktadır. Çünkü temelde herkes birer göçmendir ve herkes bir yerlerden gelip bir yerlere gitmektedir. Bu görüşler çerçevesinde katılımcıların çoğu zorunlu sebeplerden ötürü de gelseler de özellikli olarak mülteci veya sığınmacı statüleri belirtilmeden ve bu hukuki statüler özellikle çalışmanın tartışma konusu yapılmadan, katılımcılar ‘göçmen’ olarak tarif edilmişlerdir. Sosyolojik olarak bir örneklem gruplaması yapmak gerekirse kente tek başına gelmiş katılımcı kadınların ortak yönünün ‘bireysel göç’ olduğunu belirtebiliriz.

2000’li yıllarda Türkiye akademi ortamında tartışmaya açılan kentsel bağlamda göç olgusu, daha çok iç göç ve Türkiye’nin verdiği dış göçle ilgili çalışmalardı. Göç

olgusunun günümüz metropollerinin değişmez bir unsuru olduktan sonra 2014 senesi itibariyle kentlere yönelen Suriyeli göç akımının sonucunda, bu göçü işleyen tezler çoğalmıştır.

Kente göç eden kadınlar çerçevesinde yapılan tezler ise dağılan Sovyet ülkelerinden çalışmak amacıyla Türkiye'ye gelenlerle kısıtlıydı. Bu bağlamda çokça ev işçisi olarak çalışan kadınların mekân deneyimlerine dair araştırmalara erişebildiğimiz akademide, son dönemde daha çok Suriyeli kadınların deneyimledikleri kent pratiklerine dair çalışmaları okuyabilmekteyiz. Bu çalışmaların hepsi kadınların kentle olan ilişkisini dezavantajlı bir konumdan temellendirmektedir. Çoğunlukla göçle birlikte kadınların yaşadıkları mağduriyeti ele alan araştırmalar nedeniyle dış göçe dair kadın algısı sadece oluşturulan bu olumsuz dil üzerinden okunmaktadır.¹ Zaten medyada oluşturulmuş göçmen kadın temsiliyetine dair sorun varken, akademide de araştırmalar genel bir göçmen kadın kimliği üretmektedir. Bu kimliğin eleştirisiyle yola çıkılarak başka bir deneyimin mümkün olup olmadığı sorusu bu araştırmanın temel sorularından birini olmuştur. Akademinin farklı disiplinlerinde zayıf bulunduğu için değer görülmeyen kadınlık deneyiminin farklılıklarını, karşıt olanın pratiklerinden azade ele alabilmenin yolu aranmıştır. Bu açıdan kentte görünür olmayan göçmen kadınlık deneyimini mağduriyet dilinden kurtarmak gerekli görülmüştür. İstisna deneyim arayışından öte, araştırmanın kavramlarına araştırmaya katılanların deneyimlerinden yararlanarak bu kavramların anlamları yeniden sorgulanmıştır.

Kadınların kente tek başına gelmiş olmaları -bir aile büyüğü, karar verici eş vb. olmaksızın- önemsenmiştir. Çünkü böylece kentte kendi karar mekanizmaları, kendi kurdukları ağlar, kendi uğraşları ile ürettikleri taktikler bireysel deneyimler üzerinden tartışılabilir olmuştur. Bu süreç kentte yaşam yeri seçiminden iş bulma süreçlerine, bağımsız üretilen ağlardan gündelik hayatta seçme özgürlüğüne kadar geniş bir çerçeveyi ele alırken, özne kadın kimliğini deneyimlerle arayabilmek mümkün olmuştur. 'Ben' ile kurulan ya da 'biz' içerisinde kendini de kapsayan bir anlatımı

¹ 2014-2019 yılı arasında sosyal bilimler alanında Türkiye'ye gelen kadın göçmenler üzerine yapılmış on iki yüksek lisans ve doktora araştırma tezi incelenerek bu çıkarımda bulunulmuştur (Aktaş, 2016), (Avcı, 2019), (Balım, 2018), (Dinçer, 2014), (Düzgün, 2018), (Gezer, 2019), (Kaytan, 2014), (Keskin, 2018), (Oğuz, 2015), (Özcan, 2018), (Şakar, 2019) ve (Tulaz, 2008).

oluştururken gözlemlenen değişkenliklere dikkat edilmiştir. Kente dair konuşulan deneyimlerde tek başına gelmiş olmanın etkileri, sorgulamaları ve değişkenlikleri izlenebilmiştir.

Araştırmanın amacı; İstanbul'a Arapça konuşulan ve ABD'ye göre 'Middle East'¹ Fransa'ya göre 'Proche-Orient'² olarak tanımlanan bölgedeki ülkelerden yalnız gelmiş göçmen kadınların İstanbul kentini tercih etme motivasyonlarına, kenti yaşama, göç gibi bir süreçten sonra kamusalı tekrar inşa etme araçlarına bakmaktır. Yeniden ürettikleri kent mekanlarında kullandıkları taktikler sorgulanmış, mekân ve zaman odaklı yaşanan kent deneyiminin bireysel ve toplumsal etkileri araştırılmıştır. Geçmişte yaşadıkları kentle bağ kurularak İstanbul deneyimiyle 'sınır' kavramına yaklaşımlarındaki farklılıklar sorgulanmıştır.

Araştırma üç bölümden oluşmaktadır. Tezin ilk bölümünde bir hareketler kenti olan İstanbul'un göçle ilişkisine tarihsel açıdan bakılmış ve küresel çağda göçün oluşturduğu değişkenlikler incelenmiştir. Tezin ikinci bölümünde İstanbul kenti bir metropol kent olarak değerlendirilmiş ve görüşmelerden yararlanılarak kadınların kenti yaşama araçları, geliştirdikleri taktikler, kamusalı yeniden var etme potansiyelleri ve kentte yarattıkları etki ile sosyal çevrelerindeki ve İstanbul'daki farklılıklar araştırılmıştır. Bu bölümde kentte göçmen kadınlar tarafından kentsel aidiyet kurabilme olasılığı tartışılmıştır. Üçüncü bölümde diğer bölümlerdeki tartışmalar sonrasında hem ülke sınırlarına hem kentsel sınırlara hem de kadınların kendi kimlik sınırlarına karşı tutumlarındaki farkındalıklar sorgulanmıştır. Bugün hareketler çağının kentlerindeki sınır çelişkileri İstanbul özelinden tartışılırken kadınların sınır konusundaki düşünceleri ele alınmıştır.

Araştırma nitel araştırma yöntemiyle yapılmıştır. Yorumlayıcı fenomenolojik yaklaşım ile feminist yaklaşım harmanlanmıştır (Kümbetoğlu, 2017), (Creswell, 2013, s. 77-83). Kadınların kendi deneyimleri üzerinden kavramlara yaklaşımları araştırılmış ve gündelik hayatta bunu yorumlama biçimleri izlenmiştir (Kümbetoğlu, 2017, s. 28). Görüşmelerden çıkan sonuçların göstergeleri sorgulanırken bilginin toplumsal hayat

¹ Ortadoğu

² Yakındoğu

içerisinde deneyimlerle ilişkisi çok yönlü bir bakışla ele alınmaya çalışılmıştır. Bu çalışmada feminist yaklaşımla, kadınlar çalışmanın nesnesi değil tartışmanın öznesi olarak görülmüştür ve yarı yapılandırılmış mülakat soruları her deneyimde başka tartışmaları içine katarak birer deneyim paylaşımına dönüşmüştür. Araştırmada soruların oluşturulmasında “karşılıklı öğrenme” önemsenmiştir (Kümbetoğlu, 2017, s. 53-70). Kadınların tartışılanlar etrafında oluşturdukları yeni sorular ve görüşmeler sonrasında kendi deneyimlerine bakma biçimlerindeki değişim bu açıdan çalışmanın taraflara etkisidir. Araştırmada özellikle kadın araştırmaları konusundaki verili kavramlar kullanılıp içini doldurmaya çalışmaktan kaçınılmış ve kadınlarla geliştirilen görüşmeler çerçevesinde çıkan başlıklar görüşmeler özelinde birbiriyle ilişkilendirilip araştırmanın başlıkları ortaya çıkarılmıştır. Kadınların deneyimleri arasında hiyerarşi ve özellikle seçim yapılmadan araştırmanın soruları çerçevesi içindeki tüm anlatılara yer vermeye özen gösterilmiştir.

Katılımcılara kartopu örneklem tekniği ile ulaşılmıştır. Görüşmeler esnasında katılımcıların kendi yaklaşımlarına en az etkiyle erişebilmek hedeflenmiştir. Kadınların araştırmada kullanılan kavramlara getirdikleri yorumlar ve tanımlar görüşme esnasındaki duyular üzerinden ve çizilen haritalarla ortaya çıkan göstergelerle ele alınmıştır.

Bu çalışma önce ‘İstanbul ve Berlin Kent Pratikleri’ başlığı ile iki kentin bu bağlamdaki karşılaşması olarak çizilmiştir. Amaç; genel bir bakış ile bir geçiş kenti olarak İstanbul’un ve bir varış kenti olarak Berlin’in güncel kent tartışmalarını göçmen kadınların gözüyle ele almaktır ve geçiş ve varış kenti olmalarını katılımcıların pratikleri üzerinden tartışmaktır. Böylece 2018’in ilk ayları Berlin’e iki kere yolculuk yapılmış ve görüşmeler Berlin’de başlatılmıştır. Yalnız çalışmaya kaynak bulunamayınca Berlin’de yapılan görüşmeler yarım bırakılarak çalışmanın İstanbul ayağına odaklanılmıştır. Sonrasında 23 ile 60 yaş aralığından İstanbul’da on biri 3 ile 8 yıl arasında yaşayan ve biri sadece bir ay kalan on iki kadınla görüşme yapılmıştır (Araştırma okunurken yardımcı olması için katılımcı ayrıntılı bilgileri EK.1 Katılımcı Çizelgesinden izlenebilir). Kadınlara ilk görüşmede çalışma anlatılarak parçası olmaları konusunda rızaları alınmış ve ikinci görüşme talep edilmiştir. Görüşmeler esnasında deneyim paylaşımında değişen duygu durumları karşılıklı paylaşılmış ve

katılımcıların hisleri önemsenerak araştırmanın soruları ve yönü zaman zaman değıştirilmiştir. Görüşmelere 2018 Temmuz ayında başlanmış ve 2019 Ocak ayında sonlandırılmıştır. Biri Atina’da diğeri İstanbul’da yapılan görüşme mekanları araştırmaya katılan kadınlar tarafından tercih edilmiştir. Bu yerlerin, katılımcılar tarafından kent içerisinde kullandıkları bölge ve mekanlardan seçilmesi istenmiştir. İki kişi kendi konutunu tercih ederken diğeri katılımcılar kent içerisinde kullandıkları çeşitli kafelerde görüşmeyi tercih etmiştir. Görüşmeler kadınların kendilerini rahat hissedecekleri farklı dillerde yapılmıştır. Fransızca, Türkçe ve İngilizce görüşmeler tarafımdan gerçekleştirilirken Arapça bilmemem nedeniyle Arapça için tercüman aracılığıyla görüşme yapılmıştır.¹ Katılımcıların kişisel bilgileri çalışma içerisinde olabildiğince gizli tutularak, katılımcılar birer harfle ifade edilmiş ve yaşları ve geldikleri kent belirtilmiştir. Örneğin: L (23, Riyad) gibi.

Çalışma oluşturulurken Becker’in Mesleğin İncelikleri (2014) kitabında araştırma yöntemlerine dair yazdığı inceliklerden yararlanılmıştır. “Bir araştırma oluşturulurken bildiklerimizden ve yargılarımızdan ötesine bakabilme inceliğini” sorgulatan bu kaynak düşünce biçimime dair soruların oluşturulmasını sağlamıştır (Becker, 2014, s. 28). Hakikat kabul edilenin konforlu alanından çıkıp sosyal bilimlerin alanında araştırma oluştururken eleştirel bakışın çok yönlü disiplinler ötesinde geliştirilmesine özen gösterilmiştir. Bu eleştirel bakışla kavramlara araştırmacı olarak yaklaşımım katılımcı kadınların yorumları üzerinden yeniden ele alınmıştır. Böylece ‘hakikat’ kabullerim sorgulanmıştır. Çalışma boyunca herkesin deneyiminin tekil olma özelliğine ve birbirinden ayrı değerlendirilmesi hassasiyetine dikkat edilmiştir (Becker, 2014, s. 45). Hikayelerden konuşabilmek için ‘Neden’ değil ‘Nasıl’ sorusuna odaklanılmıştır (Becker, 2014, s. 103-117). Böylece görüşmeler derinlik kazanabilmiş ve çalışmada fenomenler üzerine tartışma yürütülebilmektedir.

Katılımcıların eylemlerine bakabilmek için duyular sosyolojisinden yararlanılmıştır (Simmel, 2009a). İstanbul kenti ve katılımcıların daha önce yaşadıkları kentler için de Lynch’in ‘Kent İmgesi’ (2010) kitabının tekniğinden yararlanarak katılımcılara

¹ Türkçe konuşulan katılımcıların kendilerini ifade etme biçimleri ile metin üzerinde oynanmamış, olduğu gibi metne aktarılmıştır. Bundan ötürü bazı aktarımlardaki metinde anlatım bozukluğu gibi görünen kısımlar katılımcının kendini ifade biçimidir.

krokiler çizdirilmiştir ve böylece görsel olarak kent içerisindeki eylemlerine bu krokiler çerçevesinden bakılmıştır (EK.2 Kroki Örneğinde bir katılımcının çizdiği kroki görülebilir). Krokiler sayesinde kent içi hareketlilik anlaşılabilmiş, İstanbul'un zihinsel ve duyuşal hafızası katılımcılarda gözlemlenebilmiş ve kent üzerine konuşabilmek kolaylaşmıştır. Kent imgeleri aranırken görsel sosyoloji üzerinde durulmakla beraber diğer dört duyu üzerinden de kent hafızası araştırılmıştır (Varlı Görk, 2016). Bu hafızanın oluşturulma araçları da böylece izlenebilmiştir. Fenomenolojik yaklaşımın sorularına karşılık veren bir yöntem olarak duyular sosyolojisi çalışmayı zenginleştirmiştir. Geliştirilen bireysel kanaatler çalışmayı on iki katılımcının gözüyle başka bir noktaya taşıyabilmiştir. Görmenin dışında, kenti koklamanın, kenti duymanın, kente dokunmasının ve kentte izlenen tatların anlamları üzerinde durulmuştur. Duyularla daha kişisel deneyimler üzerinden "hakikatler dünyasındansa kanaatlere odaklanılmıştır" (Baker, 2015). Yorumlama böylece nitel araştırmanın zenginliği olarak çalışmayı güçlendirmiştir.

Araştırma sırasında karşılaşılan en önemli güçlük, kente tek başına gelmiş kadınlara ulaşabilmektir. Ayrıca çalışmada yöntem-yaklaşımların ve tartışılan başlıkların disiplinler arası çeşitlilik taşıması nedeniyle, araştırmayı farklı açılardan ele almak zorlayıcı ama öğretici bir süreç oldu. Bu gibi bir çalışmada dil konusu araştırmada kavramlara yaklaşırken bir fenomen olarak ele alındığı için bazı görüşmelerde ortak bir dil paylaşmamak ve bir tercüman aracılığıyla bu görüşmeleri yapmak kavramlar üzerinde tartışmaları derinleştirmeyi güçleştirmiştir. Bu sorun görüşme esnasında ortak dil paylaşılmayan kadınlarca da dile getirilmiştir.

Araştırmanın çalışma grubunu kenti tek başına deneyimleyen göçmen kadınların oluşturması, bu çalışmanın önemini göstermektedir ve hem göç hem kent alanındaki araştırmalara bu bağlamda katkı sunmaktadır.

Araştırmada tartışılan kavramlar deneyimi dillendiren kadınların yorumlarıyla ele alındığı için bu çalışma çerçevesinde özelleşmiştir. Güncel kent çalışmalarını zaman-mekân odaklı deneyimlerle okunması açısından araştırma döneminin güncel sorularını taşımaktadır. Çeşitli perspektiflerle yaklaşılmaya çalışılan araştırma disiplinler arası bir boyut kazanmıştır. Araştırmada görüşmelerin yapılma süreci gibi yazma süreci de

farkındalık kazandıran birbirinden farklı süreçler olmuştur. Bu anlamda araştırma yolculuğu bir keşfetme süreci olarak görülmüştür. Çalışma esnasında anlamlar farklılaşmış, yazılanlar çokça değiştirilmiş ve çalışmada başta beklenmeyen sonuçlara ulaşılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

İSTANBUL, GÖÇ VE KÜRESEL HAREKETLİLİK

“Bir kadın olarak, ülkem yok; bir kadın olarak, ülke falan istemiyorum; bir kadın olarak, ülkem bütün dünyadır.” (Woolf, 2010)

Bu araştırmada İstanbul iç ve dış göç bağlamında gelen geçenlerin, duranların ve kalanların şehri olarak nitelendirilmiştir. 2000’li yıllarla giriş-çıkışların hız kazandığı bu kent tarih boyunca geçirdiği kritik dönüşümleriyle ve nüfus değişimleriyle ele alınmıştır. İstanbul; jeopolitik konumu, tarihte üstlendiği görevleri ve de ev sahipliği yaptığı farklı etnik gruplar, çeşitli kimlikler ve zengin insan toplulukları nedeniyle her daim göz önünde olmuştur. Keyder (2013a), İstanbul’un daima bir dünya kenti olduğunu söylemiştir. Avrupa kıtasıyla Asya kıtası arasındaki bu kent; Simmel’in ifade ettiği çerçevede (2013) hem bir kapı hem bir köprü özelliğindedir. Dolayısıyla İstanbul kentini göçler bağlamında değerlendirmek; kapı ve köprünün ayırıştırıcı ve birleştiren özellikleriyle çerçeve kurmak demektir. Bu anlamda kentin toplumsallığı değişen toplumsal dönemlerdeki dinamizminden gelmektedir.

Tarihsel düzlemde; Osmanlı’nın bakiyesi olarak kozmopolit kent özelliği taşıyan İstanbul, Cumhuriyet’in kurulmasıyla yaşadığı kimlik krizinin ardından 1980’lerde liberal ekonominin canlanmasıyla yeniden hareket kazanmıştır. Uluslararası bir çerçevede ulus-devlet bağlamındaki 19. yüzyıldan bu yana coğrafya üzerinde yaşanmakta olan ekonomik, politik, sosyal dönüşümlerle ve değişimlerle birlikte İstanbul’un da rolü dönemsel olarak farklılaşmıştır. Çağımız yeni küresel ve göçler çağı olarak nitelendirilirken, bu sürecin getirisiyle İstanbul da hızlı bir biçimde çehre değiştirmiştir.

Göç kavramı çerçevesinde dönemsel parametrelerin etkisiyle metropol kent İstanbul’un hem ulusal hem de uluslararası rolü üzerinde durulacak ve kent araştırmasının güncel tartışmalarıyla İstanbul kentinin toplumsallığı ele alınacaktır. İstanbul’un farklı dönemlerde farklı biçimde bir göçler kenti olması; tarihte uğradığı politik müdahalelerle, ekonomik ve sosyal değişimlerle anlamlandırılacaktır. İstanbul

küresel bir kent olarak kabul edilip; sınır ötesi bir bakışla İstanbul'un politik ve ekonomik konumlandırılışı ele alınacaktır.

1.1. İSTANBUL'A GÖÇ

Dünyada 19. yüzyılla beraber değişen dinamiklerden Osmanlı'nın son dönemi de payını aldı. Haliyle bu hızlı üretim çağına ayak uydurmaya çalışan ve bir yandan da tekrar güç toplamaya çabalayan Osmanlı Devleti'nin son dönemindeki kentsel hareketlilik ve müdahaleler İstanbul'un uluslararası arenadaki rolünü yeniden belirledi. Bir dünya kenti olmanın pratiklerini kazanan ve zaten etnik-dini gruplar açısından zengin olan Osmanlı topraklarının bir parçası olarak Dersaadet, altın çağını kozmopolit bir kent özelliğinde yaşıyordu.

Osmanlı'nın çöküşüyle ve Cumhuriyetin kurulmasıyla tek tipleşen ve yalnızlaştıran İstanbul ciddi bir insan kaybına maruz kaldı. Çeyrek asırlık bir gerilemenin ardından 1950'lerde cumhuriyet öncesi nüfus rakamlarına erişirken, 1980'ler öncesinde uluslararası arenada ismi unutulmuş bir kent olarak sönük yıllar geçirdi. Sonrasında İstanbul, küreselleşmenin atağa kalktığı ve dünyadaki dengelerin bir kere daha değiştiği 1990'larla beraber yeniden bir geçiş, köprü ve kapı kent olma görevini yüklendi (Keyder, 2013a). Bir yandan ekonomik arayışlarla kente gelenler, diğer yandan da yolu üzerindeki İstanbul'u bir bekleme istasyonu olarak gören mülteciler, sığınmacılar da kentteki dinamizmin yaratıcıları oldular. Bu sürecin ele alınacağı bu bölümde kentin değişkenliğindeki parametreler, dünyada yürüyen tartışmalar ve dönüşümlerle işlenecektir.

1.1.1. 19. Yüzyıl Sonrası Kozmopolit Bir Şehir Olarak İstanbul

19. yüzyılın ikinci yarısı itibariyle Osmanlı İmparatorluğu modern devletleşme sürecine ani reformlarla geçti. Özellikle İstanbul gibi liman şehirlerindeki hızlı gelişmeler birçok alanda boy gösterdi. Osmanlı İmparatorluğu'nun kendisini uluslararası arenaya sunduğu bu dönemde attığı kentsel ve toplumsal adımlar süreç içinde ciddi çelişkileri de beraberinde getirdi. Kamusal alana çıkış süreci olarak da bilinen bu dönem, kentsel kamusal alanın da şekil değiştirdiği ve modern ulus-devlet

sürecine adaptasyon açısından dünya konjonktürüne uyumlu reformların da yapıldığı dönemdi. Bu süreci Tekeli (2009b) ‘utangaç modernleşme’ olarak tanımlamaktadır. Bu dönem, o zaman ve bugün de hala birçok araştırma açısından Batı’ya özentinin izlerinin görüldüğü bir süreç olarak eleştirilmekte ve Batılılaşma girişimi olarak ele alınmaktadır. Ama dönemi yerelinden değerlendirmeyi doğru bulan Tekeli; süreci, kendinden emin olmayan, özgüven kaybı yaşamış, ne yapacağını pek de bilemeyen ve el yordamıyla yolunu bulmaya çabalayan bir kayıp imparatorluk süreci olarak görmektedir. Bundan ötürü bu süreçteki hızlı modernleşme adımları, yüzyıllardır gelen geçenlerin kenti İstanbul için de baş döndürücü nitelikteydi.

Bu süreci birkaç farklı tarihle başlatan araştırmacılar olmasıyla beraber, Zeynep Çelik’in de dikkat çektiği gibi “Osmanlı İmparatorluğu’nu yabancı sermayeye açan Osmanlı-İngiliz Serbest Ticaret Anlaşması’nın yapıldığı tarih olan 1838 tarihi İstanbul nüfus değişimi açısından önemlidir” (Çelik, 1998, s. 20). Aynı zamanda Tekeli (2009a, s.17), İmparatorluğun neferlerinden biri olan yeniçeri ocağının 1826 yılında kapatılmasını ve modern ulus-devletin olmazsa olmazı olan modern ordu sistemine geçiş de bu açıdan bir kırılma noktası olarak tanımlamaktadır. 1839 Tanzimat Fermanı ve 1856 Islahat Fermanı ile yapılan reformlar İmparatorluğun ulus-devlet olma nezdinde konuştuğu dile, mensup olduğu dini cemaate bakmaksızın vatandaşını koruma, mülk hakkını tanıma, aynı vatani paylaşan bireyleri bir yapan görevleri tanımlama ve hukukta modern bir döneme giriş adımlarıydı. Bu süreçte başlatılan özellikle eğitim, sağlık ve ekonomi alanındaki gelişmeler İmparatorluğun başkenti İstanbul’da son derece fark edilir kentsel değişimlere yol açtı. Öte yandan dünyada gelişmekte olan modern kent planlama stratejileriyle birlikte İstanbul’da ilk adımlar atılmaya bu dönemde başlandı. Bunun en önemli gelişmesi 1858’de Arazi Kanunnamesi’nin kabulü olarak görülmektedir (Tekeli, 2009a). Diğer koldan ise ekonomik olarak zorluklar çeken, topraklarında küçülme ve hatta çöküş süreci yaşayan İmparatorluk bu modernleşme çabalarıyla birlikte ekonomik bir ferahlamayı da öngörmektedir. Modern bir çizgiye geçerken, bir yandan da uluslararası arenada rüştünü ispatlayarak, Batı ile kurduğu ekonomik ilişkiler sayesinde ayağa kalkma niyeti gütmektedir. Bu dönemi Keyder (2013a, s. 10) ‘19. Yüzyılın küreselleşmesi’ olarak tanımlamaktadır.

19. yüzyıl sanayi çağında Osmanlı İmparatorluğu tarafından önce İngilizlere ardından da diğer Avrupa ülkelerine ticari imtiyazlar tanındı. Bir liman kenti olan İstanbul bu ekonomik gelişmeler vasıtasıyla büyük oranda Avrupalılaştığı bir döneme girmişti. Kent çeperlerinde üretim alanlarının devlet eliyle hızlı bir şekilde kurulmasıyla birlikte alanında uzman kişilerin Avrupa'dan getirilmesi ve açılan sanayi kuruluşlarında Avrupa ekonomisine de alan açılmasıyla dışa bağımlı bir ekonomi modeli geliştirilmiş oldu. Dönemin dünya trendlerini de takibe alan Osmanlı Devleti, sanayi çağının önemli göstergesi olan bir sanayi fuarı bile kuracaktı. 1863'te beş aylık kurulan bu fuar sayesinde İstanbul'da uluslararası bir kentsel hareketlilik yaşandı. "Osmanlı bu dönemde kendi içinde kalmayıp uluslararası birçok fuara da sanayi ürünlerini sergilenmesi için göndererek" sanayi alanındaki temsiliyetini dünyanın farklı kentlerinde göstermek amacındaydı (Çelik, 1998, s. 30).

"Pera, Galata ve Tophane mahallelerinden oluşan Altıncı Daire-i Belediyesi, 1857'de yayınlanan bir raporla on dört daireye ayrılan İstanbul kentinin belediyeçilik uygulamalarındaki yeniliklerinin denenmesi için pilot uygulama bölgesi olarak seçilmesi" bu bölgeyi dönemin en hareketli alanı haline getirmiştir. (Çelik, 1998, s. 38). Böylece gözde bölge olarak dikkat çeken bu alanda yapılacak tüm kentsel müdahaleler aynı zamanda uluslararası düzeyde bir saygınlık meselesiydi. Haliyle kent politikaları bağlamında ilk gelişmeler de bu bölgelerde bu hassasiyet altında yaşandı.

Dönemde en çok dikkat çeken ulaşım konusuna verilen önemdi. Kentin yaya, özel kayak ve atlı arabalarla sağlanan ulaşımına yönelik belediye hizmetleri bu dönemde başladı. 1850 yılında ilk defa Üsküdar-Eminönü arası vapurlar çalışmaya başladı ve 1858'de ilk Üsküdar-Kabataş arası arabalı vapur seferleri başlatıldı. 1845'te inşa edilen Galata Köprüsü, 1863 yılında III. Napolyon'un yapacağı ziyaret nedeniyle prestij için yeniden yapıldı (Vikipedia, Galata Köprüsü). Ulaşım dair kurumsal en önemli adım; 1870'de İstanbul Tramvay Şirketi'nin tünel yapımı kararıyla kurulmasıdır. Bununla beraber Fransız sermayesiyle İngiliz şirketin üstlendiği tünel projesi 1875'te Galata-Pera arası çalışmak üzere açıldı. Daha sonra İngiliz, Fransız ve Belçika gibi Avrupa ülkelerinin şirketleri ile yapılan anlaşmalar çerçevesinde toplu ulaşım hatları arttırıldı (IETT). Bu gelişmeler kamusallaşma alanında atılmış en

önemli adımlardandı. Artık karşılaşmaların çoğalacağı, İstanbulluların birbiriyle ilişkilendiği yeni bir kamusal ortam böylece Eminönü, Karaköy, Galata, Pera ve Tophane bölgelerinde sağlanmıştır. Bu kentin çeşitliliğinin görülebilir olması için yaratılmış bir fırsattı.

Şark Ekspresi'nin 1883'de işletilmeye başlanmasıyla birlikte İstanbul'a Avrupa'dan oryantalist bir ilgi doğdu. Fransız şirketi Vagon-Li Şirketi'ne ait olan tren, diplomat ve devlet memurları başta olmak üzere seyyahları, dönemin entelektüellerini de İstanbul'a taşıyan seferler yaptı. Ardından bir de Şark Ekspresi ile seyahat edenlerin konaklayabileceği nitelikte ilk modern otel olan Pera Palas'ı da Vagon- Li Şirketi satın alınca, yolcularına komple hizmet veren bir kurum gibi çalışmaya başladı. Bu anlamda dönemin turizm hizmetinde ilk kurumsal örneklerinden birini gerçekleştirdiğini söyleyebiliriz (Wikipedia, Şark Ekspresi).

Foto 1. Şark Ekspresi Poster, Arjan den Boer koleksiyonu (Wikipedia, Şark Ekspresi)

Osmanlı Devleti'nin 19 yüzyılda gayrimüslimleri de kapsayan fermanlarıyla Batı etkisiyle farklı etnik gruplara ve din temelli topluluklara da yaygın haklar sunulmuştur. Böylece Osmanlı Devleti yüzünü daha kozmopolit, çok kültürlü ve farklılıkları barındıran bir tarafa çevirdiğini göstermişti. Neredeyse 19. yüzyıla kadar farklı etnik grupların, dine mensup cemaatlerin ve ötekilerin keskin bir biçimde ayrılan bölgesel yerleşimleri nüfus değişimleriyle ortadan kalkmaya başlamıştı. Ticaret bölgesi olan divan yolu ile limanlar bölgesi arasındaki alan dışında kalan bölgeleriyle İstanbul, Çelik tarafından şöyle tarif edilmiştir:

“En büyük grubu oluşturan Müslümanlar yarımada'nın merkezinde yaşarlardı, Ermeniler, Rumlar ve Yahudiler ise daha çok sahillerde yerleşmişlerdi. Marmara sahilllerinde genellikle Rum ve Ermeni mahalleleri varken, Haliç Rum ve Yahudi mahalleleriyle çevrelenmişti. Kentin nüfusu karasularına doğru seyrekleşmekteydi ve kentin en geniş, boş arazisi Teodosios Surları'na bitişik olan bölgede bulunmaktaydı. Buralarda, kent surlarının dışındaki toprak kullanım kalıbını tekrarlayan meyve bahçeleri ve bostanlar başlardı. Bunların dışında sur içindeki boş alanlar az ve birbirinden uzaktı. Kent merkezindeki en önemli meydan, at oyunlarında ve mesire olarak kullanılan At Meydanı'ydı (Hippodrom). Bunun dışında kentin herkesin yararlanabileceği başlıca açık alanları camilerle, külliyelerin avlularıydı. Böylece bu alanlar dini ve dünyevi işlevleri birleştirmekteydiler” (Çelik, 1998, s. 5).

19. yüzyılda Pera ve Galata kozmopolit sayılan nadir mahallelerdendi. Bu bölgeleri İmparatorluğun diğer mahallelerinden ayırmak çok kolaydı. Ekonominin canlılığını koruduğu liman bölgesi üstünde kurulmuş bankalar ve sigortacılar bölgesine yakın bu bölge farklılıkları içinde barındıran ve karşılaşmaları daha fazla mümkün kılan alanlardı. İstanbul'un içinde barındırdığı İstanbullular veya kısa süreli ağırladığı insan topluluklarının hareket ettiği, kamusal alana dair gözlemlerin İstanbul özelinde okunabildiği bölgelerde 19. yüzyıl sürecinde ciddi gelişmeler olmuştur.

“1838'de Galata Ermeniler, Rumlar, Frenkler ve Yahudilerden (ki bunlar rıhtımın doğusunda kent surlarının dışında yaşarlardı) oluşan kozmopolit bir nüfusa sahipti. Pera birkaç Osmanlı Hristiyan azınlıkla karışmış, bir Avrupa mahallesi idi, oysa Kasımpaşa, Tophane ve Fındıklı'da sadece Müslümanlar meskundu” (Çelik, 1998, s. 8).

Marmara, (2014, s. 223) İstanbullaşmak sergi kitabındaki yazısında Levantenlerin özellikle 19. yüzyılda İstanbul'da altın çağ yaşadıklarından bahseder. Mülk edinme hakkıyla birlikte artık yerleşik yaşamda varlığını sürdüren bu sürekli yabancı kimlikli

İstanbullular, ciddi sayıda İstanbul nüfusunu oluşturmaktaydı. Yapısal olarak çeşitli eğitim yapılarının ve dini yapıların bu dönemde yapılmasına dair kayıtlar ve hatta Pangaltı semtinin de bu süreçle birlikte inşa edilmesi değişimin göstergeleridir.

Tekeli (2009a, s. 22-23), Osmanlı’da semt semt öbekselen toplulukları, aynı inanca mensup grupları İstanbul’da yaşadıkları mahalleler üzerinden anlatır. İkinci bir unsur olarak İmparatorluğun küçülen topraklarından teşviklerle gelen Balkanlıların 1887 yılı itibariyle kentlere yerleştirilmelerinin de İstanbul açısından demografik farklılaşmalara yol açtığından bahseder. 19. yüzyıldaki gelişmelerin kent gündeliğine yansmasıyla birlikte modernleşme sürecinde semt bazında homojenlik çözülürken, bir yandan da statü bazlı bir hiyerarşi ile sınıf odaklı yerleşimlerin başladığı döneme girilmiştir. 18. yüzyılda başlayan bu sürece dair birçok kaynakta okunabilen ‘yabancı’ ile karşılaşma ve kamusal alanda birbirine öteki olan toplulukların birbiriyle iç içe girme rahatsızlıkları dile getirilmeye başlanmıştır (Tanyeli, 2017). Bu anlamda bu korku ‘batılılaşma’ adı altında dönemin entelektüelleri tarafından kaleme alınırken, yüzyıllardır içinde barındırdığı bir arada yaşama halini henüz yeni gündemine alan Osmanlı Devleti’nin sürece dair müdahaleleri bir kesim tarafından özenti olarak görülüp eleştirilmekteydi.

Özellikle mesire yerlerinde kadınların toplumsal hayata karışmasıyla duyulan kamusal tekinsizlik halinin çözümü için üretilen toplumsal pratiklerden bahsederken Tanyeli, dönemin yazarları için şu soruyu sorar: “Kamusal mekânda varlık kazanmayan bir entelektüel yaşam mümkün müdür?” (Tanyeli, 2017, s. 303).

İstanbul’un nüfus artışını ve değişimini rakamlar da göstermektedir. Bu rakamlarda, daha önce de bahsedilen, küçülen Osmanlı topraklarına yerleşen Müslüman toplulukların sayısı etkili olmuş olsa da aynı zamanda Avrupa ile yapılan ticari anlaşmalar ve geliştirilen reformlarla birlikte öncesinde Osmanlı tebaası olan ya da olmayan gayrimüslim nüfusu da dahil olmuştur.

“İstanbul ve banliyölerinin 1844’teki nüfusu yaklaşık 391.000 iken, 1856’da bu sayı 430.000’e, 1878’de 547.437’ye ve 1886’da 851.527’ye ulaştı. Kırk yılda ikiye katlanmanın da ötesinde bir artış gösterdi. (...)”

1840 ile 1900 yılları arasında İstanbul'a yerleşen 100.000 gayrimüslim, çoğunlukla kapitülasyonlar ve Avrupalı tüccar ve yatırımcılara tanınan diğer haklardan yararlanmak için gelmişti.

1885 sayımında İstanbul'da yaşayan Osmanlı tebaasının milletlere göre dağılımı şöyleydi: Müslüman %44,06, Ortodoks Rum %17,48, Ermeni %17,12, Yahudi %5,08, Katolik %1,17, Bulgar %0,50, Latin %0,12 ve Protestan %0,09. Nüfusun geri kalanı %14,74'ünü yabancılar oluştuyordu.” (Çelik, 1998, s. 33)

Bu rakamlar değerlendirilecek olursa Osmanlı Devleti'nin son dönemde kazandığı bu çeşitlilik; bir birlikte yaşamayı deneme fırsatıydı. Dini inanç grupları odaklı okunan bu farklılığı oluşturan Müslümanların içinde dil çeşitliliği olduğunu unutmamak gerekir. Burada yapılan bir genellemenin fotoğrafıdır; bu dönemdeki etnik gruplar ve kimlikler çok daha derin bir çeşitliliğin İstanbul özelinde yaşandığını göstermektedir. Kimsenin tam anlamıyla çoğunluk olamadığı bu süreçte bir yatay toplumsallık¹ deneyimi yaşanmaktaydı. Ayrıca özellikle incelediğimiz Altıncı Daire-i Belediyeyi oluşturan Pera, Galata ve Tophane bölgesinin neredeyse yarısının yabancı nüfustan oluşması hiç de şaşırtıcı değildi.

Jön Türk döneminde yani II. Meşrutiyet süreciyle, bu yerel odaklı zenginlikle, yeni bir devlet kurulmasıyla yaratılmak istenen millet birliği müdahaleleriyle İstanbul, bir toplum mühendisliği dönemi yaşamaya doğru gidecek ve bu çeşitliliği kaybetmeye başlayacaktı.

1.1.2. İstanbul'un Cumhuriyet Sonrası Göç Verme Dönemi

“On dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında İstanbul bir imparatorluk devletinin desteği olmaksızın gelişen bir liman şehrinin bütün donanımına kavuştu. Birinci Dünya Savaşı'nın eşiğine gelindiğinde bir milyon nüfusu ve ekonomik fırsatların cezbediği 130 bin yabancı tebaası ile canlı bir metropol haline gelmişti” (Keyder, 2013a, s. 11).

İstanbul küresel bir kent modasını dönemin altın çağında yakalayabilmişti. Tarihinde görülmemiş bir hareketliliğe sahne olurken, bir yandan da Doğu-Batı arasında kritik bir role bürünmeye başlamıştı. Yalnız, bu refah döneminin görüntüsünün arkasında bir

¹ Birbiri arasında hiyerarşi kurabilecek hukuki temeli olmadığı için toplumların birbirine eşit bir kamusalılık kurduğu bir toplumsallık

yandan da çökmekte olan imparatorluğun devletleşme çabasıyla birlikte kaybettiği gücün yükünü taşımaktaydı. O yüzden küresellik havası uzun süre devam edemedi. 20. yüzyıla birlikte gelen çöküş süreci Birinci Dünya Savaşı sonrasında Türkiye Cumhuriyeti devletinin Anadolu'ya dönük kuruluş süreci İstanbul'a güç kaybettirdi. Tarihinde görülmemiş bir nüfus kaybı yaşıyordu ve aynı zamanda İttihat ve Terakki'nin Türkleşme ve Müslümanlaşma hareketiyle birlikte sonrasında homojen bir yapıya bürünmeye başlamıştı (Dündar, 2008).

1950'lere kadar nüfus kayıpları devam ederken, Keyder'in (2013a) de bildirdiği gibi, Osmanlı'nın çöküşüyle Müslümanların kültür merkezi olmaktan çıkan İstanbul Avrupa'nın savaşlar ve 1929'la birlikte ekonomik bunalımlar dönemi yaşadığı bu süreçte tüm küresel kentler gibi yalnızlaşacaktı. Elbette bu sürece eşlik eden Türk ulus-devletinin kurulma sürecinde, Kemalizm'in Osmanlı'dan miras almaktansa yeni baştan inşa edebileceği ve ulus mimarisini göstereceği örneklerle bezeyeceği bir kent olarak Ankara'yı tercih etmesi de bu süreci etkilemişti (Bozdoğan, 2012). Birinci Dünya Savaşı'ndan önce 1.2 milyon olan İstanbul nüfusunun 1927'de yapılan sayımda 691.000 kişi olarak kayıtlara geçerek sayının yarı yarıya düştüğü görülmüştür. Bu dönemde İstanbul'un yaşadığı tek ve en canlı hareketlilik hali; Sovyetler Birliği'nin kurulmasıyla Karadeniz üzerinden İstanbul'a varıp ardından başka Avrupa ülkelerine gidebilmek için toplu göçle gelen ve sayıları şaibeli olan 1920-22 yılları arasındaki Rus göçüydü (İppolitov, Karpenko, & Pivovarov, 2012). Aynı zamanda bu süreçte Balkanlaşma diye tabir ettiğimiz devrik İmparatorluk'tan göçen Müslüman nüfusu ile birlikte toplam Müslüman nüfus artarken, gayrimüslim nüfusta da azalma görülmüştür. Osmanlı topraklarındaki nüfus verilerine göre; 20. yüzyılın başında 20'den fazla etnik gruptan bahsedilirken (ki Müslümanlar tek bir grup olarak sayılıyordu) gittikçe azalan bu çeşitlilik kendisini şu rakamlarla gösteriyordu:

“1927'de kent nüfusunun %65'i Müslümanken, bu oran 1935'te %70'e, 1950'de %84'e yükselmiştir. Rumların sayısı 1927'de 90.000, 1935'te 75.000, 1945'te 70.000, 1950'de 62.000'e düşmüştür. Benzer şekilde Ermenilerin sayısı 1927'de 45.000 iken, 1935'te 39.000'e düşmüş, 1945'te 43.000, 1950'de 40.000 olmuştur. Yahudi nüfusu 1927'de 39.000 iken, 1935'te 26.000, 1945'te 31.000, 1950'de 26.000 olarak saptanmıştır. 1950 yılında kentteki yabancı sayısı 11.550'dir” (Tekeli, 2009a, s. 25).

1950'lerden sonra ise İstanbul uzun bir süre iç göç etkisi yaşadı. Böylece İstanbul gecekondulaşma ile tanıştı. Uzun süre İstanbul'a dair kent bağlamında konuşulacak tek konu 'gecekondulaşma' ve de toplumsal etkileri oldu. Anadolu'dan gelen ekonomik nedenli zorunlu göçler kentte çoğunlukla ayrılmaya neden olmuştur. Asıl İstanbullu olduklarını iddia edenler göçle gelenleri farklı kategorilerle yaftalamaktaydı. Böylece İstanbul, kentsel ayrışmanın keskinleştiği ve sınıf temelli bir yerleşimin daha da belirginleştiği bir süreci yaşamıştır. 1950'lerde nüfus artışı yaşansa da etnik ve dini kimlikler bağlamında homojenleşen İstanbul yapısı devamlılığını sürdürmüştü. 1955'te İstanbul'da Rumlara yönelik gerçekleştirilen saldırı ve sonrasında artan baskılar ve Türkleşme hareketleri çerçevesinde gayrimüslimlere uygulanan yaptırımlar İstanbul'un çehresinde ve yaşamında ciddi bir değişime yol açmıştı

Uğur Tanyeli bu süreci şöyle anlatıyor:

“Birinci Dünya Savaşı bitip Osmanlı Devleti tasfiye edilince, rakip ulusalcılıkların kavgasından doğan yeni Türkiye Cumhuriyeti, İstanbul'un kaderini o doğrultuda biçimleme kararıyla yola çıkacaktı. Burası artık etnik anlamda tekil kimlikli bir Türk kenti olmalıydı. Kolay ulaşılabilecek bir hedefti bu. 1929 dünya ekonomik bunalımı kentteki Avrupa sermayesiyle birlikte Avrupa kökenlileri de uzaklaştırdı. Eski Doğu Akdeniz kozmopolitizminin yerli bileşenleriyse 1920'lerden 1970'lerin başlarına dek uzanan bir zaman aralığında kenti adım adım terk edip gittiler. Ulusalcı imgelemin öngördüğü tekilleşme başarmış gibiydi” (Tanyeli, 2009a, s. 117).

“1950'lerde İstanbul için uluslararası gerçekleşen tek hareketlilik Hilton oteli açılışı” kent açısından ne kadar ölü bir dönemin yaşandığına örnekti (Keyder, 2013a, s. 20). 1980'lere kadar sürececek olan bu sessizlik hali ve İstanbul'un zengin mirasından yoksunluğu kentin bir neredeyse unutulmasına neden olmuştu. Bu sürecin kırılması 1980'lerde başlasa da 1990'larda hız kazanacaktı.

1.1.3. İstanbul'un 1980 Sonrası Değişen Süreçleri ve Kentin Yeni Sakinleri

1.1.3.1. İstanbul'da 1990'lara Uzanan Süreç ve Değişimin Ayak Sesleri

1980 darbesi sonrasında değişen ekonomik düzen ve devletin bu düzlemde kentler için aldığı kararlarla birlikte İstanbul'da hareketlilik tekrar başladı. 1973 yılında Türkiye'nin ilk kurumsal kültür sanat kuruluşu İKSV kurulacak ve 1982 yılında ilk defa düzenlenen film haftasıyla uluslararası kültür alanında kentte hareketlilik de bu süreçle birlikte başlayacaktı. Yardımcı (2014), 1987 yılında Uluslararası İstanbul Bienali'nin başlangıcından günümüze küreselleşen İstanbul'u kültürün endüstrileşmesiyle beraber ele almıştır. 1985'te İstanbul'un tarihi alanlarının UNESCO Dünya Mirası Listesi'ne girmesi, 1987 yılında Avrupa Birliği'ne üyelik başvurusunun yapılması, 1990'larda Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve dünyada küreselleşme adımlarının atılmasıyla kentlerin küresel anlam kazandığı bu dönemde İstanbul da 19. yüzyılın sonunda yarım kalan kozmopolitliğine döndü.

Sanayileşmenin arttığı ve kentsel arterlerin genişlemeye yüz tuttuğu bu süreçte 1988 yılında Metro İstanbul kuruldu. 1989'da Atatürk Havalimanı'na bağlanan Aksaray hattı işletilmeye başlandı. 1988'de Türkiye'nin ilk alışveriş merkezi Galleria, Turgut Özal'ın girişimiyle Bakırköy'de açıldı. Liberalizm ile beraber bir yandan yıkıcı bir süreçle karşılaşırken hızlı bir değişim sürecine tekrar giren İstanbul, aynı zamanda geçmişte bıraktığı hareketlilik haline yeniden kavuşuyordu.

“Türkiye, ekonomisini dünya piyasalarına açar ve küresel sistemlere entegre ederken, nüfusunun bölgesel dağılımı da değişti: nüfus, güney ve batıdaki sahil kentlerinde yoğunlaştı ve İstanbul da ani ve hızlı bir şekilde büyümeye başladı. Bu sayede, İstanbul, 1920'lerde gerçekleşen Sovyet ve Türk devrimleri sırasında kaybetmiş olduğu işlevleri geri kazanmaya başladı. Bu dönüşümler, İstanbul'a, kent planlama çevreleri her ne kadar 'dünya kenti' kavramını kullanmayı tercih etseler de dünyanın diğer mega kentlerinin yanında küresel bir kent konumunu kazandıracaktı” (Tekeli, 2009b, s.17).

İstanbul'un izlediği küresellik politikasıyla beraber, İstanbul ekonomik anlamda yeniden dünya pazarına kendisini açarken, bu anlamda yatırımcılara güvence de sağlanacaktı. 1986 yılında McDonalds ilk şubesini Taksim'de açtı. Daha sonraki

süreçte açılan dünya mutfakları restoranlarıyla birlikte İstanbul aynı zamanda küresel kentin yapı taşı turizm kenti olmayı da hedefine aldığını göstermekteydi. 1987’de TÜYAP İstanbul Sergi Sarayı faaliyete geçti. Uluslararası gazeteler İstanbul bürolarını açtı ve İstanbul artık dünya basınında gündelik yaşamı, gece hayatı, kültürel faaliyetleriyle haber olmaya başladı (Keyder, 2013a).

Öte yandan dönemin ilk İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Bedrettin Dalan beş yıllık hizmet sürecinde yıkıcı ve İstanbul’da büyük etkiler yaratacak planlamalar ve uygulamalar gerçekleştirdi. Zaten çarpık bir şekilde 1950’lerden beri genişleyen İstanbul için yine düşünülmemiş kararlarla birlikte gerçekleştirilmiş müdahaleler uzun vadeli kentsel bir öngörü belirtisi göstermiyordu. El yordamıyla kentsel yapılaşma odakları genişleyen İstanbul’un yeni kentlileri tarafından geliştirilen yeni kent kültürleri doğuyor ve bu kentte başka sosyal yapıları oluşturuyordu. Merkezi alanlara yapılmış büyük müdahaleler ve sonrasında gerçekleştirilecek İstanbul’un bazı semtlerindeki soylulaştırma projeleri (Cihangir, Kuzguncuk vb.) ucu kaybedilen bir sürece doğru İstanbul’u sürüklüyordu. Yine yamalı bir örüntüye sahip İstanbul’un gayrimüslimlerinden geriye kalmış çöküntü alanları diye tabir edilen mahalleler de 1990’larla beraber şehre ülke dışından gelmiş yasadışı düzensiz göçmenler ve ülke içindeki zorunlu göç ile İstanbul’a gelen farklı etnik kökendeki insanlar tarafından kullanılıyordu. Kentte bir taraftan yasadışı yollarla kalan, diğer yandan ekonomik, politik ve doğal afetler nedeniyle zorunlu göçe maruz kalmış kesim kente uyum sağlamaya çalışıyordu ve ekonomik, toplumsal, kültürel bağlamda şehre dahil olmakta zorlanıyordu. Bunun sonucunda ortaya çıkan alt kültür, enformel bir ekonomi ve de hemşerilik ilişkileriyle gelişen toplumsallaşma beraberinde farklı katmanlaşmaları getirip İstanbul’un kaldırmakta zorlanacağı bir çelişkiler durumunu yaratacaktı.

“Bu tartışma ışığında, ekonomik dönüşümü ve istihdam yapısı göz önüne alındığında, İstanbul’a bir ‘’ikili kent’’ olarak değil bir ‘bölünmüş kent’ olarak bakmak daha gerçekçi olacaktır” (Keyder, 2013a, s. 36).

1950’lerde Birinci Dünya Savaşı öncesinde bıraktığı nüfus rakamına ulaşan İstanbul (1.211.200 kişi), 1980’lere gelindiğinde bunun üç katı nüfusa sahip oldu. 1990’larda ise bu rakam neredeyse 10 sene içinde iki katı artıp 7 buçuk milyona ulaşmıştı. 1990’da

Türkiye'nin %60'ı kentlerde yaşarken bunun yüzde %13'ünü İstanbul'da yaşayanlar oluşturunuyordu.

1.1.3.2. İstanbul'da Göç Hareketliliğinin Tekrar İvme Kazanması

Başlangıç noktasını İran Devrimi olarak alırsak, bugünlere gelene dek İstanbul (ve tabii ki Türkiye) İran'dan Afganistan'a, Balkanlardan Irak, Suriye ve hatta Sovyetler Birliği'ni oluşturan ülkelere kadar çok geniş bir coğrafyadan göç almıştır.

“Göç 1980lere dek nispeten yavaş bir ivmeyle devam etmiş ve büyük ölçüde ulus inşasının önemli bir parçası olarak kabul edilen ve özellikle komşu bölgelerde yaşamakta olan etnik Türklerin ülkeye kabulünü kapsamıştır. Komşu ülkelerdeki ekonomik, sosyal ve siyasi karışıklıklar başta olmak üzere çeşitli nedenlerden dolayı 1980lerden itibaren Türkiye'ye ve ülke üzerinden gelişmiş batı ülkelerine yönelik eşi benzeri görülmemiş bir göç dalgası ortaya çıkmıştır” (İçduygu & Aksel, 2012, s. 7).

Birçok siyasi bunalımın yaşandığı bu dönemde dünyada dengeler değişmişti. 1980'de İran Devrimi gerçekleşmiş, Bulgaristan'da uygulanan Jivkov politikaları, Irak'ta 1990'larla beraber gelen siyasi krizler ve devam eden savaşlar, 1989'da Berlin Duvarının yıkılmasıyla birlikte Sovyetler Birliği'nin dağılması ve 1992'de Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti'nin parçalanması gibi kritik gelişmeler boy göstermişti.

1980'le birlikte ekonomik bağlamda değişimlerin getirisiyle farklılaşan İstanbul, birçok farklı nedenlerle düzensiz hareketliliğe de ev sahipliği yapmıştır. Bir yandan 19. yüzyıl sonunda başlayan İmparatorluk bakiyesi olarak Balkanlardan Müslümanların göçü dönem dönem sonraki süreçte farklı siyasi ve ekonomik krizlere dayanarak yoğunlaşarak 2000'lere kadar devam etmiştir. Aynı zamanda Türki cumhuriyetlere tanınan ayrıcalıklar nedeniyle de sürekli göç alımı devam etmiştir. Diğer yandansa komşu ülkelerde gelişen siyasi çözümler, dönüşümler ve toplumsal krizlerin yansması olarak İstanbul her daim göç alıyordu. Asya ve Afrika kıtasını Avrupa'ya bağlayan kapı olan İstanbul çoğunlukla transit olarak ya da geçici iş mahali olarak göçmenlere mekân olmayı bu dönemde artarak sürdürmekteydi. Türkiye'nin konumu ve tarihi nedeniyle, İstanbul sahip olduğu potansiyellere bağlı olarak çok fazla düzensiz göçe böylece şahit olmuştur.

1951 Cenevre Sözleşmesi'ni ve 1967 ek protokolünü coğrafi sınırlama ile imzalayan Türkiye, Avrupa'dan gelen mültecilerin haklarını tanımaktadır. Avrupa dışında kalan coğrafyalardan gelen göçleri üçüncü bir güvenli ülkeye giriş yapmaları için BMMYK aracılığıyla başvuru süreci tamamlanana kadar Türkiye içinde geçici ikamet etmelerine izin verilmektedir. Başlangıçta, 1934'te Türkleşme politikaları içinde "Türk kökenli ve Türk kültüründen olanlar" a tanınan göç ve mültecilik ayrıcalığı aslında tabloyu milliyetçiliğin göç yasalarıyla korunması ve devlet eliyle nüfus müdahalesi olarak göstermişti (İçduygu, 2014, s.4). 1994'te yapılan düzenlemede sadece "Sığınma Düzenlemesi" adı verilen başvuru sürecine dair Türkiye göç kanununda değişiklikler yapılmıştı. 2013'de Suriye göç akını ile sağlanan Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun "Geçici Koruma" uygulaması başlamıştır.

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün (2015) verdiği bilgiye göre İran Devrimi sonrası başta Azeriler olmak üzere, Fars ve Kürt kökenli bir milyon insan Türkiye'ye göçmüştü. Bu göç grubunun arasında İranlı Bahailer ve Hristiyan İranlılar da vardı. Bu kişilerin çoğunluğu başka ülkelere sığınma hakkı talep ederek transit göç bölgesi olan Türkiye sınırlarında geçici olarak ikamet etmişlerdir. Türkiye'de kalanlardan bir kısmı vatandaşlık hakkı kazanmıştır. Kayıt dışı göçü doğru sayısal verilerle sunmak imkânsız olsa da bu dönemde İstanbul içerisinde İranlı göçmenlerin görünürlüğü yüksekti (Köşer Akçapar, 2009).

Bir başka göç dalgası 1980'li yıllarda Sovyetlerin Afganistan işgali sonrasında yaşanmıştır. Bu dönemde çok sayıda Türk kökenli kişi Türkiye'ye gelmiştir. 1926'dan beri Türkmenlerin Türkiye vatandaşlığına geçiş izni olduğu için çok sayıda Iraklı Türkmen de İstanbul'a göç etmiştir. Bu süreç Körfez Savaşı süresince artarak devam etmiştir. Diğer bir göç ise 1988'deki Halepçe Katliamı sonrasında yaşanmıştır. Çok sayıda Kürt kökenli Iraklı Türkiye'ye giriş yapmıştır. Ama bu grup da çoğunlukla Hristiyan Iraklılar gibi İstanbul'u bir transit bölgesi olarak kullanmıştır. İrtica süreçleri uzun süren bu kişiler, İstanbul'da belirli bir süre yaşayan binlerce dünya vatandaşından sadece bir grubu oluşturmuştur (GİGM, 2015) ve (Danış, 2009).

Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından ekonomik sebeplerle çoğunlukla İstanbul'a göçen ya da enformel olarak ticaret biçimi geliştiren farklı kesim ve

kökenden gelen insanların özellikle de kadınların sayısı artmıştı. Kadın göçünün çok yoğun yaşandığı bu süreçte kadınlara karşı ciddi bir önyargı geliştirilmiş ve bu popüler kültüre bile yansımıştı. Kadınların İstanbul'un Laleli ve Aksaray civarında o dönemden beri yapmayı sürdürdükleri ikili ticaret akışı çok önemli bir ticaret ilişkisi geliştirmiştir. İçduygu ve Aksel'in çalışmasında (2012) Türkiye'nin göçte olgunluk dönemi olarak aktarılan süreçteki bu göç 'döngüsel göç' olarak sınıflandırılmıştır.

Komşu devletlerin yaşadığı krizler nedeniyle göç akınlarının kitlesel yaşandığı bu dönemlerde küreselleşme krizinin dünya düzeneğine olan etkinliğinin İstanbul açısından dönüştürücü etkisini okuyabiliyoruz. Bu açıdan bakıldığında İstanbul Dünya kapitalizmine eklemlendiği bu dönemde yeniden göçmenler kenti olmuştur. İstanbul'u İstanbul yapan etmenlerden biri olan bu devingen halini –müdahale ile ya da organik olarak oluşan- bu kentin göçle ilişkisini hareketlilik üzerinde ele alarak değerlendirmek önem taşımaktadır.

1.2. KÜRESEL ÇAĞDA DEĞİŞEN GÖÇ TARTIŞMALARI

Dünya 1990'larda Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle yeni bir döneme adım attı. Bundan sonraki çağ küresel olarak adlandırıldı ve neoliberal politikalar egemen oldu. Marka sadece mala özgü olmaktan çıktı, iletişim giderek sosyal medya üzerinden yürütülmeye başlandı ve akışkanlıklar hız kazandı. Devletlerin birbiriyle ilişkilerini artık neoliberal çıkarlar üzerinden var edeceği, şirketlerin yönetiminin etkin olduğu dünya düzeninde dengeler değişti. Kent mekanlarının gayrimenkul piyasası üzerinden birer alınabilir-satılabilir metalaşma sürecine girdiği, farklı mekanların bilişim araçlarıyla birbirine kolayca bağlanabildiği, insanın kuş misali sabah başka bir coğrafyada akşam başka bir yerde bulunabildiği çağı yaşıyoruz. Uluslar ötesi şirketlerin CEO'ları Güney Amerika'da bulunurken, yöneticilerinin Kuzey Avrupa kentlerinde yaşadığı ve elemanlarının Güney Avrupa-Asya kentlerinde çalıştığı, mekânın anlamını, geçirdiği değişimini ve konumunu yeniden tartışmamız gereken bir gündeliğin içinden geçiyoruz. Kentlerin yılda inşa edilen metrekaireler üzerinden övüldüğü, ulaştığı nüfus rakamları ve ulaşımında sahip olduğu arterlerle reklamının yapıldığı, öte yandan mimarların hayatlarında hiçbir zaman görmedikleri kentler, bölgeler ve semtler için tasarım yaptığı zaman ve mekân parametreleri denklemlerinde

yaşıyoruz. Postmodern çağın ileriye hedefleyen değil, sürekli yön ve hareket değiştiren tartışmalarında yere ve zamana bağımlılığın yapı bozumuna uğradığı güncelliğin yer-zaman tartışmalarını yeniden göç bağlamında ele almak da göç olgusuna bakışı da farklılaştırmaktadır. Bu anlamda değişen çağın hareketlilik, ulus-ötesilik, transit halini ele alırken göçün bu süreçteki kentsel anlamı bu kısımda derinleştirilecektir.

1.2.1. Neoliberalizm ve Küreselleşme Çağında Hareketlilik

Çağımız göçler ve bu göçlerin sağladığı ağ toplumu çağıdır. Bilgi ve kuramlar seyahat ediyor (Said, 1983). Üretilen ürünler seyahat ediyor, tarihi parçalar müzeler için yer değiştiriyor, işçiler ihtiyaç üzerine seyahat ediyor, beyaz yakalı yeni iş olanakları yaratarak seyahat ediyor, uluslararası düzeyde ekonomik ve politik tartışmalar sosyal medya aracılığıyla anbean seyahat ediyor. Bugün Google Harita üzerinden olduğumuz yerden bambaşka bir şehrin sokaklarında seyahat edebiliyoruz. Hatta tarihsel yapılar bir yerden başka yerlere taşınabiliyor. Yani aslında çağımızda yerinde duran hiçbir şey yok. Zihnimizi durdurmanın yollarını bulmak için meditasyona başvurduğumuz, yogadan, çokça doğaya kaçmaktan ve kıra taşınmalardan bahsettiğimiz bir dönem. Araştırmayı yazma sürecinde birçok kenti gezdim, birçok farklı kültür ve geçmişten insanla bir araya geldim, dünyada olup biten bambaşka olaylara şahitlik ettim, binlerce kişisel sosyal medya paylaşımı gördüm. Dünya da bu arada kendi etrafında dönmeyi yüzlerce kere tamamladı.

Günbegün dünya üzerinde gelişen ve önem kazanan hareketlilik; tarihsel olarak düşünüldüğünde kentlerin oluşumunun etkenlerindendir. Göçebe toplumların mülkiyet edinme pratikleriyle yerleşik hayatı kurdukları kentler geçmişte sınırları belli, duvarları çekili ve tehlikelerden korunmalı birer alandı. Oysa kentlerde yaşayanlar ticaret için seyahat eden, bilgi edinen, toplumsallaşan bir yapıya yine sahipti. Hareket çerçevesinde göç günümüzde çeşitli iletişim araçlarının sağladığı iletişimi, kilometrelerce ötede olan olaylardan haberdar olma kaynağımızı, bilgiye erişebilme lüksümüzü ve kültürel değişimi tarihsel olarak sağlamaktadır. Bu çerçevede geçmişte ticaret yolları üzerinde oluşan kültürel etkileşimlerde ve toplulukların birbiriyle kurdukları bağlarda göç kritik bir rol oynarken bugün de çağdaş toplumu oluşturan etmenlerdendir. Bugün göç dünya üzerinde ekonomik ilişkileri

sürdürebilmek, bilgiyi paylaşabilmek ve toplumların birbirinin farklılıklarından öğrenmesini sağlayabilmek için bir araçtır. Dillerin seyahat ettiği, malların seyahat ettiği, balıkların ve de kuşların mevsimlere göre göçtüğü dünya düzeninde asıl garip olan insan göçünün hala şaşkınlıkla karşılanıyor olmasıdır.

Günümüz dünyasına yaklaştıkça sanayi toplumları bilgi toplumlarına evrilirken, küresel politikalar hareketliliği arttıracak yönde gelişti. “Kentsel bağlamda hareketliliğin öneminden bahsederken politikanın hareketlilik karşısında nasıl hareketsiz ve yerel kaldığını” (Diken & Albertsen, 2001, s.13) ifade etmektedirler. Bu açıdan ulus-devletin sabit toplum kavramının yerine onu aşan ulus ötesi hareketliliği koymaktadırlar. Kent teorilerinde hareketliliğin kamusal alanla, sosyal ağlarla ilişkisini ve bireysel ya da toplu ulaşım araçlarıyla kente erişimin önemini tartışmaktadırlar.

“Küreselleşmenin dünyayı daha fazla birbirine bağlaması ve yakınlaştırması ile göç hareketleri zengin yoksul, kuzey güney, merkez çevre bütün ülkeleri ilgilendiren bir boyut kazanmıştır. Dünya üzerinde mal ve hizmetlerin dolaşımı hızlanmış, ulusal sınırlar yavaş yavaş anlamını yitirmeye başlamıştır. Dünya tek bir küresel pazar haline gelmiştir. Bu küresel pazarda da ülkeler arasındaki emek, iş ve para gibi maddi olgular kadar güvenlik, demokrasi ve insan hakları gibi bütün dengesizlikler küresel göç dalgaları ile dengelemeye çalışılmaktadır” (Adıgüzel, 2018, s. 95-96).

Devletlerin hala kontrol altına almaya çalıştıkları ulus-devlet sınırları, bu tartışmalar çerçevesinde küresel düzlemde sorgulanmaktadır. Bundan ötürü çağımız ulus-devlet sınırlarının, seyahat kısıtlamalarının ve göç politikalarının çokça tartışıldığı bir dönemdir. Avrupa devletlerinin Avrupa Birliğine üye ülkeler arasında ekonomik birliği de koruyabilmek adına kaldırdığı seyahat sınırları, başka bir sınır ve ayrışma gelişimini de içinde barındırmaktadır. Bir yandan oluşturulan çatı kurumlar, dışında kalanlardan bir *öteki* yaratmakta ve öteki ile de sınırları keskinleştirmektedir. Tam da bundan ötürü dönemin apaçık görülen büyük çelişkisi şudur ki; devletlerin bir yandan kendi siyasi sınırlarını ekonomik bağlamda koruma çabasındayken diğer yandan neoliberal politikalarla dünya kentlerine sahip olma çabasındadır. Bu çelişki kendini; sabit ile akışkan, stok ile taşan, hareketli ile hareketsiz arasında açığa vurmaktadır

(Albertsen & Diken, 2001). Dünya kenti olmak küresel çağda coğrafya üzerinden neoliberalizmin en çok beslendiği kavramdır.

Theodore ve Brenner (2002) değişen neoliberal politikalarından ötürü “güncel mevcut neoliberalizm” vurgusunu yapmaktadırlar. Bu vurguda kapitalizmi geldiği makro-kurumsal, esnek ve evrimsel eğilimlerini güncel koşul ve mekanlara göre devingenlik gösteren yıkıcı ve yaratıcı etkileri okumak gerekmektedir. Küreselleşme elbette şehirlere ve coğrafyalara bir dönüşüm ve başkalaşma sağlarken ardında yıktıklarına karşı yerine teknokratlarla kurgulayarak koyduğu devletler ötesi bir akışkanlık sunmaktadır. Bu akışkanlıktaki neoliberalizmi, neoliberalizmin hareketlilik üzerine kurulu normlarıyla kavramak gerekmektedir. Bugün paranın, malın ve düşüncenin hareketliliğinde dünyada olup biten tüm ekonomik devrimler, turizm odaklı yaratılan ve dünya kenti olmak için sıraya girmiş küresel kentler üzerinde gerçekleşmektedir. Yerin bu kadar hareket ettiği bir dönem daha önce yaşanmamıştır. Elbette bunda Castells’in (2002) bu hareketlilik çerçevesinde tarif ettiği “ağlar toplumu” olmaya doğru giden yolda teknoloji ve kitlesel iletişim araçlarının rolü büyüktür. Castells çalışmasında küreselleşen dünyaya aslında bir yandan yeni bir tanım getirdiğini belirtmektedir. Tüm dünyaya yaygın olarak ilerleyen ağlardan, akıl yürütme dönüşümlerinden, küresel sermaye ağlarından ve bu ağların mallar, hizmetler, emek, iletişim, bilgi, bilim ve teknoloji alanındaki etkin yerleşikliğinden bahsetmektedir. Ama bu yerleşiklik artık ulus-devlet nezdinde değil, daha çok, bu aradaki güç ilişkilerini de kapsayan ayrışmayı ve kutuplaşmayı da derinleştiren bireylerin ekonomik güçlerinde ya da girişimciliklerinde açığa çıkacaktır. Bu anlamda ekonomik ve işlev temelli kentsel alanlarda ciddi bir ayrışma olmuştur ve bu ayrışmanın etkisiyle sosyal yaşamlarda daha da keskinleşen taraflar oluşmuştur.

“Çağdaş küreselleşme şehirlerin ekonomik önemini artırdı. Bilgisayarları iletişim biçimleriyle birleştiren teknoloji, ekonomik etkinliğin eşzamanlı olarak hem yayılması hem de merkezileşmesiyle sonuçlandı. Yayılma ucuz üretim alanları arayan küresel şirketlerde kendini gösterirken; merkezileşme dünya çapındaki bu yeni üretim coğrafyasının yönetimi ve bu coğrafyaya ileri düzeyde hizmet götürülmesini içeriyor. Büyük şehirlerde gerçekleşen ise küresel servislerin profesyonel, yaratıcı ve finansal hizmetler yoğunlaşması aracılığıyla özellikle bu işin hizmet kısmı” (Taylor, 2009, s. 219).

Kent bağlamında neoliberal kent politikalarının hem yayılmasının hem de merkezileşmenin bir sonucu olarak merkez-çevre çelişkisi ortaya çıkmıştır. Bu hem merkezileşme ve hem yerel değerler üzerine kurulu ekonomik düzlem kentte farklı sektörlerde servis hizmeti açığı yaratmaktadır. Bu açığı kentin çeperlerinde yaşayan kişiler aracılığıyla çözüme yoluna gitmektedir. Merkezileşmeyle kent içi ekonomik hareketlilik, kent çeperine yayılarak etkin olmaktadır. Çeper-merkez ayrımının kesinleştiği bu süreçte kentin çeperiyle bağı kuracak geniş ulaşım ağları kent içi hareketliliği genişletmektedir. Diken ve Albertsen'in belirttiği gibi "19. yüzyıldan bu yana ulaşımın nasıl gündelik hayatın bütünleyicisi olduğunu ve günümüzde bilişim projelerinin de bunun bir parçası" (2001, s.16) olduğunu okumaktayız. Haliyle ulaşım ağları metro, tramvay, tren, metrobüs ve otobüs hatlarıyla kent içi hareketliliği arttırırken, bu sadece kentlerdeki merkez ve çeperleriyle de sınırlı kalmayarak devletler arası merkez-çevre ilişkisinde de boy göstermektedir. "Uçakla ulaşımın son yüzyıllarda kent içi ulaşım kadar kolay algılandığı bu dönemde toprakların birbirine yakınlığı ve bir olarak algılandığı düşüncesi küreselleşmenin başını çekerken" (Çınar, 1998, s. 3), bunun en büyük nedeni sermayenin böylece dolaşım kolaylığı kazanmasıdır. Neoliberal politikaların etkisiyle kişiler de bu ayrışmalar düzleminde hareketliliğe dahil olmaktadır. Kişileri göçmen olmaya iten çoğunlukla ekonomik sebepler ve ardından gelen daha iyi bir yaşam arzusudur. Mekânsal eşitsizlikler artarken bir yandan bu eşitsizliğe karşı insani bir hareket hali olan göçler diğer yandan bugün küresel bağlamda hareketlilik anlamını çağının dinamiklerinden almaktadır.

Castles (2010) göç teorilerine karşı eleştirilerine yer verdiği çalışmasında 'göç'e kötü ve 'hareketlilik' haline iyi gibi bir algıyla yaklaşılmasına değinir. Evde kalmak ya da hareket etmek ikileminden çıkarılması gereken göç ve hareketlilik tartışmalarının birbirinden farklı birçok disiplinin kesişme alanı olduğunu belirtir. Bunu yaparken kuzey-güney aksı olarak ayırdığı dünyayı kuzeyin ekonomik gücünden ve eşitsizlik üreten kolonyal tarihinden de feyz alarak, kuzeyin ürettiği akademik tartışmaları, bugünün sosyal dönüşümlerini anlamamakla ve geçmişte kalmış önyargıları üretmekle suçlar. Bu anlamda önce göçü engellemek adına üretilen ve planlanan politik tartışmaların karşısında durarak, göç olgusunun sosyal ilişkilerin doğal bir parçası olarak algılanmasını önerir. Problemi göçte aramaktansa bugün hala üretilen kolonyal,

eşitsiz argümanlarda aramayı tartışır. Bu bağlamda artık göç teorilerine disiplinler arası bir perspektifle yaklaşmanın küreselleşmeyi de sadece neoliberal ekonomik politikaların sığılığında kurtaracağını belirtir. Bu çerçevede küreselleşmenin de merkezine insan hareketliliğini koyarak göç çalışmalarına yaklaşımını sunar. Bu çalışmaların doğrultusunda rakamların oluşturduğu tablo da bu anlamda göç olgusuna yaklaşımda perspektifin hareketliliğe çevrilmesi gerektiğini göstermektedir. Bu bağlamda günümüzde hareketlilik: turist, göçmen, mülteci, sığınmacı, zorunlu göç ettirilen, gezgin, iş seyahatindeki insanlar, eğitim ya da sağlık için seyahat edenler gibi birçok farklı biçimi barındıran ana başlık olarak kullanılmaktadır.

IOM 2018 göç raporuna göre (s. 13) 1970'lerden 2000'lere kadar ortalama nüfus değişimine göre aynı oranda kişi dünyada hareket ederken (ki bu büyük olasılıkla araştırmaların kısıtlı olmasından ötürü yanıltıcı bir rakamdır) 21. yüzyıl ile birlikte hareketlilik gözle görülür bir biçimde artarak ivme kazanmıştır. 2010 yılında 155 milyon (dünya nüfusunun %2,8'i) kişi uluslararası göçmen iken 2015'te bu rakam 244 milyona çıkmıştır (dünya nüfusunun yüzde 3,3'ü). Bu rakam iç göçü de kapsadığında son küresel tahmin 740 milyon kişinin doğduğu yerde yaşamadığıdır. Aynı rapor içerisinde "Hareketlilik, Göç ve Ulus Ötesi Bağlantı" başlığında bir bölüm yer almaktadır (s.144-169). Bu bölümde insanlar arası hem fiziksel hem sanal ağlara odaklanılarak ulus ötesi bağlantılara bakılmıştır. 1995 ile 2016 yılları arasında, yani yirmi sene içerisinde hem gelişen bilişim teknolojilerine hem de ulus ötesi ulaşım evrimleri birlikte incelenirken uluslararası turist akışları da incelenmiştir. Bu tarihler arasında seyahat masraflarının düşmesiyle doğru orantılı olarak seyahat edenlerin sayısı düzenli bir şekilde artmıştır. 2016'larda yaklaşık 1300 milyon insanın seyahat ettiği kaydedilmiştir. Aynı zamanda bu rakamlara telekomünikasyon açısından da bakılmıştır. Sanal ağlar aracılığıyla dolaysız göçler de IOM açısından da yüzyılımızın başkalaşmış bir göç hali olarak kabul görmüştür. IOM bu duruma daha önce ulus ötesi alanda hiç ulaşılmayan bir hareketliliğe bugün bilişim teknolojisi sayesinde ulaşılabilirlik olarak değerlendirmektedir. Ayrıca sanal ağlar, fiziki göç açısından da itici bir güç olduğu gibi güvenli göçün sağlanabilmesi için devletler ve sivil toplum örgütleri tarafından da araç olarak kullanılması bu raporda önerilmektedir.

1.2.2. Turizm Kentlerinin Göçmenleri

Sassen, 'Küresel Kent' (2005) çalışmasında sermayenin sınıvlaşmasının ve hareketliliğin artmasının güncel safhada gelinen nokta olduğunu söylerken bunları besleyen sınır aşımı ekonomik süreçleri şöyle sınıflandırır: "sermaye, emek, mal, hammadde ve turist akımları". Neoliberal küresel kentin en belirgin göstergesi turistlerdir. Kentin tüketilebilir bir metaya dönüştüğü ve turistin gözle görülür artış gösterdiği 21. yüzyılda, kent politikaları da bu bağlamda ele alınmaktadır. Marka kentin satış vitrininin ziyaretçileri turistler ekonomik hareketliliğin önemli aktörleridir. Her küresel kent kendisine bu anlamda bir kimlik yaratmıştır. Cazibe oluşturma ve kent dinamiğini arttırabilmenin yolu turiste satış sunabilecek imajları da üretmektir.

20. yüzyılla beraber farklı ulaşım yollarının gelişmesi ve de yukarıda bahsettiğimiz seyahat masraflarının gelişen teknoloji ile düşmesi turist akımlarının artışında etkili olmuştur. Kapitalist toplumun hafta sonu ve de yıllık izin gibi zaman dilimlerinde boş zaman etkinliği olarak belirlenen tatiller, turist aracılığıyla bir tüketim halini almıştır. 'Turist bakışı' kavramını geliştiren Urry (1999), bu kavram çerçevesinde görme aracılığıyla mekânın kimlik ve temsiliyet kazanmasını, metalaşmasını ve tüketilmesini tartışmaktadır. Haliyle kent politikalarında görme eyleminin öneminden ötürü kentsel görsellerin turiste yönelik şık ve alıcısı yüksek olarak üretilmesi kenti algılayışta büyük değişikliklere yol açmıştır. Kentin kötü görüntüsü olarak görülen gelir düzeyi düşük insanların yaşadığı mekanların kentin merkezinden çeperine doğru itilmesi bu politikalarla dayanmaktadır. Burada mimarlık önemli bir rol oynamaktadır. Mimarlık ile geliştirilen kent kimliği kendisini birçok kentte star mimarlar tarafından üretilmiş ikonik yapılarla göstermektedir. Bakü'de ünlü Irak asıllı İngiliz mimar Zaha Hadid'in ünlü eseri Haydar Aliyev Kültür Merkezi yapısının yapımı için binlerce kişi yerinden edilmiştir (Guardian, 30 Temmuz 2014). Burada amaç kentte görsel olarak izlenebilecek bir turist arzusu yaratmaktır ki bugün bu kültür merkezi Bakü için önemli bir turizm pazarlama aracıdır.

Bunun tek yolu elbette büyük kentsel müdahaleler değildir. Kentteki bilişim teknolojisi ile gelişen girişimci yıkıcı-yaratıcı müdahaleler turist ile kentte yaşayan

arasında çatışmayı büyötmektedir. Bunların bir örneği de Airbnb gibi turiste, geçici konaklayan gezgine ya da öğrenciye, geçici çalışana kiraya verilen yeni alternatif konaklama modellerinin üretilmesidir. Böylece bireylerin ekonomiye enformel yolla katılabildikleri bu modellerle kentte yükselen değeri yaratılmaktadır. Bu tip modeller kentte turizme yönelik bir arz-talep yaratırken, ekonomik yetersizliklerden ötürü kira ödeyemeyen ktlilerin kent merkezinde yaşamalarını zorlaştırmaktadır. Kentin küresel politikalarla turiste göre şekillenmesi sosyo-ekonomik olarak kentsel ayrışmayı tetiklemekte ve kentin kullanıcıları arasında hiyerarşik bir yerleşim düzeneğini meydana getirmektedir.

Bu hiyerarşiyi güçlendirecek soylulaştırma projeleri yayılırken, göçmenlerin genellikle kendilerine yer ettikleri eski çöküntü alanları küçük girişimcilerin müdahaleleriyle kentin yeni değeri haline gelmektedir. Bundan dolayı ki bu organik dönüşüm içerisinde birbiriyle iç içe geçmiş ve birbirine benzeşen kent merkezleri ve kentin çöküntü alanları arasında gezinen figürün kimliğinin belirlenmesi de zorlaşmıştır. Çekici küresel kentlerin göçmenleri tam da neoliberal kent politikalarının yarattığı kimlik ikircilikliğinin göstergesidir. Bu çelişki gezinen figürün göçmen mi yoksa turist mi olduğunun belirlenmesinin zorlaşmasıyla açığa çıkmaktadır. Kentsel karşılaşmaların birbirinin ötekisi ile tanışarak çoğaldığı ve kent kullanıcılarının kimliklerinin keskinliğini kaybettiğı çağın içindeyiz. Elbette ki, kentin turisti olanlar eğer göçmeni olurlarsa aynı “misafirperverliğı” bulamamaktadırlar. Bu durum Türkiye’de kendisini “Arap turist” algısıyla “Suriyeli mülteci” algısının birbirine girmesiyle göstermektedir. Turiste göre yapılan tüm ev sahipliğı, göçmen söz konusu olduğunda politik tartışmalar milliyetçi, ırkçı, postkolonyal bakış açısıyla harmanlanarak ortaya konulur. Çünkü Nail’in (2015a, s.8) dediğı gibi “Göçmen zamanımızın politik figürüdür”.

“Yoğun bir ulus-ötesi sermaye ve işgücü akışı ağına bağlı olan dünya ekonomisi, iç ve dış göç akışıyla ve hareketlilikle işlenmektedir. Bu sözde esneklik ya da gerçek iş koşullarının kırılmalığıysa toplumsal istikrarsızlığa, geçici vatandaşlığa ve kalıcı olmayan yerleşimlere yol açmaktadır. Küreselleşme, farklılıkların hareketliliğı ve toplumsal kimliğin yersiz-yurtsuzlaşmasıyla ilgilidir: eşzamanlı olarak ulus-devletlerin hegemonyasına ve ayrıcalıklı vatandaşlık iddialarına meydan okur ve bunların bölge, kültürel kimlik ve toplumsal kontrol bakımından elini güçlendirir” (Braidotti, 2017, s. 12).

Sassen de “Küresel Kent” (2015) adlı çalışmasında göçmen işgücünü ve de küresel sermayeyi küresel kentin birbiriyle çelişen iki önemli ulusötesi etkisi olarak tanımlamaktadır. Küresel postmodern kentlerin çelişen ve çatışan yönleri turist ve göçmen arasında gezinirken okunabilir. Turist küresel sermayeyi temsil ederken göçmen ucuz işgücünün göstergesi olarak kabul ediliyor. Bundan ötürüdür ki; 2017’de İspanya’nın çeşitli kentlerinde turistlere yönelik gösteriler politik olarak organize edilmiştir. İşsizlikten sonra en büyük problem olarak gördükleri turizmin kendi yaşam standartlarındaki baskıyı arttırdıklarını söyleyen aktivistlerin sloganı ise şöyleydi: “Turist evine dön, mülteciler hoş geldiniz!” (Hürriyet Haber, 22 Ağustos 2017)

Foto 2. Palma, İspanya 2017, bilinmeyen fotoğrafçı, (Hürriyet Haber, 22 Ağustos 2017)

Küresel kentin tüketim kimliğini hedefleyen bu slogan, mültecilere karşı geliştirilen karşı söylemi de bu ikilem içerisinde tersine çeviriyor. Bugün küresel kentin kendisini konumlandığı durum çekim merkezi olmasıdır. Bu bilişim araçlarıyla oluşturulan reklam imajlarıyla, sosyal medyanın ulaştığı hedef kitlelerle, seyahat *blogger*larının yazılarıyla güçlü bir biçimde yaygınlaştırılıyor. Ama bu elbette istenmeyen hareketliliği (!) de beraberinde getiriyor. Fırsatlar turiste açılırken göçmenler de sosyo-ekonomik statülerine göre yararlanabildikleri ölçüde fırsatları kendi lehlerine çevirmeyi başarıyorlar. Neoliberal politikaların açıklarından yaralananlar kendilerine yapıştırılan kimlik ya da kimlikler ne olursa olsun, göçmen olarak bir kentten başka

kente geçerek var olabilmenin yaratıcı dinamiklerini oluşturuyorlar. Bunu da yine aslında neoliberalizmin kendi çelişkilerini kullanarak yapıyorlar.

Bauman, 'Postmodernlik ve Hoşnutsuzluk' kitabındaki (2000, s.125) "Turistler ve Aylaklar: Postmodernliğin kahramanları ve kurbanları" başlıklı bölümde postmodern dönemi "Çünkü, artık ne 'ileri' ne de 'geri' var; sadece hareket etme ve olduğun yerde saymama kabiliyeti var" sözleriyle tarif ediyor. Bu çerçevede postmodern dünyada açığa çıkan kimlikleri de hareket eden pratikler çerçevesinde turist ve aylak olarak grupluyor.

"Turistler kendi gönüllerince bir yerde kalır ya da hareket ederler. Başka bir yerden yepyeni, daha önce denenmemiş fırsatlar elde ettiklerinde bulundukları mekânı terk ederler. Aylaklar ise, ne kadar kalmak isterlerse istesinler, bulundukları yer çok fazla kal(a)mayacaklarını bilirler, çünkü durdukları yerde hoş karşılanmazlar. Eğer turistler hareket ediyorlarsa bunu dünyayı dayanılmaz derecede *cazibeli* bulduklarından dolayı yapıyorlar. Aylaklar ise hareket ediyorlar çünkü dünyayı çekilmez derecede *dışlayıcı* buluyorlar. Bunlar yerel halkın kendileri için sunduğu eğlencenin son damlası da tükendiğinde değil, artık yerel halkın sabrı tükendiği ve bunların yabancı varlıklarını çekemez oldukları an yollara düşüyorlar. Turistler geziyorlar çünkü gezmek *istiyorlar*; aylaklar geziyorlar çünkü gezmekten *başka seçenekleri yok*" (Bauman, 2000, s. 129-130).

1.2.3. Küresel Hareketliliğin Yersiz-Yurtsuzları

Bauman'ın 'gönülsüz turistler' olarak tarif ettiği aylaklar, yaşama tutunmanın tek koşulu olarak hareket ediyorlar. Bu kimlikleri metaforik olarak tanımlayan Bauman, postmodern dünyanın içinde bulunduğu iç içe geçmiş zaman-mekân olgularının, 'süreğen bir şimdi'nin oluş tarifini böyle yapıyor. Fiziki hareket aranmadan yaşanan bu sürgünlük halini Bauman, ortaklıklardan kopuş ve farklılaşma olarak şu sözlerle açıklıyor: "Bana göre turistlerle aylaklar arasındaki karşıtlık, postmodern toplumun başlıca ve en temel bölünmesidir." (Bauman, 2000, s. 130)

Bauman'ın vurguladığı bu bölünmeyi gündeliğimizin içerisine sinmiş hissedilen gerçekliklerle gözlemleyebiliyoruz. Hareketliliği postmodern çağın kimlikten öte oluş oluşturma hali olarak görebiliyoruz. Modern dünyanın rasyonel aklı ve başlangıç-bitiş arasında hedef odaklı belirli hikayeler içerisinde kurumlardan gündeliğe indirgenen pratikleri, belirli tariflere sıkışmış kimlikleri ve genelleşen çerçeveler içerisindeki

tanımları; postyapısalcıların dilden kavramlara, kurumlardan tarifi yapılmış olgulara karşı yapıbozumcu yaklaşımlarıyla yerle bir oldu. Bildiğimiz her şeyi bilip bilememizin ötesinde bilmemizin imkansızlığını hissediyoruz. Çünkü artık hareket halindeki zaman içerisinde ve daha yerelinden anlamını, tartışmasını yeniden üreten bir döngüsellüğün içinden geçerken bir yerinden yakalıyoruz ve tüm bu katmanlı oluşumun başkalaşımına tanıklık edebiliyoruz. Bauman bunun için şunları söylüyor:

“Fakat şunu söylüyorum: biz, bu günlük yaşantımızı, bizim de buna güvenerek/dayanarak yaşayamayacağımız bilincinin gün geçtikçe arttığı bir bağlamda yaşıyoruz. Yani ben, hepsinden önemlisi, geçmişin sükunetinden değil günümüzün şokundan söz ediyorum” (Bauman, 2000, s. 122).

Bu şokun yarattığı toplumsal koşullar içerisinde bugünün kişisi hareket eden insanın turist olmak gibi seçme özgürlüğü varsa bu seçimlerin çokluğu Bauman’a göre kişilere hiyerarşik olarak en üstte olma şansını verir. Haliyle bu seçenekten çok zorunluluk hallerine indirgenmişse yaşamında kişi o kadar öteki haline bürünür. Ancak Bauman’ın bahsettiği kadar keskin bir biçim olmaktan da çıkıyor bu durum. Postmodern kimlikler günümüz şoku içerisinde seçeneksiz ve seçenekli olma halini çok kırılgan bir düzlem üzerinde geçişkenliklerle yaşamaktadır. Tam da Bauman’ın tanımladığı gibi güvensiz, dayanaksız bir kaygan zeminde dünün turistleri bugünün aylakları ya da dünün aylakları bugünün turistleri olma biçiminde bir yersiz-yurtsuzlaşma içerisinde dirler¹. Zeminin zamanın güvencesizliği ile birleştiği bu dönemde, insanın tüm bağlamından kopukluk ve bağlamı üzerine sorgulamalar yaşadığı bir haldir.

Görüşmeler sırasında, çocukluğundan beri anne, babasının işinden ötürü sürekli hareket halinde olduklarını belirten R’ye kendini tarif etmesini istediğimde Suriye’den çıktıktan sonraki göçmenlik döneminden bahsederek şunları söyledi:

“Mısır’a gittim, Türkiye’de başka yerlere de gittim: İstanbul, Mersin, Gaziantep, Kilis ve şimdi buradayım, sonra Fransa’ya gideceğim. Yani, coğrafi olarak hareket etmek, ama ayrıca... Çoğunlukla coğrafi olarak hareket etmek mütemadiyen hayatımın büyük bir parçası ve kim

¹ Ali Akay Gillez Deleuze ve Felix Guattari’nin “déterritorialisation” kavramını çevirirken dilimize “yersiz-yurtsuzlaşma” olarak çevirmiştir.

olduğumun da. Hala kendimi keşfetme halindeyim. Nasıl büyük bir soru işaretsiz kendimi tarif ederim bilmiyorum” (R, 24, Halep).

Deleuze ve Guattari’nin (1990) ‘göçebe bilimi’ çalışmalarında tarif ettikleri ‘yersiz-yurtsuzlaşma’ göçebenin mekanını bir ağaç kökünün dikeyde değil yatayda ‘rizom’ halinde yayılması üzerinden bir yere kök salmayı değil yatayda bu toprağa tutunma halini başka ağaçlarla etkileşim üzerinden kavramsallaştırırlar. Bir mekâna aidiyetsizliği gösteren anlatı; önce toprağı yersizleştirmek sonra yerini bulma halini, bu eylemin, göçebenin yaşamına girmesiyle gerçekleşebileceğini vurgulamaktadır. Bu anlamda yersiz-yurtsuzun mekanını bile başka tarif eden Deleuze ve Guattari bu hali devletin pratiklerinden ayırtmış olarak farklılaşmış bambaşka bir politik oluş olarak kavramsallaştırırlar.

“Göçebelerin tarihi olmadığı doğrudur, çünkü onların sadece coğrafyaları vardır. Göçebelerin yenilgisi öyledir ki, tarih devletlerin zaferiyle yazılır oldu ve tek bir tarih meydana çıktı. Böylece göçebelerin her türlü metafizik, politik, metalürjik veya teknolojik buluştan arandığı genelleşmiş bir eleştiriye seyirci kalındı”(Deleuze & Guattari, 1990, s. 107,108).

Kaygan bir güvencesizlikte hareket eden göçmenin hali ‘istisna’ olarak okunan, tarihselleştirilmeyen ve kayda değer bulunmayandır. Göçmenin yersiz-yurtsuzluğu yeri yeniden başka yerlerde yapabilme potansiyeli, o yerleri de sonra yersiz-yurtsuzlaştırmasının olasılığı kendi araçlarını üretebilme gücüdür. Mekân ve zaman algısının başkalaştığı, aidiyetin anlık ihtiyaçlarla şekillendiği bu halde politik bir duruş göçebenin dileğinden azade bir pratik olarak ortadadır.

Nail de çalışmasında (2015a), göçmenin tarihi ve toplumsal gücü olmayan bir figür olarak devlet karşısında itibarsızlaştırıldığını yazmıştır. Yerleşik düzenin gücü karşısında hareketten ivmesini alan göçmen varlığının baskın bir yanı olmadığı gibi toplumsal dışlanmaya da maruz kalmaktadır. Deleuze ve Guattari yersiz-yurtsuzun kaygan zeminin ona sağladığı savaş makinelerinden bu açıdan bahsetmektedir. Bu durum bir avantaj ya da dezavantaj gibi değerlendirilmekten öte, güncel koşullar içerisinde küresel dünyasında ağırlığı görülür bir oluş biçimi olarak tartışılmaktadır. Ulus-devlet hedefinde olan düzensiz göç hareketlerinin çağdaş tartışmalarda öncelikli

olarak tanımını bulduğu yer bu şiddetin görünürlüğüdür¹. Keza, bundan ötürüdür ki özellikle Kıta Avrupası'nda göçmen, mülteci, turist, sığınmacı, seyyah gibi nasıl tanımlarsak tanımlayalım en güçlü politik tartışmalar ve eylemler bu kavramlar çerçevesinde yürütülmektedir. Bugün Avrupa'nın hem en büyük belası(!) hem de en büyük potansiyeli göçtür. İmajlar kenti olarak turiste satılan kentin öteki yüzünde göçmen durur. Göçmenlik hali yaşadığımız küresel dünyanın turnusol kağıdıdır.

Certeau'dan bu yana gündelik hayata yönelen akademik çalışmalar içerisinde geçişken kimlikli bir disiplinler arası bakışla 'göçmen', Nail'in de bahsettiği gibi bir 'insan tipi' gibi sabit bir figür değildir; farklı sosyal değişken koşulları içerisinde yer değiştiren hareketli bir sosyal konum ve spektrumdur (Nail, 2015a, s. 8). Bu sosyal konumun da çok farklı yansıyan durumları gündelikte gözlenmektedir. Bugün Türkiye topraklarında Türkiye'nin Birleşmiş Milletlerle yaptığı anlaşmalar çerçevesindeki göç politikaları nedeniyle binlerce insan sığınmacı, geçici koruma altında ya da kaçak düzensiz göçmen olarak yaşamını yıllara yayılan bir zaman diliminde yersiz-yurtsuz sürdürmektedir. BMMYK alınan bilgilere göre (USA, 2016, s. 23), yaklaşık üçte biri çocuk olan 10 milyon insanın bugün vatansız olduğu tahmin ediliyor. Birçok ülkede vatansız kişiler kimlik belgelerine, eğitime erişime ve ekonomik fırsatlara sahip değildir. Bunlar göçebeliliğin bu kaygan zeminde yaşadığı şiddetin göstergeleridir.

Yersiz-yurtsuzlaşma küresel çağın krizi olmasının yanı sıra yaratıcı bir yıkıcılığı taşımaktadır ve politik bir alternatif duruşu tartışmayı mümkün kılmaktadır. Ama bunu Nail'in de üzerinde durduğu gibi kimliklere yüklemek mümkün değildir. Bu koşulu zaman-mekân odaklı tartışmak, kişileri toplumsallıkları içerisinde değerlendirmek ve deneyim odaklı çerçevelendirmek ancak tartışmaları oturduğu zeminde doğru bir yere çekecektir. Bu zamana kadar tarihsizlik ile çerçevelendirilip devletin pütürlü zeminde kökleri derine ve hiyerarşi düzeninde uzanan sağlam tarihselliği karşısında göçebelilik, sadece devletin konumlandığı ve marjinalleştirdiği haliyle tanımlıdır (Nail, 2015a). Ayrıca Merriman'ın (2012) da dikkat çektiği gibi 'göçebe'liği çalışan

¹ Kamusal alanda toplumsal olarak göçmene karşı üretilen, ırkçı söylemlerden güç alan ve gündeliğin bir parçası olarak sıradanlaştırılmış ayrımcı tutumların yarattığı sistematik psikolojik baskı bu araştırmada 'şiddet' olarak tanımlanmıştır. Çünkü bu şiddet, "ev sahibi" topluma karşı otokontrolü göçmen üzerinde zorunlu kılar ve başlı başına göçmenin tüm kamusal pratiklerine etki eder.

kültürel çalışmalar alanındaki araştırmacıların, filozofların, antropologların, teorisyenlerinin ve sosyal bilimcilerin bu konuyu genelleştirme, homojenleştirme ve yaşananları romantikleştirme tehlikesi vardır.

“Evsiz, göçmen, sürgün, sığınmacı, turist, savaşta tecavüz kurbanı, seyyah göçmen, yasadışı göçmen, başka bir ülke sakini, e-postayla sipariş edilen gelin, ekonomik olarak gelişmiş dünyada genç veya yaşlı bakıcısı, hırsla çalışan, küresel bir girişimde mali uzman, küresel BM sisteminde insani yardım görevlisi, artık var olmayan bir ülkenin (Yugoslavya, Çekoslovakya, Sovyetler Birliği) vatandaşı: Bunların hiçbiri metafor değildir. Göçebe özneliği eleştirenlerin bazılarının öne sürdüğünün aksine, pasaportunun olmamasıyla çok fazla pasaportunun olması ne aynı şeydir ne de salt metaforiktir. Bunlar son derece özgül jeopolitik ve tarihsel alanlardır; tarihi ve aidiyeti bedene nakşolmuştur. Kişi bunlar yüzünden incinebildiği, yaralanabildiği, izler taşımak zorunda kalabildiği gibi bunlar sayesinde güçlenebilir veya güzelleşebilir de.” (Braidotti, 2017, s. 19)

Ulus-devletin toplumsal yaşamdaki iktidarından azade bir göçebeliği tartışmaya açmak ve bu durumu ötekilikten aşkın bir zemine taşımak; zemini yapısal kurumsallıkların, toplumsal koşulların ve sosyal ilişkilerin şiddetinden arındırmaya mahal vermemelidir. Hareket eden bedenlerin küresel hareketlilik içerisinde yaşadıkları durumu uçlaştırmadan kaçınmak, ikiciliklerden kurtarmak ve sadeleştirmek gerekmektedir. Göçebenin gündeliğindeki yaratıcı ve de yıkıcı tüm koşullarını yer-zaman ilişkileriyle okumak bu tür çalışmaların yöntemi olmalıdır. Tarihsellik bağlamı kurulamayan göçebenin tartışma zemini değişken coğrafyadır. Bu bağlamda bugün karşılaşmalara fırsat tanıyan geçenlerin, duranların ve kalanların kozmopolit kentnin izleri ve bu kentte karşılaşanların ürettikleri ve yeniden ürettikleri, bu değişkenlik içerisindeki tartışmanın kavramları için ipuçları verecektir.

1.2.4. İstanbul Özelinde Geçenler, Duranlar, Kalanlar

2009 yılında “Urban Age” başlığı altında kentlerin geleceğini tartışmaya açmak için başlatılan konferanslar dizisinin dokuzuncusunu dünyaca ünlü ve köklü akademilerden biri olan London School of Economics and Politic Science İstanbul için yaptı. Dünyanın çeşitli yerlerinden bir araya gelen kent profesyonelleri, araştırmacılar ve İstanbul özelinde çalışan önemli isimler bu konferans sonrası yayınlanan konferans kitabına katkıda bulundular. İstanbul’un teması “Kesişimler Şehri” olarak

belirlenmişti. Elbet İstanbul'un kültürel ve ekonomik anlamda küresel bir kent olma yolunda 90'lardan beri aldığı yol, 2000'li yıllarda Avrupa Birliği sürecinin hız kazanması, kentsel anlamda İstanbul özelinde geliştirilen neoliberal projeleri ve son olarak elbet kitlesel göçlerin Suriye çatışmaları ardından hız kazanması İstanbul'u uluslararası arenada tartışmaya açtı.

“İstanbul'a gelen ve İstanbul üzerinden göç eden insanların çeşitliliği bu tür kavşaklardan yayılan belli bilgi biçimleri hakkında, dünyadaki farklı ve karmaşık kültürlerin arasında dünya çapında bir eklemleme yaşandığı bir dönemde, bu birbirine geçmiş akışın merkezinin içeriği ile ilgili bir soruya yol açıyor” (Sassen, 2009).

Dev metropolün küresel ağlarla kazandığı edimler sayesinde ve de hem konumu hem tarihi hem yüzyıllar içerisinde geçirdiği kent kimliğinin olgunlaşmasıyla İstanbul, tam da aitsizliği ve de yersiz-yurtsuzlaşmasıyla ünlenmiştir. Yer tartışmalarının hareketlilik çerçevesiyle anlamının yeniden üretildiği ve de yerelin önem kazandığı dönem içerisinde bu akışın içerisinde dinamik bir karşılaşma, buluşma ve deneyimleme mekânı İstanbul; Sennett'in tarif ettiği gibi 'eklem kenti' pratiklerini yaşatmaktadır.

“Eklem kentler göçle gelenlerden ziyade, göçmenliği bir hayat tarzı olarak belleyenlerin şehirleriydi; bir varış noktası değil, konaklama yeri; hareketliliğin hâkim olduğu mekanlardı” (Sennett, 2009, s. 13).

İstanbul bir eklem kent olarak coğrafi konumu nedeniyle farklı tarihsel dönemlerde kazandığı politik görevlerle yüzyıllara yayılan bir pratik geliştirmiştir. Kentsel kullanım verileriyle de aslında gün yüzünde olan bu kentin artık bir kalanlardan, duranlardan öte geçenler kenti olma biçimidir. Uzun süreli kalışlarından daha can alıcı kısım, İstanbul'un bir *geçici mekanlaşma* deneyimini yaşıyor olmasıdır. Bir eklem kenti olarak İstanbul, bu dinamikleri 21.yüzyıla birlikte içerisinde barındırmanın hem sancısı hem de heyecanını taşımaktadır.

2000'li yıllarda özellikle Avrupa Birliği ile ilişkilerle başlatılan kültürel, ekonomik, eğitim gibi alanlardaki atılımlar ile kentsel hareketlilik İstanbul'da hız kazanmıştır. 2007 yılı itibariyle hükümetin değişen dış ilişkiler politikalarıyla beraber Ortadoğu ve

Asya ile ilişkiler iyileştirildi ve sınır politikalarında gerçekleştirilen değişimle beraber İstanbul’da bunun etkileri gözle görülür fark yarattı.

Genç nüfusa yönelik geliştirilmiş Avrupa kentlerinin çizdiği perspektifle bir Avrupa kenti olarak kabul edilen İstanbul arasındaki eğitim alanındaki değişim programlarının ciddi bir kentsel dinamik yarattığı belirgindi. Bu dönemde Avrupalı öğrencilerin kentte gözle görülür görünürlüğünün yanı sıra görünmez olan ve Türkiye’de varlıkları 90’lar itibariyle artan Asya, Afrika ve Türki cumhuriyetlerden gelen eğitim göçleriyle de İstanbul’un bir buluşma kavşağı olduğunun izlerini sürüyoruz. Bu tür genç nüfusa yönelik programlar sürdürülebilir ilişkiler açısından önem verilen programlardır. 2018’de verilen verilere göre 180 ülkeden yaklaşık 108 bin öğrencinin Türkiye’de eğitim gördüğü okunmaktadır (Hürriyet Haber, 17 Mayıs 2018).

İlk fuarı 2016 yılında yapan EMITT grubunun 20. yıl için hazırlattığı 2000-2015 Turizm İstatistiklerini incelediğimizde (Ekin Grubu, 2016) UNWTO 2014’te verilere göre Türkiye yaklaşık 35 milyon ziyaretçisi ile dünya sıralamasında altıncı sırada yer almaktadır. Bu rakam 2018’de neredeyse 40 milyona ulaşmıştır. Bu sayıların %30’unu İstanbul ağırlamaktadır. Turizm Bakanlığı’nın da işletme belgeli tesisinin %14’ü İstanbul’da bulunmaktadır. Ziyaretçilerin %57’si gezi, eğlence, kültür ve sportif aktiviteler için, %10’u yakın ziyareti için, %5’i ise toplantı, konferans, fuar vb. etkinlik ve buluşma amacıyla Türkiye’ye geliyorlar. En çok ziyaretçi %15’i Almanya’dan geliyor, onu hemen %10 ile Rusya izliyor.

“Belli bir mesafeden bakılınca, İstanbul, uçsuz bucaksız ve çok çeşitli hareketliliklerin değişmez kavşağıdır. Dünyanın Doğu-Batı, Kuzey-Güney akslarına ve diğer bütün olası varyantlarına ulaşır. Bu türden kesişmelerin tarihinden, bir ağ işlevini görebilmek ve pekiştirebilmek için belli bazı yetenekleri geliştirme ihtiyacı doğar; bu sadece sıradan bir söz konusu kavşakta bulunma meselesi değildir. Bana göre, çok farklı tarihler ve coğrafyalar içinde bu türden yetenekleri geliştirme becerisi, İstanbul’un derin tarihinin bir özelliğidir. Bu özellik, günümüzün birbirine bağlanmış dünyasında giderek artmakta olan bir özelliktir” (Sassen, 2009, s. 5).

Sassen’in (2009) bu makalesinde belirttiği üzere bir kesişimler ve hareketlilik kenti olan İstanbul özellikle küresel siyaset bağı, insan sermayesi ve yetenek kenti olarak 30. sırada yer alıyor. Daha derinden uluslararası şirketler bazında baktığımızda 2009

yılındaki Sassen'in verisine göre Türkiye'de bulunan 19.000'den fazla yabancı firmanın yarısından fazlası İstanbul'da yer alıyor. Bunun yarısından fazlasını AB şirketleri (İngiltere, Almanya) ve üçte birini ise Asya şirketleri oluşturuyor (İran, Azerbaycan, Çin). Sermaye akışının yoğunluğu insan akışının da göstergesidir. İnsan akışı da kültürel sermayenin, sosyal ağların da akışını getirmektedir. Bu durum İstanbul'un kentsel gelişiminde büyük rol oynadı. Bugün konut ve ofis yapıları üretimin hızlı bir biçimde artması ve arz-talep üzerinden yabancı şirketlerin de inşaat ve emlak sektöründe etkin olmaları gibi durumları gündeme getirdi. Ekonomik anlamda kentte gelişen bu hareketlilik de yükselen orta sınıf açısından küresel dünyaya katılımlarını sağladı. İstanbul bu açıdan iş adamı ve serbest meslek sahibi girişimci kişiler için bir 'hub' olmuştur. Bu yeni gruplar ekonomik güçleriyle de 'göçebe' bir yaşamı benimsemektedirler (Keyder, 2013b, s. 185).

Doğu'nun İstanbul'a hareketliliği ('Ortadoğu'yla yenilenen sınır politikaları ve ekonomik ilişkilerle beraber) Avrupa'ya göre İstanbul'u bir yandan tehdit kapısı ve diğer yandan kültürel köprü yapar. İstanbul kentsel bağlamda bambaşka coğrafyalardan gelen hareketlilikler için bir aktarma merkezi görevini üstlenir. Urban Age Konferansı'nda Lübnanlı mimar Hashim Sarkis (2009), yazısına Arap dünyasından İstanbul'a Türk televizyon dizileriyle birlikte ciddi artış gösteren turist akışını kendi deneyimi üzerinden anlatarak giriyor. 2008 yılında Beyrut uçağında İstanbul'a ziyaretinde mimar Sarkis uçaklarda yer bulamaz; bunun nedeninin de o dönemde Arap dünyasında popüler olan bir Türk dizisi olduğunu belirtir. Son dönemde bu dizilerin Arap toplumuna etkisi üzerine sosyal bilimciler tarafından çalışmalar üretilmiştir. Ben de görüşmelerim esnasında tanıştığım Ürdünlü bir mimarın Arap toplumunun diziler çerçevesinde İstanbul'a duydukları ilgi üzerine yüksek lisans tezi yazdığını tesadüf eseri öğrenmiştim. Mimar Sarkis Türkiye'de İslam geleneğinden gelen AKP'nin siyasi yükselişini Avrupa'ya karşı kendisini savunmasında Arap dünyasının güç olarak gördüğünü belirtmiş ve 2005 yılında İstanbul'da yapılan 'Türk Arap Ekonomik Forumu'na da dikkat çekmiştir. 2006 yılında Türkiye'nin Arap Birliği'ne daimi konuk olarak davet edilmesinin ve çoğunluğu İstanbul olmak üzere yapılan ciddi yatırımları da bu çerçevede değerlendirmiştir. Bu açıdan baktığımızda yüzünü Arap ve Doğu dünyasına dönen

Türkiye'nin İstanbul'u bir eklem kent haline büründürmek konusunda etkilerini görüyoruz.

Küresel hareketliliğin kendisini kent düzleminde gösterdiği en etkili başlık düzensiz göç olgusudur. Bu çerçevede 20. yüzyılın son çeyreğinde İstanbul'un düzensiz göçün hedefi haline geldiğinden bahsetmiştik. 2000'li yıllarla birlikte uluslararası göçleri bir kentsel tartışma aracı olarak gören İçduygu (2012), Türkiye'ye düzensiz göçü dört farklı göç kategoriye ayırarak anlatıyor: (1) düzensiz emek göçü, (2) transit göç, (3) sığınmacı ve (4) düzenli göçmenler.

2000'li yıllarla birlikte göç verileri kayıt altına alınmaya başlanmışken devlet nezdinde düzensiz göçü kontrol altına almak için çeşitli politikalar üretmek zorunlu hale geldi. İlk adımlardan biri 2000'de Türkiye'nin Uluslararası Göç Örgütü'ne (IOM) katılımıdır. Bu süreçle birlikte Türkiye göç politikaları bölgesel gelişmeler çerçevesinde tekrar ele alınmış ve farklı başlıklı eylem planları oluşturulmuştur. 2000'li yıllardan günümüze geçen süre göç konusunda Türkiye'nin reformlar dönemi olmuştur (Goularas & Sunata, 2015). Bu konuda İçduygu (2014), neoliberal ve küresel çağa uyum sağlamak için Türkiye devletinin de göç reformları üzerine çalıştığını belirtir. Küresel dünyanın gerekli koşulları nedeniyle kendisini neoliberal politikalarla yapılandırmaya çalışan Türkiye için, güncelliğini yitirmiş göç olgusuna yaklaşımda acil değişim ve güncelleme ihtiyacı doğmuştur. İçduygu (2014) çalışmasında devletlerin bir yandan milliyetçi bir çerçevede ele aldığı göç politikaları tartışmalarıyla boğuşmakta olduğunu diğer yandan yeni dünya düzeninin organik olarak yarattığı bu hareketliliğin gözle görülür olarak artması sonucuna yönelik çözüm ve politika üretmek zorunda kaldığını incelemektedir. Bu bağlamda Türkiye'de hem Avrupa ile birlikte hareket etmenin, hem de küreselleşmenin itici gücü olan göç politikalarına dair kurumsal yaklaşımın önemi vurgulanmaktadır. Çünkü son dönemdeki politik süreçler ve dünyanın içinden geçtiği konjonktür ile Türkiye göç veren bir ülke olmanın ötesinde konumu ve önemiyle göç alan bir ülke haline gelmiştir. Bu çerçevede Türkiye toprakları bir transit geçiş alanı olmaktan öteye geçerek henüz tam oturmuş olmayan politikalarla kalıcı bir muhacir alanı olma yolunda da adımlar atmıştır. 2005'te başlayan göç ve sığınma üzerine hareket planının tartışmaya açılması süreciyle beraber ve Suriye göç akını ardından 2013 Nisan ayında Yabancılar ve Geçici Koruma

Yasasının kabul edilmesi bu anlamda önemli bir adımdır. Ardından 2013 yılında İçişleri Bakanlığı'na bağlı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün kurulması da bu sürecin en kurumsal adımlarından biridir (Goularas & Sunata, 2015).

İçduygu (2012) Türkiye'ye düzensiz göçün akademik anlamda bir çerçevesini çizerken bu anlamda yapılmış kapsamlı araştırmaları da bu çalışmasında toparlamıştır. Bu çalışmada Türkiye'nin ekonomik ve kültürel bir çekim alanı haline gelmesini ve Avrupa'ya göç yolu üzerindeki Türkiye kentlerinin transit bir geçiş alanına dönüşmesini rakamlarla incelemiştir. 2014 yılı itibariyle Suriye'deki çatışmalarla beraber ciddi bir artış gösteren düzensiz göç rakamları Türkiye'yi dünya düzeyinde göç bağlamında tartışılır bir seviyeye getirdi.

GİGM'nin (2019) güncel verilerine göre Türkiye'ye yasal yollarla 2018 yılında yaklaşık 39 milyonu aşkın uluslararası pasaportlu kişi girmiştir. Gelenlerin vatandaşı olduğu ilk üç ülke Almanya, Rusya ve Bulgaristan'dır. İkamet izni ile Türkiye'de bulunanların 2018'de sayıları 885 bindir. Bu ikametlerin yarısı İstanbul'dan verilmiştir. İkamet izinleri bulunanlar en çok Irak, Suriye ve Türkmenistan vatandaşlarıdır. Bu kişilerin yarısından çoğu kısa süreli nedenle gelmiştir. Yaklaşık %10'u aile ikamet iznine, %10'u çalışma iznine sahiptir. %10'u ise eğitim amaçlı bulunmaktadır. 2005'te 57 bin yakalanan düzensiz göçmen sayısı 2015'te %200 artarak inanılmaz bir ivme kazanmıştır ve 2018'de 268 bine ulaşmıştır. 2018'de en fazla düzensiz göç alınan ülkeler Afganistan, Pakistan ve Suriye'dir. 2019'un ilk aylarındaki rakamlara göre 3 milyon 613 bin Suriyeli Türkiye'de geçici koruma altındadır. Kadın ve erkek oranları neredeyse aynıdır. Yaklaşık %90'nını 18 yaş altı çocuklar ve 40 yaş altı gençler oluşturmaktadır. Bu kapsamdaki kişilerin 558 bini İstanbul'dadır. Bu sayılar özellikle 2015 yılı itibariyle her geçen yıl artan bir ivme ile çoğalmaktadır. İstanbul'un 15 milyonu geçen nüfusuyla kültürel çeşitliliğe ve karşılaşmalara Doğu-Batı aksında Avrupa-Asya-Afrika kıtalar arasında imkân verdiğini verili rakamlar ve detaylar üzerinden okuyabiliyoruz. Bunun gündeliğe indirgenmiş halini her İstanbullu kendi kent pratiğiyle deneyimlemektedir.

Araştırmam esnasında karşılaştığım kadınlar da başka kimlikleri taşıyan ve çok farklı deneyimler sonucunda İstanbul'a gelmiş kadınlardır. Araştırmadaki on iki katılımcının

sekizi Suriye’den gelmiştir. Diğer dört katılımcının ikisi Suriye kökenli olup biri Fas’ın Rabat kentinden ve diğeri Suudi Arabistan’ın Riyad kentinden Suriye sürecinin etkisiyle İstanbul’a gelmiş ve İstanbul’da kalmışlardır. Suriye’den gelen iki kadının yaşları 60’larında olup çocuklarından dolayı İstanbul’a gelmiş kadınlardır. Suriye’den gelen kadınlardan bazıları İstanbul’da kalmayı amaçlamamışlardır. Diğer iki kadından biri Yemen’in Aden kentinden, diğeri Kuveyt’ten gelmiştir.

İstanbul’un küresel bir kent olarak içinde barındırdığı bu kimliklerle ele alınmasının en büyük nedeni bu kentin bir göçebe yaşıntıyı içerisinde barındırıyor olmasıdır. Bir eklem kent olarak bir yerde bitecek bir yükseliş ivmesinden daha çok döngüsel bir değişim taşımaktadır. 19.yüzyılın Osmanlı İmparatorluğu’nda bir dünya kenti olarak bu görevi yüklenebileceğinin sinyallerini vermiş olan İstanbul cumhuriyet süreciyle bir tikanıklık yaşamaya başladı. Ulus-devletin kurulma sürecinden sonra başlayan İstanbul ile gerilimli ilişkiler hem dünya hem de ülke bazında hep aynı soruyu sordurdu: “İstanbul kimdir?”. Bu konunun çokça konuşulması, araştırılması ve yazılmasının yanı sıra 2008’de Garanti Galerisi’nin “İstanbullaşmak” başlıklı sergisiyle eş zamanlı tartışmalar yürütüldü. “İstanbul” diye bir kavram artık kalmamıştır. İstanbullaşmak mümkün müdür?

“Yani İstanbul yeniden doğarken İstanbullu ölür. Ölümü işlevseldir de... Ülkenin dev metropolünün küresel ilişkiler ağına eklenmesi ona ulusal ölçekte ayrıksı ve rekabet edilemez bir güç kazandırırken, İstanbullu’nun ölümü bu metropolü ulusal ölçekte yeniden olağan bir Türkiyelilik durumuna iade etmeyi sağlar” (Tanyeli, 2009b, s. 179).

Tanyeli’nin tarif ettiği iç göç içerisinde kentlinin İstanbulluluktan çıkıp ‘Türkiyelileşmek’ fırsatı İstanbul özelinde küreselleşme ile gündeme girmiştir. Dış göç ve ulus ötesi hareketlilik bağlamında bugün İstanbul yeniden bir metropol olmanın olanaklarını da aynı güçle barındırmaktadır. İstanbul kent mekanının metropol tanımının kentten geçenlerin, kentte duranların ve kentte kalanların pratikleri oluşturmaktadır ve yeni İstanbulluların ihtiyaçlarıyla kentin yeniden yapılandırılması ve kozmopolit yapısını yeniden bu bağlamda postmodern dünya dinamiklerinin göçebelikle izleriyle kurması İstanbul’u yaşayan bir kesişimler kenti yapacaktır. Bugün İstanbul’da kısa süreli ya da uzun süreli yaşayan veya bulunan İstanbullunun kenti

kamusallaştırma araçlarını ve yeniden üretme pratiklerini anlamak küresel kentin güncel dinamiklerini ulus ötesi bir bakışla okuyabilmeyi sağlamaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

METROPOLÜN OLASILIKLARI

“Göçebe özneliğin derdi kaçış çizgileri oluşturmak, yani hareketli/hareketsiz, yerleşik/yabancı ayrımlarına girmeden bütün bir kategoriler arasında kalan yaratıcı, alternatif bir oluş mekânı yaratmaktır” (Braidotti, 2017, s. 15).

Kentsel bağlamda küresel çağın gelişen ve değişen dinamikleri, tüm neoliberal politikaların yıkıcılığına rağmen, hareket halindeki kent kullanıcılarıyla kent arasında akışkan bir ilişki belirlemektedir. Güncel neoliberalizmin etkileri metropol bir kentte iktidar çerçevesinde halkanın dışında kalan (ekonomik, sosyal ve kültürel sermaye ile ilintili olarak) kent kullanıcılarını, mekânsal olarak da halkanın dışına itmektedir. Ülkeler arasındaki siyasi sınırlarda, doğanın coğrafyasına aykırı duvarlar (2017-2018 yıllarında Suriye ve sonra da İran sınırına Türkiye tarafından örülen duvarlar (Dünya Haber, 9 Haziran 2017)) inşa edilirken, kent içerisinde de kentsel mekanlar arası kısıtlı erişimi oluşturan sınırlar çeşitli mimari ve kentsel müdahalelerle oluşturulmaktadır. Bu halkanın dışı ve içi (merkez-çeper) ikiliğinden kurtulup metropolde yaşamın sürdürülmesinin yarattığı tekinsizlik halini aşan bir kent olasılığını tartışmak, güncel kent kullanıcılarının yaratıcılıkla besledikleri kent pratikleriyle mümkündür. Neoliberal politikaların çizdiği sınırlılıkların ve beraberinde küreselleşmenin yarattığı hiyerarşinin ötesinde bu düzenin boşluklarından kaçan olasılıklar dünyasını görmek de bu kent pratiklerine bakmakla olacaktır. Kentin süre gelen düzenini bozan ötekilerden biri göçmenlerin bu pratikleri bugün kentin güncel tartışmalarını başka perspektiflerle yeniden ele almayı sağlamaktadır. Kentin zamansal ritmini ve mekânsal kurallarını alaşağı eden kentin bu ötekilerinin taktikleri üzerinden müşterek ilişkiler geliştirilebilmek ve böylece bu müşterekler üzerinden yeni bir kent yurttaşlığı tanımını tartışabilmek; bize belli bir zaman içerisinde bir arada bulunduğumuz metropolün paydaşlığı fırsatını vermektedir. Elbette ulus-devlet sınırları çerçevesinde düşünüldüğünde birçok kesimi rahatsız eden bu kozmopolit yaşam modeli tekinsizlikler üretmeye devam ederken, kent mekanları arasında ve içinde sınırlar teknokratlar tarafından arttırılırken belli sınırların dışına çıkmaya zorlanan ve dezavantajlı bir konumda kentte var olan kent kullanıcılarının- kadınların, göçmenlerin, dış mahalle çocuklarının, engellilerin- geliştirdiği kenti anlama,

kullanma ve üretme pratikleri bu anlamda bize yol göstericidir. Kentin ayrımcı ve ayrıştırmacı kentsel politikalarına karşı bir söylem geliştirme derdinde olmayanın doğalında ihtiyaçlarından ortaya çıkan direniş biçimleri bugünün metropol kentini oluşturmada kendiliğinden araçlaşmıştır. Bu çizilmiş kurallar çizgisinden kaçış biçimindeki kentsel taktikler metropolde beklenmeyen değişimleri de beraberinde getirir ki bu tam olarak görünür olmaktan bile uzaktır.

Bu bölümde kadınların yaşadıkları İstanbul gündelikleri ve zamanla değişen İstanbul deneyimleri üzerine durulmaktadır. Güncel deneyim konuşulurken bir önceki yaşadıkları kentle şimdi İstanbul arasında değişen kent pratikleri metropol bir kentin olasılıkları bağlamında değerlendirilmektedir. İstanbul'un, dönüşerek kentleşen bir metropol olarak, mevcut süreçte yarattığı göçmen kozmopolitliği tartışılmaktadır. Kişilerin toplumsal birer birey olarak kentle ve kentte kendi sosyal ağlarıyla kurdukları iletişim ve bunun araçlaştırma biçimleri ağ toplumunun kentleri çerçevesinde ele alınmaktadır. Çalışmada kentsel iletişimin parçası olan olası karşılaşmaların mekanları üzerine de durulmaktadır. Kentin imkanlarına eklenen yeni yaşam deneyimleri sonucunda kentin gündeliğine indirgenmiş algılama biçimleri tartışılmaktadır. Bu potansiyeller içerisinde göçmen kadınların yaşadıkları göç gibi bir kırılma döneminin ardından yaratıcılıklarıyla üstesinden geldikleri durumların kent içerisinde dönüştürücü izleri sürülmekte ve bu yaratıcılıkların metropol yaşamına nasıl bir etkisi olduğu yorumlanmaktadır.

2.1. BİR KENTİN METROPOL OLMA POTANSİYELİ

Kent, her zaman tarihsel konjonktürün oluşturduğu koşullarla sürekli değişen ve farklı anlamlar ve toplumsallıklar üreten bir fenomendi. Kendisi bir fenomen olmasının yanı sıra bu tartışmaları etkileyecek birçok fenomeni de içerisinde barındırmaktadır. Küresel çağın metropolünün eskiye oranla çok daha etkisi hissedilir rakamlarla yaşadığı hareketlilik içerisinde güncel kent hızla dönüşmektedir. 21.yüzyılın hareketlilik çağı olduğu düşüncesiyle kentleri ele almak, metropolü değişken dinamikleriyle okuyabilmeyi zorunlu kılmaktadır. Massey (1994), bu süreci şeylerin hız aldığı ve yayıldığı bir çağ olduğunu belirtir. Bu çerçevede Massey, Marx'ın ifade ettiği 'Mekânın zaman aracılığıyla imha edilmesi' sözünden yola çıkarak 'zaman-

mekân sıkışması' fenomeni olarak postmodernizme bir çerçeve çizer. Bu genel başlıklar altında kentlilerin küresel zamanda kentte ürettikleri pratiklerle mekânın değişen algısını ve bunun gündeliğe uzanan etkisini tartışır. Artık mekân durağanlığı, zaman akışkanlığı temsil etmiyordur. 'Zaman-mekân sıkışmasında' İstanbul'un bu dönüşen kentleşme sürecinde kozmopolitliği yaratan dinamikleri kentin göçmenleri çeşitli araçlarla üretmektedirler. İstanbul buna bir olasılık sağlamaktayken araştırmanın katılımcılarının taşıdıkları deneyimleriyle İstanbul metropolünde bulundukları zaman içerisinde bu dinamığe ön açıcı olan yaratıcı direnişler göstermişlerdir. Mulder (2002, s. 7), "bir kenti değişken bir sistem olduğunu belirtirken ve mütemadiyen ayrışan, yaşayan bu sistemin etkenleri arasında teknokratların yanında teknolojik gelişmelerin, kitlesel medyanın ve göçlerin olduğunu" belirtmiştir. 'Trans-kentleşme', Mulder'in (2002) günümüzde dönüşen kavramlar çerçevesinde post-, trans- ve co- ön ekleriyle tartıştığı kentin değişken halidir. Başkalaşan hibrit kimliklerin çarpışma ve karşılaşma halini kentin kamusalından okuyabiliriz. Böylece kent, post- ön ekiyle bir önceden aldığı gelenekle şekillendirilirken, trans- ön eki dönüşümü içerir ve co- ile bir karşılaşma halini ve birlikte yaşama pratiğini içselleştirir. Bu anlamda Mulder 'trans-kentleşme' kavramıyla kentleşmenin ötesinde ayrıca sürekli bir dönüşüm-değişim dinamiği olduğunu yazmıştır (Gülmen, 2004). Nail ise (2015b), kozmopolitliği "polis"ten dönüşen bir süreç olarak değerlendirmektedir. 'Polis'in duvarlar kentinden evrilen ve dünyaya açılan politik bir topluluk olan 'kozmpolis' günümüzün kentlerinin tarifidir. Nail'e göre bunun en etkin olan grubu çok hızla büyüyen haklarından mağdur edilen göçmenlerdir.

2.1.1. Metropol Kent ve Olasılıkları

Araştırmanın çalışma grubunu oluşturan kişilerin İstanbul tercihi, savaş gibi zorunlu bir göçmenlik durumu olsa da olmasa da bilinçli bir tercihtir. Kadınlardan çocukları nedeniyle İstanbul'da olan D (59, Şam) ve K (60, Şam) hariç kadınlar başka kent seçenekleri olabileceklerini bilmelerine rağmen hem ulaşılabilirlik hem de yaşanabilirlik anlamında İstanbul'u tercih ederek göç yolculuğuna başlamışlardır. Birçoğu zaten kentin son dönemde neoliberal politikalar üzerine yükselen değerinden

ve turizmin de etkileriyle İstanbul'un popülaritesinden haberdarmışlar. İstanbul'un seçiminin kompleks bir nedenler bütünü oluşturmasının; yanı sıra en çok İstanbul'a kısa süreli yaptıkları seyahatlerin etkisiyle ya da İstanbul'un tarihinin öneminin farkındalığıyla ya da zaten hali hazırda bir ağları olduğundan (farklı güncel sebeplerle) İstanbul'a gelmişlerdir. Bu nedenler, İstanbul'un güncel tahayyüllerini anlatmaktadırlar.

“Burası benim için ilk şehir değildi. Ben 12 yaşımdan geri sürekli seyahat ediyorum ailemle. Hatırlıyorum; Paris'e gittik, Londra'ya, Tayland'a gittik. Ben bu yerlerde hiç yaşamayı düşünmedim. İlk İstanbul'a geldiğimde, burada farklı özel bir enerji vardı. Burada enerji beni çağırdı, hissettim. Boğaz, vapur, sokak hayatı; kentte yürümek ve büyük bir topluluğun parçasısın. Herkes farklı yaşıyor, kendi hayatını yaşıyor; sen de bunun bir parçasısın. Meşgulsün ve yaşam akıyor. Oralarda hissetmedim bunu. Ya meşgulsün ya da boşsun. Burada iç içe” (S, 30, Kuveyt).

İstanbul'u bir kültürel köprü gibi gören algı için İstanbul'un aynı zamanda metropol olarak sunduğu tüm bu imkanların genişliği, göç ederken kent seçiminde kritik bir motivasyondur. İstanbul kendisine yeni bir yer arayan kadınlar için fırsatlar tanımaktadır. İstanbul algısının izinden İstanbul'a gelen kadınlar, bazen bu fırsatları kendileri; farklı taktiklerle yaratmaktadırlar. Bu anlamda İstanbul'da metropolün sunduğu olasılıklardan ve açıklardan yararlanmışlardır.

S, annesinin kontrolü ve kararları içerisinde yaşamını Kuveyt'te sürdürdüğünü ifade ederken Kuveyt'te bulamadığı eğitim imkânı için özellikle başka bir ülkeye gitmeyi istediğini ama annesinin bu konuda muhafazakâr davrandığını söylüyor. Ama küçük yaşta evlenip boşandıktan sonra annesi tarafından artık olgun bir kadın olarak tanındığını ve boşanmanın hayatını kendi eline alması için önemli bir kırılma olduğunu belirtiyor. 2007'de bir Liderlik Akademisi için ilk defa İstanbul'a gelen ve çok etkilenen S, 2010'da Mavi Marmara'ya katılıyor. Bu deneyiminden ötürü İHH'yı merak eden ve öğrenmek için Türkiye'ye gelme kararı alan S için, aktivist bir ailede büyümesi ve kendi politik hayatı bu kararı almasında önemli etmenlerden. Türkiye'deki aktivizm deneyimini güçlü gördüğünü belirtirken Türkiye'de yaşama kararını da buna bağlıyor.

“2013’te geldim ve İHH’da birçok yerde çalışma yürütmeye başladım. Türkçe öğrenmeye başladım. Bir göç kararı değildi ilk başta. İlk başta kursa gitmek ve İHH’yı öğrenmek gibiydi. Ama ben geri döneceğimi o zaman da düşünmüyordum. Bundan ötürü 100 kilo valizle geldim neredeyse. Her şeyi getirdim yanımda. Bir zaman sonra burs aramaya başladım eğitimim için. Sivil toplum örgütü çalışmasından da ayrıldım. Çünkü çalışmam lazımdı. Bundan sonra, Şişli ve Taksim civarına yakın yaşadım. Önceleri hiçbir şey bilmiyordum, haritadan bakıyordum” (S, 30, Kuveyt).

Göçebelik veya yeni fırsatlar arayışı mekanları birbirine yaklaştıran çağımızın ve bunun etkisi ile çok dilli, çok yerli büyüyen küresel jenerasyonun da halidir. Bir dünya kenti olarak İstanbul bir geçiş alanı olmaktan çıkıp bir kalış mekânı olmaya böylece evrildi.

“2009’da yurtdışında okumayı düşünüyordum. Biliyordum, benim yerim Fas değil. Ben orada bir yabancıyım. Yani, bir yerler bakıyordum. Ben hukuk okudum. Avukat olmaya çalıştım, olamadım. Bu yüzden akademik düzeye gelmeye çalıştım. Ben Iraklı bir Suriyeliyim. Herhangi bir şeyi yapmak çok zor. Çalışmak istediğimde kamusal alan benim için imkânsız. Hicab kullanıyorum. Herhangi bir staj yapmak bile zordu. Fas’ta yabancılar ya diplomatlar ya da dil okullarında çalışıyorlar. Tüm bunlardan ötürü başka bir ülkede okumam ya da çalışmam gerektiği düşüncesindeydim. Amerika’ya başvurduğum, ama yeterli burs alamadım yaşamak için. Kendime bakmam gerekiyor, ailemden destek almıyorum” (H, 36, Rabat).

2011’de İstanbul’a iki buçuk haftalık bir programa katılmak için gelen ve zaten kendisine yaşayacak başka bir yer arayışında olan H (36, Rabat), İstanbul’da geçen günlerinden ardına İstanbul’da yaşamaya karar veriyor. Tüm hayatı Rabat’ta geçmiş olmasına rağmen orada hala yabancı olduğunu düşünen H, başka olasılıkların doğabileceği bir yabancılığı tercih edip kardeşlerini ve sonrasında annesini de yanına alıp İstanbul’da yaşamaya başlıyor.

“Buraya, Türkiye’ye geldim. Ama herhangi bir ülkeye gitmeden önce, Suriye’ye bile gitmeden önce, o ülke hakkında çok okuyorum. Nasıl taşınabilirim diye bakıyorum. 2011 Mayıs’ın sonuydu. Bu benim ikinci gelişimdi. (...) ¹ Biliyor musun hayatımın neredeyse yirmi dört yılını Fas’ta geçirdim. Ben orada hep yabancıydım. İnsanlar bilmezler ben bir yabancıyım, Fas diyalektiği konuşuyorum. Buraya geldim. Karar vermiştim; ülke nasıl bakacağım. Çevreyi çok sevdim, insanları çok sevdim. Bazı üniversitelere gittim, Türkçe kursuna yazıldım. Kabul

¹ (...) sembolü olan kısımlar görüşmede konuyla alakalı olmayan anlatılardır ve aktarımda kesilmiş kısımlardır.

kağıdımı aldım, Fas'a gittim. Türkiye vizesine başvurdum. (...) Sonra Eylül 2011'de geldim tekrar Aralık 2011'de döndüm Fas'a ve 2012'de Ocak ayında tamamıyla geldim" (H, 36, Rabat).

Kendisini her zaman Riyad'da ve aynı H gibi Suriye'de de yabancı hisseden ve kendisine yeni bir yer bulmaya çalışan L (23, Riyad), İstanbul'da öncesinde var olan sosyal ağlarına yakın olmak istediği için ve de kültürel ortak fenomenlerin yaptığı çağrışımla İstanbul'u tercih etmiş. L bu anlamda kişisel tarihinden ötürü bir göçebe olarak büyümüş. 'Öteki' olması nedeniyle kendisini kentsel pratiklerle arayan bu genç kadın İstanbul'da kendisini bulduğunu belirtiyor. Bu da gösteriyor ki Arap coğrafyasındaki gençler için İstanbul birçok farklı nedenden de ötürü ağır basan bir seçenek olarak görünmektedir.

"Ben her zaman taşınmak istiyordum. Suudi Arabistan'da yaşama düşüncesini sevmiyordum. 2011'de Suriye'ye taşınmayı düşünüyordum. Devrim başladı. Taşınamadım. Sonra mültecilerin gittiği yerleri düşünmeye başladım: Ürdün ya da Türkiye gibi. Ebeveynim için Lübnan bir seçenek değildi. Bir de onlar yurtdışında yaşamayı kabul ediyorlardı da ama çok uzakta değil. Lübnan bir seçenek değildi: kültürel bariyerler olduğundan dolayı ve başka şeyler. Ürdün çok pahalıydı. Ben körfez ülkelerinde kalmak istemedim. İlk açığa çıkan Türkiye'ydı. 2012 yılıydı. Sevdim bunu. Sonra, annem bir yılını Hatay'da geçirdi. Büyük ebeveynlerim Suriye'de kötü bir saldırıya uğramışlardı. Onlarla kaldı, sevdi orayı. Ben de gidip geliyordum, ben de sevdim. Ev gibiydi. Üniversitelere başvuru yapmaya başladım. 2013 Ağustos'unda İstanbul'daki üniversitelere başvurular yaptım. Bahçeşehir Üniversitesi'nden Eylül'de kabul aldım ve bir hafta içinde taşındım" (L, 23, Riyad).

L gibi kendisini arada bir yerde ve doğduğu topraklarda göçebe hisseden diğer bir kadın da Y, annesi Rus, babası Yemenli olan melez bir kültürle büyüyen Y Aden'deki yaşamında kendisini kısıtlı bir kamusalılıkta hissettiği için İstanbul göç kararının ailenin ortak kararı olduğunu belirtiyor. Ailenin de İstanbul'la kurduğu ekonomik temelli ağ da bu konuda ön açıcı olmuş.

"Ben hiçbir zaman bu şehirde (Aden'de) yaşamak istemiyordum, ülkede yani. Kendimi oraya ait hiç hissetmedim. Çünkü annem Rus, babam Yemenli. Yani her zaman toplumdaki dışlanmıştım. Yani oraya hiç ait değildim. Orada parçalara ayrılmaktansa, ben devrimci olana karar verdim. Ne istiyorsam onu tutturmaya. Lise sınavlarımdan sonra annemle Ukrayna'ya büyük annemi ziyarete gittim. Bu sırada babam iş için Türkiye'ye gelmişti. O etrafa bakmış ve ben tatilden geldiğimde İstanbul'da okuyacaksın dedi. Çünkü bu şehir sen kimsen o dedi.

‘Doğu ve batının birleşimi... Sen oraya ait olacaksın. Sonunda tamamıyla uyum içinde olduğun kendi şehrinde olacaksın.’ dedi. Ben de tamam dedim. Bir de o zamanlar Ukrayna’ya gittiğimizde İstanbul’dan aktarma yapıyorduk. Otuz saatimiz vardı İstanbul’da. Aksaray’da kaldık. Otelimiz oradaydı. Annemle İstiklal Caddesi’ne gitmiştik. O işte ilk görüşte aşktı. Ben Türkiye’de yaşayacağımı bilmeden oldu. İstiklal Caddesi’ndeydim, ben yaşamımı veririm bu şehirde yaşamak için dedim kendi kendime. Üç ay sonra babam burada yaşayacağımı söyledi. Kimsenin bana bakmadığı fikri, sonunda gözlerin dikilmediği biriyim. Yemen’de herkes beni süzer. Çünkü farklı görünüyorum. Yemen Araplarına benzemiyorum, melez olduğum belli. İstiklal Caddesi’ndeyken kimse bana bakmıyordu. Dünyanın her yerinden bir sürü insan vardı. Kimse bakmıyor, kimse umursamıyor. Çok çeşitliydi. Binalar oldukça tarihi yapılar. Üstlerde ışıklar var, sokak kafeleri. Yaşıyordu. Bu sokak çok canlıydı. Bundan daha canlı olamaz. Burada yürüdüğün anda sadece farklı hissediyoruz. Herhangi bir insandan uçan enerjiye sahipsin. İnsanlar kavga ediyor, insanlar sokakta konuşuyorlar. Çok fazla şey var. Diller öğrenebilirsin, kültürleri öğrenebilirsin, hayatları, tarihi öğrenebilirsin. Sadece bu sokakta olarak. Bu benim için muhteşimdi” (Y, 27, Aden).

Daha önce ailesiyle bir turizm acentesi organizasyonu ile İstanbul’da dört gün kalıp çok etkilenmiş olan N, hiç Suriye’den ayrılmak gibi bir düşüncesi olmamasına rağmen çatışmalar başladığında ilk İstanbul’u denemek istemiştir. Bu seyahatten sonra İstanbul’dan çok etkilenen N, bir gün mutlaka İstanbul’da yaşayacağını düşlediğini ifade ediyor. Hatta yurtdışı staj hakkını birçok arkadaşı Avrupa ya da Amerika’da kullanırken, o İstanbul’da kullanmayı o dönemde Türkiye-Suriye arası politik sıkıntılara rağmen tercih etmiş.

“2013’te, buraya tam gelmeden Marmara Üniversitesi’nde onkoloji bölümünde staj yaptım. Ve çok hoşuma gitti, çok mutlu oldum. Pendik’teydi hastane. O zaman da hiç Türkçem yok ama acayip şekilde keyifli geçti stajım. Çok iyi hocalarla tanıştım ve aklımda kaldı. Dedim ki tamam ben Türkiye’ye bir gideyim, denklik için başvurumu yapayım, sonra iş bulabilirsem de kalayım. 2014’te ilk geldiğimde üç ay bir bakayım. Hem biraz çıkayım hayatımı yaşamış olurum, hem de zaten ben İstanbul’u çok seviyorum, hem bir seçenek olsun, bakayım bir neler olacak. Buraya o anlamda geldim. Sonra o çocuk eğitim alakalı iş teklifi geldi. (...)Acayip bir şekilde dört sene geçti” (N, 35, Şam).

Savaş koşulları nedeniyle Şam’da daha fazla kalamayan D, İstanbul’a çocuğunun ardından gelmişti ama kendisi için de İstanbul’da yaşamak için birçok neden vardı.

“Çünkü vizesiz girebilirdim. Bizim hayat tarzımıza çok yakın ve oğlum oradaydı. Güzel bir şehir olduğunu biliyordum. Pahalı değil, Dubai ile karşılaştırıyordum. Turistik bir yer dizilerde

görmüştüm. Savaştan önce rüyam İstanbul'da yaşamaktı. Tarihten ve dizilerden dolayı çok seviyordum. Doğasını merak ediyordum. Çok yerlere gittim: Dubai, Suudi Arabistan, Yunanistan, Lübnan ama bunların hiçbirini sevmedim. İstanbul'u gelmeden seviyordum" (D, 59, Şam).

Burada D'nin de bahsettiği gibi araştırma katılımcılarının birçoğu Türk dizilerinin Arap dünyasında bir 'İstanbul yaşantısı' arzusu yaratmasından bahsediyorlar. Özellikle bir hayat tarzı gösterdiğini ve bunun İstanbul için ciddi bir temsiliyet sunduğunu belirtiyorlar. Y (27, Aden), bunun çok ciddi turizm pazarı oluşturduğunu ve bu pazarda Türk dizilerindeki birçok görselin (mekanların, kullanılan nesnelerin vb.) bir satış nesnesine dönüştüğünü söylüyor. Bunun özellikle İstanbul'a bir turizm patlaması yarattığı araştırmaların konusuyken bir yandan da Türkiye'de bazı kesimler, bu ilgiye karşı ayrımcı tepkiler ortaya koymaktadır. Bu tepki çoğunlukla Suriyeli göçmenler üzerinden kurularak 'Arap' temsiliyeti üzerinden geliştirilmektedir. Bu kamusal alanda *sıradanlaştırılmış gündelik şiddet* biçiminde kendisini göstermektedir. Bu tutumlardan elbette tüm katılımcılar istisnasız etkilenmişler.

İstanbul'a duyulan bu arzu İstanbul'a göçün ciddi etkilerinden biri olarak görülmektedir. Bunun yanı sıra kentin metropol yaşamı Türkiye'deki birçok kente göre çok belirgindir. Metropolün kozmopolit yapısı gereği hem göçmen görünürlüğünün daha aza indirgenebilmesi bunun için bir fırsatken ayrımcı ve ırkçı tutumlar diğer kentlere oranla daha az etkin bir şekilde gündelik hayata nüfuz ediyor.

Humus'ta yaşayan ailesiyle birlikte parça parça Türkiye'ye illegal yollarla ve zorlu bir yolculukla gelen U, başta Avrupa'ya göç yolculuklarını devam ettirmeyi düşünüyor. Bir yılını Çerkez toplumundaki bağlantılarının desteğiyle İzmir'deki zorlu deneyiminden sonra harekete geçebilmek için İstanbul'a taşınma kararı alıyor.

"Bir yıl geçtikten sonra hiçbir şey değişmiyordu. Bir de bize daire tuttular ya, kira veriyorlardı (Çerkez topluluğu). Onlar bize haber verdiler bir yıl oldu, yardım bitirmek zorundayız diye. Nereden biz de yardım bulacağız bilmiyoruz. Artık kendiniz iş bulmanız gerekiyor dediler. Ama zaten biz çok uğraştık. Biz öyle insanlar değiliz, herkes bize yardım etsin, bize versinler. Öyle değiliz yani, ilk günden iş aramaya başladık ama İzmir'deki insanlar yabancıları hiç sevmiyorlar. Hiç sevmiyorlar, özellikle Suriyelileri. Bize çok değişik bakıyorlar. Onlar çok verdiler, ekmek ya da yemek. Sürekli kapıda şeyler buluyoruz. Ama işte çalıştırmıyorlar. Daire de aradık yani, taşınmak istiyoruz. Yabancıları vermiyoruz diyorlar. Ben Facebook'ta

bakıyorum. Sürekli iş fırsatları var, iş var, iş var. İstanbul’da her şey var; bana göre en azından. Kardeşlerime anne babama söyledim İstanbul’a taşınacağız. (...) İstanbul en iyi. (...) Ben tek başıma geldim İstanbul’a” (U, 39, Humus).

Bir yıldan fazla bir Gaziantep kent deneyimi olan F, böylece metropolde yaşamının kendisi için ne kadar önemli olduğunu da deneyimlerinden anlamış. İki deneyimin ardından karşılaştırmalarla Gaziantep’te kısıtlı kent kullanımına karşılık bir karşılaşmalar kenti olarak İstanbul’u yeniden tercih etmiş.

“Çok kötüydü. Ben zaten büyük bir şehirdenim: insanları görmeyi seviyorum, dışarı çıkıyorum. Gaziantep gibi küçük kentte yapamayacağınız birçok şey yapmak istiyorum. Güvenli değildi. İnsanlar sosyal değildi. İnsanlar yabancıları sevmiyorlardı. Kolay değildi. Özellikle benim gibi bir insan için. Bir yandan da fark ettim ki Suriye’den küçük şehirlerden gelen insanlar gayet mutlu Gaziantep’te. Onlar İstanbul’da kaybolmuş hissediyorlar. Ben böyle yetiştiğim için tam tersi bir durum var. Gaziantep’te çok sıkıldım, çok depresif hissediyordum, çok yorgundum hiçbir şey yapmamama rağmen. Gözünü açıyorsun, ofise gidiyorsun. Sonra işini bitirip eve geliyorsun. 8’den sonra çalışamazsın, sokakta yalnız yürümezsin” (F, 33, Şam).

Çatışmalar Suriye’de başlamadan önce de F mutlaka bir gün Akdeniz ülkelerinden birinde yaşayıp farklı yerler görmeyi ve çeşitli deneyimler kazanıp Şam Üniversitesi’ne geri dönmeyi planlamaktaymış. Amcası daha önce İstanbul’da eğitim gördüğü için çocukluğundan beri ailesiyle İstanbul’a sık sık ziyaretler yapan F, savaş koşullarında komşu ülkenin kolaylığından yararlanarak İstanbul’a gelmiş. Birçok farklı kent olasılığına karşılık İstanbul metropolünü tercih etmiş.

“Çünkü Türkiye’ye gelmeden önce Avrupa’ya gitme şansım vardı. Çok düşündüm bunu ben, çok fazla zaman harcadım bunu düşünmeye. Almanya’ya eğitim için giden ve bana çok yakın olan Şam’dan arkadaşlarım var. Benim de onlarla gitme şansım vardı. Ama sonra düşündüm; ben bir deneyim katacakсам hayatıma, bu benim seçimim ve sevdiğim bir yer olmalı. Almanya’daki havayı sevmiyorum. Farklı ülkelerden arkadaşlarım var. Doğulu insanları tercih ederim. Ben anıtlara ve tarihi yerlere hayranım. Bunu Avrupa’da kolayca bulamam. Bu daha çok Ortadoğu’daki bölgelerde var. Diyebiliriz ki; Türkiye’nin benim için çok olumlu tarafları vardı. Zaten biliyordum. Eğer buraya gelirim, seveceğim ve kalacağım burada” (F, 33, Şam).

Aynı şekilde tıp eğitimi alan biri olarak N, Türkiye’nin hala çözemediği hukuki açıklar nedeniyle mesleğini icra edememesine ve bunun başka ülkelerde çok daha kolay olabileceğini bilmesine rağmen F gibi İstanbul’da yaşamayı önemsemektedir.

“Annem feminist bir insan, ben solcu bir aileden geliyorum. Onlar için bir kızın tek başına gitmesi falan bir sıkıntı yok. Onlar bana güveniyorlar, kendim için iyi bir karar alabileceğimi biliyorlar. Ama annem sonrasında Türkiye’de kalma diyordu. Avrupa’ya, Almanya’ya git diyordu. Doktor için kolaydı, altı ay dil öğreniyorsun ve hemen doktor olarak çalışmaya başlıyorsun. Türkiye’yi kültür olarak seviyordum, dil olarak seviyordum ve de Şam’a yakın olduğu için seviyordum. (...) Ben Ortadoğu insanıyım. Ben Ortadoğu insanlarını seviyorum. Avrupa’da o soğukluğu sevmiyorum. (...) 8’de hayat bitiyor orada. Annem hala doktorluk yapmadığım için ikna etmeye çalışıyordu; Avrupa’ya git Avrupa’ya git diye. Ama ben ısrar, inat yaptım biraz. Onlar da kabul ettiler. Annem buraya geldiğinde nasıl burayı sevdiğimi gördü, vazgeçti” (N, 35, Şam).

Bu deneyimlerin her biri bize İstanbul’un günümüzde nasıl kesişimler kenti halinde olduğuna dair ipuçlarını vermektedir. İstanbul’un 20.yüzyılın sonlarına doğru değişen küresel halinin getirisi olarak kadınlar İstanbul ile dolaylı ya da dolaysız ilişki içindedirler. İstanbul, Türkiye’nin konumundan da ötürü önemli bir metropol haline geliyor ki gerek eğitim gerek iş dünyasından gerek kültür gerek eğlence alanında olasılıklara dair çekiciliği İstanbul’u bir eklem kenti olarak tanımlıyor. İstanbul’u tercih etme sebepleri bu fırsatlarla çoğalırken, İstanbul’da birbirinden farklı kimlikler ve toplumlar İstanbul’un kent kullanıcıları oluyorlar. Bu yeni kent kullanıcılarının gündelik yaşamda kentte kurdukları sosyal ağlar ve bu ağlarla oluşturulan kamusal alanlar da İstanbul’un dinamiği olarak ortaya çıkıyor. Bu yüzüyle İstanbul, göçle farklı kültürleri bir araya getirip çeşitli kamusal alanları harmanlayan bir karşılaşma kentine dönüşüyor. Metropolde üretilen gündelik kaçış pratiklerinde bunun ipuçlarını izleyebiliyoruz.

2.1.2. Metropol ve Kamusal Alan

Politik çerçevede tartışılan ve kentlerin karşılaşma, geçiş mekanları olan kamusal alanlar; içinde bulundukları toplumların politik süreçlerine, sosyal ilişkilerine, ekonomik hareketliliklerine ve kültürel etkileşimlerine göndermeler yapar. Postmodern dünyanın getirisi olarak tanımların anlamlarının değiştiği bir süreçte kamusal alanlar da sınırlarını kaybetmiş ve geçirdiği değişimlerle başkalaşmıştır.

Mulder trans-kentleşmeyi, postmodern küreselleşme çağının kentleşmesi olarak görürken, Massey (1994) küresel dünyanın hareketliliğiyle oluşan çoklu kimlik

toplumunun yerin anlamının değiştiğini ve farklılaştığını vurgular. ‘Zaman-mekân sıkışması’nın bugün gündelik hayatta hissedilen hali dünyanın hareket halindeki kültürel değerlerinin yer değiştirmesi ve çok farklı coğrafyalardan küreselleşmenin etkisiyle bir araya gelen pratiklerin kamusal alanda bir arada yaşamasıdır (Massey, 1994). Mulder’in de Massey’in de vurguladığı şey bu koşulların etkisiyle mekânın da hareket ediyor olmasıdır. Bu bağlamda sabit bir çerçeveyle mekâna dair tartışmaları ele almak imkansızlaşmıştır. Mekânı oluşturan öğelerin hareketliliği, mekânın anlamının devinimlerini ‘zaman-mekân sıkışması’ içerisinde göstermektedir.

Öte yandan neoliberalizmin yarattığı mekânsal ayrışma sosyal, kültürel ve ekonomik sermayeye göre sınırlar oluşturmaktadır. Kentin kentsel ayrışma ile bölünmüş mekanlarını Stavrides (2016), ‘adacıklar kenti’ olarak tanımlar. ‘Adacıklar kenti’ kavramı; sınırları çizili, belirli zümre ve sınıfa odaklı tasarlanmış ve ekonomik-politik temellere dayalı bir tarifi keskinleştirmektedir. Bu durumda küresel kentlerin ranta dayalı sınırlarla çevrili merkezlerinin yanında göçmenlerin itildiği çöküntü alanları (göçmen mahalleri) ve çeperlere yayılmış kent politikalarıyla oluşturulmuş yerleşim alanları oluşmaktadır. Adacıklar kentlerinin sınırlı kamusalılığından sıyrılmanın tek biçimi de kenti olabildiğince ele geçirircesine Stavrides’in tarif ettiği sınırların ‘eşik’lerinde gezinerek mümkün olmaktadır. Stavrides sınırın içinde ve dışında olmaktan öte arasında bir alanda taktikleri geliştirmeyi kente dair bir direniş biçimi olarak görmektedir. Bu eşikler, kamunun politik birer öznesi olarak yeni kamusalılıklar yaratmanın bir koşuludur.¹

Kentsel bariyerlerin aşılabilmesinin koşulu belirli kimlik ve topluluklara kapatılmış alanların, bu kimlikler ve topluluklar tarafından üretilen çoklu kültürlüğe ilişkilendirilmesiyle mümkündür. Böylece yer bu farklılıkların karşılaşmasıyla üretilen eşiklerde güncel tartışmaların bir parçası olarak anlamını yeniden kazanacaktır. Böylece yer; kamusal ve özel olmaktan çıkıp müşterekliğe değinecektir.

¹ Bu konuda Berktaş, Arendt’in politik özne kavramını kamusal alanda oluşturması üzerine şunu belirtir: “Arendt’in kamusal alanı, her şeyden önce, farklılığın ortaya çıkmasını sağlayan bir yerdir” (Berktaş, 2004).

2.1.2.1. Kamusal Oluşturma

Kent kullanıcısının kenti kullanma biçimini ve kent içi hareketliliğini belirleyen ana etmen konut yeridir. Kente yeni gelen göçmenler için konut yeri ve koşulu kentteki sosyal ağlarını ve ilişkilerini de ortaya koymaktadır. Bu ağların ötesinde konut yerinin tercihi ekonomik ve sosyal sermayenin belirleyicisidir. Kente tek başına gelen kadınlar, bir süre herhangi bir yerde yaşadktan sonra başta ilk defa kendi kendilerine konut tercihinin yapma sorunu ile baş başa kalmışlardır. Belli bir kent deneyiminden sonra metropolde bir kamusal hayatı oluşturmanın ilk adımını konut tercihi belirlemiştir. Bu anlamda İstanbul'daki deneyimleri, kadınlara belli kamusal ve ilişkilenmeler çerçevesinde pratiklerini en çok açığa çıkarabildikleri bölgelerde bu tercihi yapmalarında yön vermektedir. Kent içinde farklı bölgelerde yapılmış konut tercihleri kadınların gündelik pratiklerine dair ipuçları veriyor.

İstanbul'a ilk geldiğinde Suriyelilerin yoğun yaşadığı bölgelerden biri olan Esenyurt'ta ekonomik olarak uygun bir daire bulabilen U, bu dönemdeki İstanbul deneyiminde İstanbul'un kent yaşamına dair bir şey hatırlamadığını belirtiyor. Ailesindeki birçok bireye bakmakla yükümlü olduğu için ve ev-iş yeri arasındaki mesafelerden dolayı kamusal yaşama katılabilirliği kısıtlı olmuştur. Bu nedenle süreçte dair bir anısının olmadığını ifade ediyor. Ancak kendi işini yapmaya başladığında ve ailedeki sorumlulukları azaldığında İstanbul'da bir kamusal üretmeye başlıyor.

“Hiçbir yere gitmiyorum ben. Güzel bir şeyler hiç görmüyorum. Evimiz, yatağım ve çalıştığım hastane içinde. Hastaneyi seviyordum, yani o zamanda. Yemekhaneye iniyorum, seviyorum yani, arkadaşlarım olmaya başladı. (...) Hiçbir şey güzel yok yani o zamanlarda. En güzel bir şey param artıyor, o kadar. Param artmaya başladığı için ben sabır gösterdim. Dayandım yani. İstanbul güzelliğini hiçbir şey görmedim ben. Sadece metrobüs biliyorum. Ben sonrasında öğrendim bir sürü şeyleri. İstanbul'da öyle şeyler var diye. Önceden bilmiyordum. Çünkü denemedim, gitmedim. 2016'da başladım bilmeye. Çünkü işim daha fazla oldu, para kazanmaya daha fazla başladım” (U, 39, Humus).

Metropolde ulaşım gibi kritik bir öneme sahip olduğundan, kentin olasılıklarından faydalanabilmek için, bölge seçiminde ulaşım önemli bir etmen oluyor. Araştırmanın katılımcılarının hepsi ulaşım konusuna önem verdiklerine özellikle dikkat çekmişlerdir. Buna göre metropolde yaşamı kolaylaştıracak yolları kendilerine

bulmaya çabalamışlardır. Esenyurt'tan sonra Sötlüce'ye taşınan U beş yıldır da aynı konutta yaşamaktadır.

“Bana göre daire yakın her yere, merkezi bir yer bence. Yokuş var ama sakin bir yer, komşular iyi. Bir de Şişli'ye yakın. Ben çok seviyorum Şişli'yi” (U, 39, Humus).

İstanbul gibi mega bir kentte A da ulaşım dikkat ederek konut terciğini yapmıştır. İlk geldiğinde Kurtuluş'ta bir süre bir arkadaşında konaklayan A, Tarlabası'nda tek başına yaşadığı yeri bulmuştur.

“Öncelikle Taksim ulaşım için çok iyi anladım. Nereye gidersem gideyim hep buradan otobüse biniyordum. Yani benim Taksim'de yaşamam gerekiyor. Ben bu bölgede yürüdüm, yürüdüm. Burasını ucuz buldum, Cihangir çok pahalı. Sonra otellerin arkasında yürümeye başladım. Soruyorum kiralık bir yer biliyor musunuz diye? Bir adam ben biliyorum dedi. Bakkaldı bu adam. Nasıl bilmiyorum cesaret ettim. Belki beni kaçırarak, tecavüz edecek, ama güvendim ona, onunla gittim” (A, 36, Halep).

Kendisinden önce İstanbul'a gelmiş sosyal ağlarının iziyle Üsküdar'a gelip yerleşen L için sonrasında kente ulaşılabilirlik düzeyindeki kolaylıklarından ötürü Üsküdar'da yaşamak bir seçim olmuştur.

“Harem'deydim, Salacak'ta yaşadık sonra şimdi Üsküdar merkezdeyim. Üsküdar nasıl bir yerdi gelmeden önce bilmiyordum. Sonradan yaşayarak öğrendim, sonra iyi buldum. Çünkü her şeye yakın, metro, otobüsler, vapur ve motorlar. Kadıköy seviyorum ama tüm araçlara ulaşmak için Üsküdar daha iyi” (L, 23, Riyad).

Konutu çoğunlukla üç kadınla paylaşan L, konut içinde kişiler değişse de kendi sosyal ağlarından başka kadınlarla bir evi ortak bir toplanma ve sosyalleşme alanı olarak da kullandıklarını belirtiyor. Böylece konut mekânı kadınlar açısından kamusalığın üretildiği bir alan olarak müşterekleşiyor. Katılımcılardan S de L'nin evinde bir süre vakit geçirince Üsküdar'ı yaşamak için tercih ediyor. Bir yandan da ağlarıyla ilişkisi de burada yaşamasında kolaylıklar sağlıyor.

“Sonra Tophane Dil Merkezi'ne gittim. Dil merkezi etrafında yer aradım kalmak için yürüyerek gideyim diye. ‘Sahibinden’de bir ev gördüm. Direk eve gittim tuttum. Ev çok güzeldi, ama mahalle güzel değildi. Sonra binada bir yangın çıkmıştı, elektrikler çalışmıyordu. Üsküdar'da bir arkadaşımın kanepesinde uyudum. Bir zaman sonra burası benim yaşayacağım yer diye karar verdim. Evi aradım biraz. Çok doluydum; 25 yaşındaydım ve çok sosyal bir

hayatım olmuştu. Daha fazla insanlara katlanmak istemiyordum. Bundan ötürü biraz artık kendi alanım olsun istiyordum. Kendime bir ev aradım, tek başıma yaşayabileceğim. Arkadaşlarım ya da ailem ziyaret ettiğinde gelebilecek. 5 yıl oldu aynı evdeyim. Ev arkadaşım var şimdi. Türk'tü başta, Mısırlı sonra bir ev arkadaşım oldu. (...) Çiçekçi'de yaşıyorum. Oraya geliyorum mahalleye girer girmez evimdeyim. Kuveyt'te aynı hissetmiyorum, orada misafirim. Çiçekçi'ye gelince ama orası benim evim" (S, 30, Kuveyt).

Kamusal alan kamusallığını özel bir alanla harmanlamaktadır: Bütününde bir mahalledeki gibi. Özel alan çerçevesinde konut, özel alan olma kriterlerini yitirmektedir. Mahremiyet, yaşadığın çevrenin etkisiyle birlikte erirken yaşadığımız çevrenin sosyal ve kültürel örüntüleri başka kamusal pratikleri özel alan çevremizde, bu alana etki edecek şekilde oluşmaktadır. Kapitalist dünyanın iş-ev arasında tanımladığı eğlence zamanı olan boş zamanı da İstanbul gibi büyük metropol kentte İstanbullular daha çok vakit geçirdikleri ev ya da iş çevresindeki mekanlarda değerlendirmektedirler. Bundan ötürü konut seçiminin yeri seçili kamusal alan çerçevesinde geliştirilmektedir. Konutun bu anlamda önemi özel alanın kamusal alanla iç içe olduğu bir modele dönüşmektedir. Adacıklar kentinde keskin bir şekilde ayrılan yerleşim alanları, iş ve sosyal alanlar kentin bazı eski yerleşim bölgelerinde birbiriyle organik ilintili akışkan biçimlere bürünmektedir. Yeni inşa edilen yapılar çevrelerdeki yerleşim alanları ise konut kompleksi olarak; alışveriş, spor ve sosyal alanları vb. içinde bulundurması pazarlama stratejisi olarak kullanılmaktadır. Esnek çalışma koşullarının arttığı günümüzde konut mekânı iş ya da başka üretimlerimizi de gerçekleştirdiğimiz ve başkalarıyla ortaklaştığımız müşterek mekanlara dönüşmektedir. Bu anlamda katılımcıların İstanbul'da yaşamak için tercih ettiği alanları kendi kamusalılığı oluşturma biçimlerinin nedenleriyle tarif ettiği gözlemlenmektedir. Şimdi hepsi kentin içinde kamusal hayata daha kolaylıkla dahil olabilecekleri yerlerde yaşamaktadırlar. Kamusal özel alanlarına da taşıyıp mekânın anlamında bir kırılma gerçekleştirmektedirler. Bir yandan da aile evinden çıkıp kendi hanelerini kuran kadınlar, alanlarını çoklu üretim veya paylaşım alanı olarak kullanmaya eğilimlidir. Bu çerçeve elbette seçili bir kamusal alan olarak ortaya çıkmaktadır. Kamusal alanda (okul, iş yeri, sosyal erişim mekanları) üretilen tüm ilişkilerin erişilen ağlar üzerinden seçili kamusal alanla sürmesinin etkisi olarak, bugün

özel hanede sürdürülen bu ağların etkileşimleri güncel kamusalık oluşturma pratiklerinden uzak değildir.

Kendilerine yerleşecek bir yer bulana kadar birçok ev değiştiren H ve ailesi, önce Üsküdar'da, sonra Esenyurt'ta, sonra Gaziosmanpaşa'da sık aralıklarla kısa süreli yaşamaları ardından Fatih'e yerleşiyorlar ve 2013 yılından beri aynı bölgede yaşamaya devam ediyorlar. Esenyurt'ta özellikle yaşamayı istemediğini belirten H, Beylikdüzü gibi yerleri İstanbul'dan saymadığını ifade ediyor. Fatih'i hem konumu hem de Suriyeli toplumsal ağı içinde barındırmasından dolayı ailesi için istiyor.

“Benim için nerede yaşadığım fark etmiyor. Ben otel gibi kullanıyorum evi aslında. Evde değilim. (...) Sadece annem ve kardeşim için. Kardeşim için okulu ve ekstra dersleri var. Annem için ihtiyacı olan her şey yakın; pazar, herhangi bir aktivite yapmak isterse, herhangi bir şey. Kendi kendisine yapabilir. Toplu taşıma kullanmak zorunda değil. Artık yoruluyor çok çabuk. Her yere gidemez. Her şeyin apayrı olduğu bir yerde yaşayamazdık. Annemin anlayamadığı bir yere de gidemezdik. Fatih'te Arapça bile kullanabiliyor. Pazara gidiyor. Türkçe bile olsa sıkıntı değil. İnsanlar kibar, zor olmuyor” (H, 36, Rabat).

Fatih'te ev bulma süreçlerinde H çoğunlukla ayrımcılığa maruz kaldıklarını ifade etmektedir. Fatih özellikle Suriyelilerin yerleşim bölgesi olarak tanınmakta ve orada bir ağ toplumu oluşmaktadır. Kent içi kapalı ilişkilenmeler yeni gelen kentte *sıradanlaşmış gündelik şiddetten* korunmak amaçlı oluşmaktayken öte yandan başka bir sınır çizmektedir. Metropol bir kentte üretilen bu adacıklar yan yana bir kutuplaşma yaratmaktadır. Bu kutuplaşmalar, kamusal alanda birbirine karşı hissedilen tekinsizliği arttırıp şiddeti yayarken çoğulculuktaki iletişimin zenginliğini, farklılıklarla oluşabilecek hayal gücünü, katılımı, karşılıklı güçlenmeyi ve böylece kamusalın anlamını ortadan kaldırmaktadır (Berktaş, 2004).

“Saat 11'di camiden Cuma için ezan okunuyordu. Annem gidip dua edelim dedi. Ben ve erkek kardeşim vardı. Ben onların camilerinde gidip dua etmeyeceğim dedim. Onların dinini istemiyorum dedim. Bu ayrımcılıktan, ırkçılıktan nefret ediyorum. (...) Yürüyoruz, soruyoruz, internetten bakıyoruz, her seferinde Suriyelilere vermiyorlar ya da bize bir çöplük vermek istiyorlar. Fatih camisiydi. Onların camilerini bile kullanmayacağım; evimde kılarım namazımı dedim. Çok üzgündüm, sinirliydim” (H, 36, Rabat).

Fatih örneğindeki gibi kimisi de kent yaşamında şiddetin hedefi olmadan yaşamlarını sürdürebilmek ve temsil ettiklerini düşündükleri kimliğin yükümlülükleriyle yaşamaya zorlanmamak için farklı arayışlara girme ihtiyacı hissetmektedirler. Bunlardan biri K, oğlunun ardından İstanbul'a gelmiş ve oğlu aslında kendisi gelmeden konutun yerini seçmiştir. Gültepe'ye oğlunun işine yakınlığından ötürü ve oğlunun arkadaşlarının aracılığıyla yerleşen K ve ailesi, özellikle Suriyelilerin çoğunluklu olduğu mahallelerden kaçınmışlar.

“Gültepe’de çok Suriyeli yok. Yani, İstanbul’da Suriyeli veya Araplar çoğunlukla yaşıyorsa, insanlar kötü bakıyorlar. Fatih’te çok Suriyeli var ya da Esenyurt mesela. Genel olarak insanlar bize böyle bakacak bize ‘siz Suriyelisiniz, siz kötüsünüz.’ Ama bu yerde tanımıyorlar bizi yani güçlü bir önyargı yok bize karşı. O yüzden tercih ettik, daha rahat olacağız” (K, 60, Şam).

Araplarla iç içe yaşamak istemeyen N, hem ait olduğu toplumun tek başına yaşayan bir kadın olarak üzerinde yaratacağı mahalle baskısından uzak kalmak için hem de yeni iletişim biçimleri ve kamusal ilişkiler geliştirebilmek için bilinçli olarak Kadıköy’de yaşamayı tercih etmiştir. Hiçbir eğitim almadan çok iyi Türkçe konuşmasının nedenini de bu tercihiyle açıklıyor. Bu çevreyle edindiği yeni toplumsal bağlarıyla da kentte farklı, yeni bir kamusal deneyimlediğini vurguluyor.

“En önemli sebep buradaki insanlarla tanışmak istiyorum. Yabancı hissetmeyi sevmiyorum ben, dil öğrenmek istiyorum. Bir de tek başıma olduğum için köyde gibi düşün. Herkes bir müdahale etmeye çalışıyor. Arapların öyle bir şeyi var yani. Hala bana soruyorlar; Suriyelilerle tanıştığında. ‘Sen ne yapıyorsun burada tek başına?’ Bir de Fatih’te oturan göçmen nüfusu biraz muhafazakâr, biraz farklı benim yaşadığım çevreden. O yüzden biraz uzak durmak istedim. Burası hem de aşırı açık görüşlü. Tek başıma olduğum için korkuyordum, beni yanlış anlamasınlar diye. Bir de burada yaşıyorum, buradaki insanlarla takılmak istiyorum. Eski Suriyeli arkadaşlarımla İstanbul’da arkadaş olarak kaldık. Kesinlikle Suriyeli arkadaşlarım var. Ama özellikle Arap olduğu için ben arkadaş olmayı sevmiyorum. Arkadaşıma da göçmen misin gibi bakmıyorum. Arkadaş olaksa olacağız, olmayacaksa olmayacağız” (N, 35, Şam).

Sanatçı olan F ise, hem kendi sanatçı tanıdıklarına yakın olmak hem kendi gündelik yaşam pratiklerine en uygun olanın içinde yaşamak için Kadıköy’de Yeldeğirmeni olarak bilinen Rasimpaşa mahallesini tercih ettiğini ifade ediyor. Bir yandan burada kendi çevresinde bir kamusal ilişki oluşturabildiği için kentin bu bölgesi onun için önemli taşımaktadır.

“Çünkü çok fazla artist, çok fazla atölye var. Dört yıl önce buraya ilk geldiğimden şunu fark etmişim: insanlar farklı burada. İnsanlar açık görüşlü, insanları yargılamıyor. Onlar yeni şeyleri kabul ediyorlar. Genellikle çok hoş insanlar. Hoş yerler de var. Açık görüşlü olmak; inançlı olmak ya da olmamak değil. Bu bakış açısının genişliğiyle ilgili. Burada çok fazla atölyeler var. Ama daha önemli olan arkadaşlardı. O’yu tanıyorum. Çok güzel bir atölyesi var; insanlar geliyor. Burada başka arkadaşım ayrıca söyledi: çok güzel bir yer ev bulabilirsin O’ya yakın dedi. Sanat çevresi yani” (F, 33, Şam).

Tesadüfen kendine yakın olanı bulan A da Tarlabası’nı bu anlamda bu bakış açısıyla okumaktadır. Tarlabası’nın kozmopolit yapısından yararlanan A, bu buluşan kültürlerin ve gündeliğe yayılan bu yaşantıların içinde yerini bulmuştur. Tarlabası’nın kendisi için anlamı deneyimlerinden sonra da başkalaşmıştır.

“Mutlu, ucuz, iyi. Ben sevdim. 7 senedir hala seviyorum. İnsanlar tepki gösteriyor: aaa Tarlabası diyorlar falan ama ben onların tepkisi olanı hissetmedim. Benim binam da çok özel: hep burası öğrenciler var, yabancılar var. Benim için çok rahat yani. Ben komşularımı da tanıyorum” (A, 36, Halep).

2.1.2.2. Kentte Gündelik Yaşam ve Kamusal Örgütlenme

Kentte gündelik yaratıcılıklarla sıradan tüketen ve üreten insanın taktikleri (De Certeau, 2008) kamusallığın dönüşmesinde etken olmaktadır. Yeni geldikleri kentte bir zaman sonra gündeliği kendi keşifleriyle örgütleyen kadınlar, çevrelerinde kendi pratikleri için alan açmışlardır. Bu anlamda kentteki olanakları üzerinden de farklı yaratıcılıklar geliştirmektedirler. Bugün gündeliğin içerisinde ürettikleri yaratıcı müdahaleler, kadınların kentin birer tüketicisinden nasıl üreticisi olduklarını da göstermektedir. Göçmenliğin yarattığı hukuki boşluklar toplumsal aradalıkta ve toplum içerisinde birçok ayrımcı muamele ve gündeliğe yayılmış şiddetle yaşamaya itelemektedir. Bunlara rağmen kentte metropol hayatın olanaklarında pratiklerini geliştiren kadınlar bunu hiç de devrimci ya da büyük bir müdahale bilinciyle değil tam da yaşamda tutunabilmenin gerekliliği içerisinde gerçekleştirmektedirler. Bu taktiksel direniş halinin bir yöntemi olarak eşikte bir yerde gündeliği hayata geçirmek ve yaşamı yeniden kurabilmek; en büyük yaratıcılık, en büyük yenilikçiliktir. Üstüne üstlük bu gücü göçmen kadın metropolün olanakları içinde yersiz-yurtsuzluğundan alır.

“Dolayısıyla taktik, ne bütüncül bir projeye sahip olabilir ne de rakibini, görünür, nesnelleştirilebilir ve ayrı bir uzamda toplamak olanağına sahiptir. Hamle üstüne hamle yapar. ‘Fırsatları’ değerlendirir ve bunlara bağlıdır. Kazançlarını depolayabileceği, mülklerini çoğaltabileceği ve çıkışları öngörebileceği bir üsse sahip değildir. Kazandıklarını saklayamaz. Bu ‘mekansızlık’ ona hareketlilik de sağlar. Ancak bu hareketlilik, bir anın ona sunduğu olasılıkları kuşbakışı kavrayabilmek için, zamanın iniş çıkışlarını uysallıkla karşılayan bir hareketliliktir” (De Certeau, 2008, s. 113).

Göçmen için yeni kentte tüm fırsatlara ulaşabilmenin mesafesi aynı zorlukla eşit olduğundan gündeliğini örgütleyebilme aşamasına geçmek önemli bir adımdır. Sosyal bir varlık olarak çeşitli toplumsal ağlarla gündeliği örgütlemek ve gündelik pratiği İstanbul kentinde yeniden öğrenmek gibi sıradana özgü olanı üretebilmek ve bunların hepsi için kentin kamusallığında gören ve görünen olmak değişimin başladığı nokta olarak beliriyor. Simmel’in (2009b), metropolün görünürlükle ürettiği tekinsizlik olarak tanımladığı durum, bugün kentin metropolülüğünün yeniden ve yeniden hal değiştirebilen, hareket eden yüzyılına yakışan aşkın halidir. Elbette tekinsizlik hali, araştırma gurubunu oluşturan kişiler tarafından da dikkat çekilen bir konu olmuştur. Gündelik bir şiddet biçimine dönüşmüş ‘Suriyeli ya da Arap’ olma kimlik temsiliyeti günlük yaşamlarını etkileyen bir baskı halindedir. Gündeliği zorlayan bu şiddetin farkındalardır. Ama kimlik temsiliyetlerine rağmen kentte kamusalıği üretmektedirler. Bunu yaparken de kentin eşiklerinde dolaşmaktadırlar ve kendi eşiklerini üretmektedirler. Bunu bazen kentin herhangi bir kamusal alanında, bazen de sınırlı bir kamusal alan olarak tanımlayabileceğimiz kendi kapalı çevreleri içerisinde gerçekleştiriyorlar. Tüm İstanbullular kadar, tüm İstanbullular gibi...

Kentte aksak yeni ritimler ve bu aksaklıkta kentle bir bağ geliştirmiş olan katılımcıların her birisinin başta kendi konutlarının olduğu ve çalıştıkları çevrede olmak üzere gündeliğe indirgenmiş kent pratikleri kendilerine özgün ve bir o kadar da herhangi bir kentliye özgündür. Burada kentin merkezinde gezinmelerinin ve kent mekanlarını kullanmalarının tercihlerinde büyük bir etkisi vardır.

Araştırmada, görüşmelerin kent içinde katılımcıların kendi tercih ettikleri mekanlarda yapılması önemsendi. Bu şekilde kentte nereleri kullandıklarını görmenin mümkün

olacağı düşünöldü. Genellikle vakit geçirmekten zevk aldıkları ya da sıklıkla kullandıkları ya da yaşadıkları ya da çalıştıkları yerlerde bir araya gelindi.

H ile Karaköy sahilinde bir kahvecide bir araya geldik. Yanında buraya geldiğinden beri dostluk kurduğı Mısırlı bir kadın arkadaşı vardı. İstanbul’u bir metropol olarak ele almayı ve bunun için kentin merkezinde olmayı önemseyen H için, kent bir arada olmak halini tanımlıyor.

“Bazen arkadaşlarınla bile yalnız hissedersin. İstanbul’da yalnız olsan bile yalnız değilsin. Ben Beylikdüzü gibi yerleri İstanbul diye düşünmüyorum. Üsküdar, Kadıköy İstanbul. Pendik, Tuzla İstanbul değil. Ben İstanbul içinde oturmak istedim. Kendimi İstanbul’da olmak, içinde olmak istiyorum” (H, 36, Rabat).

Tarlabaşı’nda yaşayan A ile evinde görüşme yapıyoruz. Birçok İstanbullu gibi yaz aylarının çekilmez kalabalığından şikâyet ettiğı için evinden çıkmayı tercih etmedi. Tek başına yaşadığı evin bir odasını bazen yurtdışından kısa süreli İstanbul’a gelenlere kiraladığını söyledi. Binasında yaşayanlarla ortak kullandıkları bir çatı terasında ilk görüşmeyi yapıyoruz. Bu terasta vakit geçirmeyi sevdiğini belirtiyor. Biz terasta otururken binasında yaşayan birkaç kişi de geliyor ve gidiyor. A, onlarla sohbet ediyor. İstanbul’a gelmeden önce İstanbul’un nasıl bir yer olduğı hakkında hiçbir şey bilmiyormuş. İstanbul ona göre; tarihi, büyük, dizilerdeki gibi büyüğü. Ama kentteki yaşamını, gözlemleri ve ihtiyaçları çerçevesinde oluşturmuş ve bunun içerisinde kendisine farklı gündelik alışkanlıklar yaratmış:

“Taksim meydanı, İstiklal caddesi her zaman gidiyorum. Galata tabii ki bir yere gideceksin o Galata’dır. Galata’da küçük dükkanlar var hippı stilli, kafelere oturabilirsin güzel zaman geçirmek için. Beşiktaş tabii; benim güzel mekânım. Modern kısmı İstanbul’un, insanlar hayata karşı heyecanlı ve ilgili. Boğaz köprüsü tabii şimdi arabam var, geçebiliyorum. Daha önce Ortaköy’e gitmem gerekirdi bunun için, harika bir yer. Okulum tabii çalıştığım, nefret ediyorum şimdi. Beşiktaş’ta. Kapalı çarşı, Ayasofya tabii. Bu kısım bana Suriye’yi hatırlatıyor. Belki senede bir kere gidiyorum, ama özel bir an orada yürümek. Suriye’yi hatırlatıyor. Aksaray, Araplar, dükkân dükkan, yemekler, yemekler... Sürekli gidiyorum oraya alışverişe, yemek yemeğe” (A, 36, Halep).

Bir başka katılımcı, Kadıköy’de yaşayan N ile Yeldeğirmeni’nde bir kafede buluştuk. Kadıköy’de zaman geçirmeyi seven ve her şeye de ulaşabilirliği başta olmak üzere

birçok nedenle birlikte Kadıköy'ü özellikle tercih eden N, yalnız yaşadığı evinden çalışıyor. Şam'da da dansa ilgisi olan ve çeşitli dans eğitimleri alan N, İstanbul'da da tango eğitimi almış ve orada edindiği sosyal ağları üzerinden çok güzel dostluklar edinmiş:

“En iyi arkadaşlarımla ve hayatıma giren en güzel insanlarla tango okulunda tanıştım. Çok sevdiğim insanlar var oradan” (N, 35, Şam).

F de N gibi Kadıköy'de yaşadığı için uluslararası ortamı gerek çok farklı coğrafyaların mutfaklarından yemekleri gerek bu mekânı kullanan insanların farklılıkları ile sürekli canlı bir ortamı olan dayanışma kafesi Komşu Kafe¹'de buluştuk. F de N gibi dansla ilgilenmekte ve bu hayatında önemli bir yer tutmaktadır:

“Kendimle de zaman geçirmeyi her zaman deniyorum. Hatta, geçen ay kendi başıma seyahat ettim. Bunu gayet kolayca yapıyorum. Yogaya gidiyorum. Hiç bırakmadım, çok önemli benim için. Dansa başlıyorum gelecek ay. Atölyem en güzeli tabii. Türkçeye başladım. Öğretmenim var; onunla Komşu Kafe'de çalışıyorum” (F, 33, Şam).

Komşu Kafe aynı zamanda F'nin gündelik ihtiyaçları için de kullandığı ve sosyal çevresini edindiği bir yer. Görüşme esnasında da bu kafede gelen geçen insanlarla konuşuyor, kafenin yan komşusu ile bir işi olduğu için görüşmemize ara veriyoruz. Artık uzun süre İstanbul'daki deneyimleri üzerine yaşamında bazı kararlar alan ve İstanbul'da kendisine buna göre bir yol çizen F için belli ki bu mahalle ilişkisini kurmak değerli...

“Hayatım daha öncesine göre değişti. Genelde yıllardır ve hala öyle en önemli şey benim için hayatımda spor, dans gibi yapacak bir şeylerin olması; bedenimle ilgili. Atölyeme zaman ayırıyorum her daim. Ama artık daha çok bir senede Türkçe öğrenmeye karar verdim. Daha çok bununla zaman geçiriyorum. (...) Burs ya da bir desteğim yok. Alamayacağım da. Türkçe öğreneceğim ve bir iki sene içinde de üniversiteye gireceğim. Bu benim amacım” (F, 33, Şam).

F gibi S için de mahalle ortamında yaşamak her türlü baskıya rağmen önemli bir aidiyet geliştirme aracı. İstanbul'da bazı rutinleri gerçekleştirmeyi seven S için kendi

¹ Komşu Kafe Kolektifi Kasım 2013'te Kadıköy Rasimpaşa Mahallesi'nde kurulmuştur. 2019 Şubat ayında da kapanmıştır. Kendi sözleri ile “Sömürsüz, patronsuz, hiyerarşisiz, otoritesiz bir alternatif ekonomi modeli olmayı hedefledik. Ayrımcılığın her çeşidinin, nefret söyleminin ve şiddetin istenmediği bir buluşma, karşılama mekanı olmaya çalıştık.”

arkadaş çevresiyle aynı bölgede oturmak ve onlarla ve de mahalledeki diğer komşularıyla bu ilişkiyi geliştirmek keyif aldığı bir şey. Dayanışma ilişkisini kurmaktadır ve bu yeni bağıllık ilişkilerini mekân üzerinden geliştirmektedir.

“Vapuru seviyorum. Tramvayları seviyorum; görebiliyorsun. Metroda hiçbir şey görmüyorsun. Sıcakken metro iyi, klima var orada. Kalabalık büyük bir konu İstanbul’da. Araba bir kere kiraladım, ilerleyemiyorsun ve köprüde tıkalı kaldım. Bir daha kiralamadım. İstanbul dışına kiralarım ama İstanbul içinde arabadan nefret ettim. Toplu taşıma gittikçe iyileşiyor. Ümraniye’ye metro gidiyor. Kadıköy metrosu neredeyse Sabiha Gökçen’e gidecek ulaştı. Atatürk Havalimanı’na ulaşması çok iyi metronun. Mahalle, sürekli sorular soruyorlar. Nereye gidiyorsun, nereden geliyorsun, erkek arkadaşın mı o. Komşular sürekli soruyorlar, onlardan olduğunu hissedince sorular soruyorlar, yani arkadaşça ilişkin varsa soruyorlar. Bence tatlı. Ben umursamıyorum, sinir bozucu da bulmuyorum. Bazı insanlar çok sinir bozucu buluyorlar. Benim için ailem bile olsa umursamıyorum. İnsanların arasında yaşamak güzel; mahallemizde herkes birbirini tanıyor, aile gibi. Emlakçı abimiz, ne zaman bir şey olursa arıyorum onu. Mahallede herkes birbirini tanıyor. Selam veriyoruz; aktar, baharatçı. Pastaneci kadın mesela, gidiyorum buraya, kek seçmeye. Diyor ki kızlar bu keki aldı, sen başka kek al diyor. Spora gidiyorum. Kuaför aynı hepimizin. Aynı kuaföre bazen beraber de gidiyoruz. Neredeyse mahalleli hissediyorum. Mahallede çalışan herkes kapıya çıkıyor, konuşuyoruz neler oluyor, neler bitiyor. 5 yıl sonra ben buranın bir parçası oldum” (S, 30, Kuveyt).

D için Fatih’teki kötü komşuluk deneyiminden sonra komşuluk ilişkisi geliştirebildiği Kurtuluş’ta yaşamak çok daha iyi bir deneyim. Hem evini de Şam’daki evine benzeterek bir bağ kuran D ile evinde görüşüyoruz. Ben Arapça bilmediğim için oğlu bana tercümanlık yapıyor. D, şimdi İstanbul’da da eskiden Şam’da olduğu gibi kendi evini insanlarla paylaşmayı çok sevdiğini belirtiyor. Özel ve kamusal alan ikililiğinden farklı bir pratik geliştirdiğini anlıyoruz. İstanbul’a ilk geldiğinde İstanbul’da ilişkilendiği mekanları anlattıktan sonra artık gündeliği evi üzerinden kurduğunu belirtiyor ve arkadaşlarıyla bir üretim alanı olarak da kullanıyor. Ev onun paylaşım alanı haline gelmiş. Beni da davet ediyor bu ortama.

“Bu ilk İstanbul’a geldiğim zamanlardı, şimdi alıştım. Misafir geliyorsa, dışarı çıkıyoruz. Evimi çok seviyorum. Yemek pişirmeyi seviyorum, oğlum ve arkadaşlar gelsinler. Çok seviyorum. Sen evli değilsin, senin sorumlulukların yok ve sen de bana rahatça gelebilirsin” (D, 59, Şam).

Genç yaşta öğrenci olarak İstanbul'da yaşamaya başlayan Y ile Kadıköy Moda civarında bir kafede buluşuyoruz. Mimarlık mesleğini bir ofiste devam ettiriyor ve çok yoğun, mesaili bir çalışma hayatı olduğunu belirtiyor. Bundan ötürü artık çok fazla zamanı olmadığını söylüyor. Kendisini İstanbul'da birçok farklı kültürü yaşıyorken bulduğu için İstanbul'daki bir ve aradalık ilişkisini anlatıyor.

“Boğazımız, boğaz köprümüz. Karaköy ve Tophane'de takılıyorum. Haliç Köprüsü'nü çok seviyorum, oraya doğru hep yürürüm. Burası Beşiktaş evim. İşim Kuruçeşme'de. Ortaköy camisini seviyordum. Ama şimdi çok Arap (turistler) geliyor artık girmek mümkün değil. Kadıköy'ü seviyorum ama çok gelemiyorum. Burası tarihi bölge, Dolmabahçe, Topkapı Sarayı vb. gibi. Taksim, Cihangir ve Galata civarında çok giderim. Nişantaşı'nı çok kullanıyorum ve Maçka'ya giderim genelde. Üsküdar'ı sevmiyorum. Buraları seviyorum, çünkü tarihsel modernler. İkinin birleşimi yani. Sen hala tarihi görüyorsun ama burada yeni bir şeyler de buluyorsun. Hala eskinin değerini yaşıyorsun, bugün yeni içinde canlısın. Bu iki kombinasyonu seviyorum. Karaköy'de Karabatak'ı biliyor musun? Benim en sevdiğim kahve dükkânı. Oturunca yanında bir kilise var. Ben burada kendimi Yunanistan'da gibi hissediyorum. Yunanistan'da hiç bulunmadım, ama öyle bir his var. Başka sokaklarında ise İtalya'da gibiyim. İtalya'yı bilmem ama kalbimden burası İtalya. Buraları o yüzden seviyorum. Kadıköy'ü çok seviyorum daha çağdaş bir bölge gibi, Avrupa'yla karşılaştınca. İnsanlar da farklı. Kadıköy daha geniş bakışlı ve daha çeşitli. Daha çok yüksek kaliteli bir yaşam burada. Burası daha Avrupalaşmış gibi” (Y, 27, Yemen).

L, kamusalda ilişkilerini her daim canlı tutmaya çabalamakta. Kendisi ile yeni dalga bir Karaköy kafesinde arkadaşlarıyla vakit geçirirken başka masaya geçip arada görüşüyoruz. Kenti deneyimlemek için farklı çevreleriyle çeşitli organizasyonlar yapıyor. Suriyeli kız çocuklarıyla geliştirdiği kamp grubu da kendisine farklı bir çevre kazandırmış. Kızların hem kendi sosyal ağlarını yaratmalarını desteklerlerken bir yandan da İstanbul'da büyüyen bu çocuklar için kültürel bir köprü yaratmak istediklerini belirtiyor. Çok sosyal bir yaşamı olan ve kamusal sınırlarını aşarak gündeliği yaşayan L, İstanbul'da hareketli bir yaşam yaşıyor. İstanbul içi hareketlilikle birçok farklı İstanbul'u deneyimliyor.

“Etrafı geziyorum. Farklı yemekler keşfediyorum. İstanbul'da fotoğraf çekiyorum. Eskiden çekiyordum ama İstanbul geliştirmemde yardımcı oldum; çok fazla şey var fotoğrafılık. Hafta sonları dışarı çıkıyoruz arkadaşlarımla. Piknik yapmak için parklara çok gidiyoruz. Ayrıca kamp lideriyim burada. Kamp grubumla zaman geçiriyorum. Evde vakit geçirmeyi seviyorum,

bazen eve kalıyoruz. Biz bazen hadi Küçükçekmece'ye gidelim ve piknik yapalım, diyorduk ve piknik için gidiyorduk. Şimdi yapmıyorum, niye gidiyormuşum Küçükçekmece'ye? (Gülüyor) Şimdi biliyorum yerleri, Kadıköy hadi Kadıköy.. Hadi adalara gidelim, adalara gidelim. Küçükçekmece neresi ya? İstanbul'u tanıyorum şimdi. Sultanbeyli'nden Sarıyer'e Küçükçekmece'den Polenezköy'e kadar her yere gittim. Eğitim hayatım zamanında vaktim vardı; etrafa gidip bakıyım diyordum. İstanbul Aylık Kartım da var. Param olmasa bile kartım var, her yere gidebilirim. Dışardan çok misafirim geliyor, onları götürecektir yerler de bilmeliyim. Tarihi de bilmeliyim onlara anlatmak için. Balat misal eski Yahudi mahallesi. Öğrendim de bunları. Burayı çok iyi biliyorum; bazı burada çok eskiden gelen insanlardan daha iyi biliyorum diyebilirim" (L, 23, Riyad).

F, seçili bir İstanbul ile ilişkili içerisinde. İlk geldiği zamanlarda kısıtlı bir çevreyle ilişki içinde olan F için bu yeni dönem farklı. İstanbul'daki deneyimlerinden bir süre sonra odaklanmak istediği alanı seçmiş. Kendini ve Türkiye'deki ve İstanbul'daki koşullarını görmesiyle ulaşabileceği başka olasılıklara yönelmiş. Bilinçli bu tercihiyle de artık başka bir İstanbul yaşadığını ifade ediyor. Farklı bir kamusalılığı örgütlemek için hedef değiştiren F, şimdi başka bir İstanbul yaşamaktadır.

"Çok hoş bir yerde yaşıyorum: Kadıköy. Ben çok seviyorum. İnsanlar çok tatlılar. Genellikle. Beşiktaş'ta çalışıyorum. Avrupa tarafından. Genellikle çok çok farklı. Burası (Kadıköy) daha gerçek. Burada (Beşiktaş) bazı yerler çok sahte olmaya başladı. Vapurla gidiyorum her gün işe. Çok hoş. Burası tarihi yerler. Benim en sevdiğim Arkeoloji Müzesi. Hep ziyaret edebilirim ve hiç sıkılmam. Burası benim favori yerim. Kadıköy'de yaşamadığım zamanlarda burada çok güzel bir deniz kıyısı olduğunu keşfettim. Oraya giderim ve yürürüm sürekli. Sonra bu sene; bu senin sorunla ilgili değil ama benim için önemli. Bu sene Türkçe daha fazla çalışıyorum. Suriyeli bir erkek arkadaşım da yok artık. Şimdi Türk kültürüne içine girdim. Daha çok İstanbul'u keşfetmeye başladım. Türkçe daha fazla konuşmaya başladım. Türk kültürü daha iyi anlıyorum. Farklı yerler böylece keşfetmeye başladım; herkesin gittiği yerler değil. Bu sene benim en güzel günüm Göksu nehrinde geçti mesela. Turistler ve Suriyeli insanlar gitmiyorlar. Şimdi çok daha fazla Türk arkadaşım var; oraya gidebiliyorum mesela" (F, 33, Şam).

Kentte gündelik pratikler artık düzenli ritim haline geldiğinde rutin haline dönüşmektedir. Bu gündelik ritmin (Lefebvre, 2014) mekânı üretmekle olan bağı, alışkanlığa dönük ve pratiğin kendisinde farkındalık yaratmayan bir bilinenin yerine getirilmesi haline evirildiğinde günümüzdeki hareket eden ve dönüşen kent olgusuyla çelişkiye düşmektedir. Bunu kendi gündelik ritme dönüşmüş pratiği üzerinde fark eden S, neoliberal ekonominin kendisi gibi hareket eden pazar ürünlerinden bir olasılık

yaratabileceğini görmüş ve orada bu ritmi kırmaya karar kılmıştır. Bu rutini kırmayı jenerasyonumuzun yaşam pratiği olarak gören S de bu değişken çalışma pratiğini düzenli ritme karşı bir çözüm olarak bulmuştur. Bunu sağlayabilecek nadir kentlerden biri de ekonomik bağlamda son dönemde gördüğü ilgiden ötürü İstanbul'dur. Çünkü ekonomik bağlamda da bir hareketlilik kenti. Bunu birçok kişi de ekonomik potansiyellere dönüştürebiliyor aynı S'nin deneyiminde olduğu gibi.

“Birçok farklı aşamadan geçtim. Çiçekçi’de yaşıyorum. Aşağıya iniyordum, Harem burası. Acıbadem’e gidiyorum oradan Ataşehir’e gidiyordum. Okula gidiyordum. Burada çalışıyordum. Bundan önce üniversiteye gidiyordum. Şöyle gidiyordum. Otobüs, metro, Marmaray, sonra otobüs ve başka metro ve Bahçelievler. Marmara Üniversitesi İşletme Bölümü. Dünya Ticaret Merkezi’nde restoranda çalışıyordum. Aynı metroyla. Bir buçuk saattli toplu taşıma ile. En az İstanbul’da bir saat sürüyor toplu taşıma. Hep bir şey olur, kalabalık, otobüs gelmez falan iki saat önce hareket ediyorum. Bu yollar beni çok yıprattı. Böyle çalışmak yönteminden de bıktım. Şimdi sadece freelance’im. Şimdi bir şeye bağlı değilim. Bu bizim jenerasyonumuzla ilgili. Rutinler bizi öldürüyor. Ailelerimiz seviyorlar her gün aynı şeyleri tekrar etmeyi. Bu bitti artık. Annemin bir rutini vardı; on-on beş sene aynı işi yapıyorlar. Bu beni öldürür. Bağımsızlığın yok, kendi tutkun yok ne yapmak istediğine dair. Bu büyük bir sıkıntı bizim için. Şimdi asistanım. Dil bana yardımcı oluyor. İnsanlar geliyor sadece küçük işletmeler kurmak için, küçük projeler için malzeme arıyorlar vb. Ama güvenmiyorlar. Onların bir rehberine, bir asistana ihtiyacı var işlerini buradan yürütebilmek için. Bu kişi benim. Çünkü dil bana yardımcı oluyor: İngilizce, Arapça ve Türkçe’m. Kendi bağlantılarım da işime yarıyor” (S, 30, Kuveyt).

S gibi U da aynı şekilde İstanbul’un hareket halindeki pazarından faydalaniyor. Çok zorluklarla çalıştığı işindeki deneyimi sonucunda kendi potansiyellerini keşfederek bu işi kendi başına yapabilme gücünü görüyor. Bu anlamda risk alıyor ve o da İstanbul’un insan hareketliliğinden faydalaniyor. Bugün sağlık turizmi ile ün sanmış Türkiye’de U da küresel kentin sunduğu hizmetlere aracılık ediyor. S gibi U da hareketlilik halinde olmanın olasılıklarını ve çok dilliliğin imkanlarını kullanabiliyor ve kentteki gündeliğinden ayrı bir kamusal örgütlenme kanalı yaratabiliyorlar.

“Ayrılmak istedim o zaman ama aile var ayrılamadım. Azıcık para biriktirdim. Sonra başka yerlerden teklifler gelmeye başlamıştı; 5000 TL maaş, ev kirası verecekler. Sonra ayrılacağım dedim. İş öğrendim, Türkçe de öğrendim. (...) Ayrıldıktan sonra yavaş yavaş başladım. Birkaç ay işsiz kaldım. Kimse patronum olsun istemiyordum. Ben kendi kendimin patronu olacağım. İnanmıyorsun ama şu an doktorlar bana yazıyorlar. Allaha şükür... 2015 yılından beri kendi

işimi yapıyorum. Arapça tercüman hastanelerde yapıyorum. Bu iş üzerinden çok iş yaptım. Ticaret yapıyorum, emlakçılık yapıyorum. Şu an çok müşterilerim var. Fabrikalardan yağ, domates salçası istiyorlar. Su dolum makinesi Iraklı. Zor olmuyor. İnternette buluyorum, irtibata geçiyorum, fiyat alıyorum. Prim ne kadar vereceksin. Türkiye’de kültür böyle. Şaşırdım yani. Öğrendim, veriyorlar. Ben almıyorum ama. Şoförler bile prim veriyor. Mutluyum ama çok yoruldum. Bazen diyorum, belki düzenli maaş olsa, ama yine de istemiyorum patron” (U, 39, Humus).

İstanbul gibi büyük bir kentte ekonomik olarak ayakta kalmanın zorlukları ve yeni baştan bir hayat kurmanın toplumsal gereklilikleri nedeniyle iş hayatına 60’lı yaşlarıyla girmiş olan iki katılımcı D (59, Şam) ve K (60, Şam) bunun hayatlarında kendileri için önemli bir pencere açtığını anlatıyorlar. Daha önce yeniden üretim içerisinde tanımlanan ürettikleri ürünleri şimdi bir pazara açmak ve bunu kamusalla paylaşmak yaptıkları emeğe de bakış açılarını değiştirmiş. İkisinin de ortak olduğu el emeğiyle yaptıkları ürünler bugün birer tasarımcı olarak alıcısına kavuşmuş. Özel alana sıkışmış yeniden üretimleri şimdi birer üretim ve ortak bir emek paylaşımı olarak anlam kazanmıştır ve bir değer ekonomisi içine girmiştir.

“Birkaç gün sonra ofisine davet etti aynı müdür. Dikiş grubu açmak istiyordu. Suriyeli kadınların iş yaptığı ve o birinin bu işin başında olmasını istiyor. Teklif etti bana. Derneğin müdürü dikiş bildiğimi bilmiyordu. Ben gençken babam dikiş kursuna göndermişti. Üç ay boyunca dikiş öğrenmiştim. Derneğin müdürü bilmiyordu ve sadece birini başına koymak istiyordu, müdür gibi. Hem dikiş biliyorum; hem yeni bir iş. Çünkü, yeni model oluşturabilirim, tasarım yapabilirim. Bir grupla çalışıyorum, çok mutlu oldum. Şimdi iki sene oldu” (K, 60, Şam).

Bana işlerini büyük bir heyecanla gösteren K gibi D de uzunca kroşelerdeki modelleri nasıl ürettiğinden bahsediyor. Bazen on iki saat çalıştığını ama memnun olduğunu ve zaman zaman evde arkadaşlarıyla birlikte üretim yaptıklarını anlatıyor. Böylece özel alan dediğimiz konutun artık seçilmiş bir müşterek alana dönüşmesini, bu beraber üretim modelleri üzerinden görebiliyoruz.

“Dekor için yapıyorum. İnternette ya da arkadaşlarımızdan sipariş alıyorum. (Facebooktan uzun uzun bana işlerini gösteriyor). Almanya’ya bir lokanta vardı dekorasyon yaptım, duvarlarına ve eşyalarına. İki defa da sergiye katıldım. Sanatçı sipariş verdi ve yaptım gönderdim” (D, 59, Şam).

Katılımcıların her biri kendi ihtiyaçları nedeniyle ve arzuları doğrultusunda bireysel müdahaleleriyle şekillendirdikleri farklı kamusalıklar geliştirmektedirler. Bu bazen özel alanlarında bile olsa yaptıkları pratiklerle ve yapma biçimleriyle konut da yaratıcı mekân kullanım modeliyle dönüşmüştür. Bunu tam da gündelik bir halde, bir hedef odaklı değil, el yordamı ve yaşamın getirileriyle yapmaktadırlar. Kendilerine alanlar yaratmakta ve mevcut alanları da dönüştürmekte gönüllü olmaktadır. Certeau, “adı sanı bilinmeyen üreticiler-tüketiciler” olarak ifade ettiği gündelik hayatı örgütleyenler için bu durumu şöyle tarif eder:

“İçinde bulundukları bu uzamda yani belli bir uygulama tekniğiyle inşa edilmiş, yazıya dökülmüş ve çeşitli işlevler yüklenmiş bu uzamda, tüketicilerin izlekleri, kısmen anlamı çözülemeyen ‘yollardan’ geçerek, belli belirsiz tümceler kurarlar. Edinilmiş dillerin sözdağarcıklarını kullansalar ve salık verilmiş sözdizimleri kabul etseler de bu izlekler, farklı çıkarlar sağlamaya yönelik, farklı arzuları gerçekleştirmeye çalışan kurnazlıklara girişirler ve oyunlar kurarlar” (De Certeau, 2008, s. 53).

2.1.2.3. Kamusalın Dönüşümü ve Yerin Hareketliliği

Kamusalın ele alınması, mekânın politik çerçevede tarif edilmesi ve de bireyin politik bir rol olarak tanımlanmasını ortaya çıkartıyor. Bugün Habermas’tan Arendt’e Negt ve Kluge’den Balibar’a birçok siyaset bilimcisi kamusal alanı çağımızın politik, ekonomik ve sosyal yapıları çerçevesiyle ele almaktadırlar. Birlikte yaşamının koşulunu, iktidar ilişkilerini ve bireyin buradaki politik duruşunu bu çerçeveye okumaktadırlar. Bu da bizlere kamusalın bireyler nezdinde politik önemini hatırlatmakta ve bireyin toplumsal sorumluluğunu da bu çerçevede göstermektedir. Kentleri bu bağlamda okumak ve toplumsal ilişkiler için bir ‘karşılaşma’ ve kamusalıklar üretme mekânı olarak görmek hele de İstanbul özelinde kesişimsellik üzerinden çarpıcı bir değerlendirmedir.

Özbek (2004), küreselleşme çağında kamusalığı ulus-devletin homojen etnik ulusçuluğunu sorgulayarak ele alıyor. Küresel çağda artık açığa çıkan sınırların ve de tek tipleşmenin sorgulanması kadının kamusal alandaki varlığı açısından da önem kazanıyor. Bugün tehlikeli görünen, düzen (!) bozan olarak algılanan tüm kimlikler gibi göçmen, kadın, Arap gibi birçok katmanlı kimliklerin kamusal alanda sahneye çıkışıyla hem karşılaşmalara ve kamusal alandaki değişimlere şahit oluyoruz hem de

bu kamusalın değişimiyle kentin paydaşlarında da başkalaşımı deneyimliyoruz. Bugün hareketlilik dñnyasında birbirine temasa geçen tñm katmanlaşan kñltñrler ve hibritleşen kimlikler kadar okluluęu yaşıyoruz.

“Artık hem geçmişin homojenliğinin bir dñř olduğunu biliyoruz, hem de bugñnñ kentsel heterojenliğinin sağlıksızlığından konuşmak eskisi kadar kolay değil. Giderek tırmanan bir şekilde metropolleşmenin arttığı bir dñnyada homojenlik de olanaksız hale geliyor. Hem fiziksel olarak birbirinden çok farklı elemanları içerir hale geliyor, hem de toplumsal ve kñltñrel anlamda alabildiğine heterojenleşiyorlar. Birbirinden farklı kñltñrel varoluşlar, tercihler, yaşama alışkanlıkları, birbirinden farklı etnik gruplar, marjinaliteler, çeşitli altkñltñr grupları oluşturmaya başlıyor metropolñ. Değişen şu: Eskiden de çeşitlilik içeren dñnya daha heterojen oluyordu; ama asıl önemlisi bugñn farklılıklar, gruplar arasındaki ilişkiler eskisinden çok daha karmaşıklaşıyor. ngörñlebilir bir gelecekte bñtñn dñnyanın bñyle olacağını sñylemek herhalde bir kehanet olmaz. Dñnya, sñzgelimi homojenliğe, kimlik bñtñnlñęine, kñltñrel anlamda fikir birliğine doğru gitmiyor. Aksine, farklı tercihlerin bir arada olduğu, her konuda kararların zaman-mekñn bağlamında kısıtlı bir ۆlekte alındığı bir dñnya bu” (Tanyeli, 2017, s. 73).

Tanyeli’nin değindiği heterojenlik birçok farklı kimlikleri bir araya getiren kamusal gñncelden okumaya bir davettir. Metropolñ bu zengin potansiyelin dñnñřñmñne şahit olmak İşstanbul gibi bir kent açısından bir yñceltme ya da tehlike gibi gñrmektense kent tartışmalarında bir ihtiyaç olarak algılanmalıdır. Kent politikalarının ele alınması ve kente dair kararlar verilirken bunun gñz ardı edilmemesi elzem hale gelmektedir. Bu bağlamda Berktaş (2004), Arendt’in tartışmaları ۆzerinden ‘oęulluęu bir yeryñzñ yasası’ olarak ele alarak, kamusal alanı ‘insanların ortak bir dñnya yaratma olasılığı’ yorumuyla vurgular.

“İşstanbul’da farklı katmanlar var. İşstanbul’da bir sınıf ayrımı var, ama sadece fazla aşırı lñks yerlerde gñrñnñr halde. Ama başka yerlerde bu kadar açık değil. Biliyorsun, orta sınıfsın ya da alt sınıfsın ama sonra beraber çalışıyoruz, birbirimizi gñrñyoruz, aynı toplu taşımayı kullanıyoruz. Bu farklı sınıfları parçalıyor bir şekilde. Ayrışma daha az oluyor” (L, 23, Riyad).

Bu anlamda bir karşılaşma alanı olan kamusal alanın kırılğanlığı bu heterojen yapının zorlamasıyla başkalaşıyor. Çok farklı çevreler ve kñltñrlerle ağları olan S, bu heterojen buluşma ve karşılaşma halini kendi yaşamına değen somut deneyimleri ۆzerinden derinlikleriyle açıklıyor.

“Buradaki Arap topluluğu çok farklı kültürlerden geliyorlar. Türkler için sadece ‘Araplar’. Ama bizim için birbirimizden çok farklıyız. Çok çok farklı kültürler. Burada ama bu farklı kültürler buluştu ve şimdi beş yılda burada başka bir kültür yarattık. Burada bir kültürel yıkım ve yeniden yaratım yaşandı. Çok farklı bir kültür oluştu: Türklerin geleneğiyle buluşmuş bir kültür. Ne Türk ne Arap kültürü aslında; arasında yeni bir şey yarattık. Ben birkaç ay önce bu konu hakkında bir twit atmıştım. Ben bunun bir araya gelmesinden çok etkileniyorum. Buradaki karışan kültürünün üzerine çalışılması gerekiyor. Şimdi mesela evimde kahvemi seviyorlar. Yemekler Suriye’den, zahter Filistin’den... Arapça lehçeler yeniden yenilendi. Evlilikler oldu burada. Bu alışık bir durum değildi: Mısırlı ve Suriyeli evliliği. Bu da başka bir karışım. Tunuslu bir adamla Suriyeli bir kadın arkadaşımız evleniyor. Şaka yapıyoruz bebekleri çok karışık olacak; Suriye, Türkçe, İngilizce, Tunus lehçesi ki çok zordur. Birbirimize çok yakınız, bu yüzden başka lehçeleri biliyoruz. Belki bebek Filistin lehçesi bilecek çünkü ev arkadaşı Filistinliydi. Buna çok gülüyoruz. Bu çok yeni bir kültür. Türkiye bize bu şansı sağladı. Yoksa bir araya gelemezdik. İstanbul’a geldik biz beraber keşfettik; biz sisteme çok inanmıyoruz. Rastlantısal olarak bir yerde doğuyorsun; bu yüzden birinden daha iyi olmak anlamına gelmemeli. Buraya geldik ve bunu anladık; farklılıklar eridi bir yerde” (S, 30, Kuveyt).

Yersiz-yurtsuzlaşma olarak görülebilen bu deneyim; kavramların pratikler üzerinden yeni kent mekânı ve dönemin getirileriyle yeniden tanımlanmasıdır. Bu karşılaşmalar yer odaklı farklılaşan kimliklere yüklenen anlamı değiştirmekte ve yeri yeniden tarif etmekte güçlü bir araçtır.

Kadıköy’de bir kafede buluştuğumuz S’nin yaşamında bu çeşitliliği pratikte gözlemlemek çok basit; beraber oturduğumuzda yanında Ürdünlü bir kadın arkadaşı vardı. Ardından Suriye’den ve Yemen’den gelen iki kadın arkadaşı da aynı mekâna geldiler. Görüşmenin ardından gününe onlarla devam etti. Bu deneyimlerinin ardından değişen düşüncelerinden de bahsediyor. Artık sınırların anlamsızlığını vurgularken ve bugün bireye bakış açısını da böylece ele alıyor. Bir yandan kamusalda karşılaşılan ayrımcılığı eleştirirken öte yandan politik olarak sınırların ve ulus-devletlerin temsiliyet gücünü yitirmesini kamusal alanın müşterekleştirilmesi üzerinden tarif ediyor. Devletlerin temsiliyetlerini, sınırlar üzerine yerleşmiş algıyı ve bunun üzerinden kurulan gündelik şiddeti eleştiriyor. S’nin sınıra bakışında bu deneyimin önemli olduğunu okuyoruz. Bugün adacıklar kentini de yaratan sınır düşüncesi,

karşıtlıklar algısına bakışı S'nin kendi göçmenlik deneyimiyle açığa çıkıyor. Bu bağlamda daha çok bireye vurgu yapıyor ve bir arada yaşamı farklılıklarla savunuyor.

“Birçok Arap arasında, petrol yüzünden misal körfez ülkeleri Suudi, Kuveyt, Katar üzerinde misal bir önyargı var ve bir kategorize etmek vardı. Kategori oluşturuyoruz ve insanları bu kalıba sokuyoruz. Onlar böyle diyoruz. Burada bu yok, önyargı yok artık. İnsanlar bana şimdi soruyorlar; Türkler bizden nefret mi ediyor? Şimdi bir tane Türk yok ki; birçok insan var, bir kişinin düşüncesi tüm Türk insanın böyledir diyemeyiz tabii ki. Diyemezsin herkes bir şeye inanıyor, bir tek şeyi yapıyor bir topluluk içinde. Şimdi bir tane insan bir şey düşününce herkes bunu düşünüyor gibi algılayamayız. Şimdi insanlar da burada bana soruyorlar. Terziye gitmişim nerelisin demişti; Kuveytliyim dedim. Aa sizde Filistinli yok, mülteci yok dedi bana. Ben de ona dedim, ben hükümet değilim. Benim bu insanlara sahip olmadığını nereden biliyorsun dedim. Sen sadece hükümeti biliyorsun, medyada gördüğün kadarıyla. Ben normal bir insanım; hükümet değilim. Hükümet bunu yaptı ve bunu ben anlatamam, benim işim değil. Ben Kuveytli olduğumu söylemeyi bıraktım bu yüzden. Ürdün'denim diyorum, Ürdün hakkında insanlar hiçbir şey bilmiyorlar. Soru soramıyorlar. Suriyeli olduğunu söylediğinde, seninle insanlar sürekli konuşmak istiyorlar, tartışıyorlar. Bazen çok rahatsız edici. Neden savaş yokken buradasın diyorlar mesela. Bunu söylemek ne kadar incitici. Allah bizi yarattı dünyada, her yerde olabiliriz. Burada doğdum, orada yaşıyorum. Bunun bir anlamı yok. Amerika'da bu fikir yoktu mesela. Amerika için bir zamanlar herkes gidiyordu ve herkes Amerikalıdır. Ortadoğu'da da burada da var. Niye ama? Şimdi dışarıdan gelen herkese karşı, işimizi alacaklar. Neden korkuyoruz; benim topluluğumdan değil, beni değiştirecek diye mi? Benim avantajlarımı alacak diye mi? Ne yani? Benim topluluğum neden korkuyor mesela. Benim ailem ve de arkadaşlarımda da var. Çalışıyorsun ve başkaları yüzünden maaşının düşürmesini düşünme. Bu mantıklı değil; burası benim ülkem, şurası senin ülken. Gelemezsin, yaşamazsın demek çok anlamsız” (S, 30, Kuveyt).

Katılımcıların hepsi bu kadar farklı kültürlerde bir arada yaşamasalar da daha önce yaşadıkları kabuktan sıyrılarak İstanbul'daki çeşitli karşılaşmaların hassasiyetini taşıyorlar. S gibi F (33, Şam) de Kadıköy Yeldeğirmeni'ndeki Komşu Kafe ve Arthere¹ çevresinde birçok farklı kültürden ve deneyimden insanla bir araya geldiğini belirtiyor. Uluslararası bir buluşma yeri olan bu kafe ve Arthere bu kamusalılığı üretmek için müşterek mekanlar haline gelmiş durumdadır. Bu gibi mekanlar

¹ Arthere 2014 yılında Kadıköy Rasimpaşa Mahallesi'nde kurulmuş bir sanat merkezi. İnternet siteleri www.arthereistanbul.com adreslerindeki bilgiye göre: “Başlangıçta ülkelerini bıraktıktan sonra İstanbul'a gelmiş çalışma alanına erişmekte zorluklar yaşayan Suriyeli sanatçılar tarafından Suriyeli sanatçılar için Arthere; savaştan ve politik rekabetten uzak sanatsal yaratım mekanıdır.”

kullanıcılarının pratikleriyle değişmekte ve kimliğini bu değişkenlik üzerinden kazanmaktadır. Bu anlamda mevcuttaki kamusal alanlar bu etkilerle birlikte değişkenlik göstermektedir. İstanbul'un kamusal kent mekanları, heterojen iç içe geçmiş ve de ayrılmış kültürlerle kamusalın dönüşümüne ve bireylerin yaratıcı etkileri sayesinde bugünün dinamiklerine uyum sağlamak zorunda kalmaktadır. Certeau'nun ifade ettiği gibi strateji geliştiren değil taktikler uygulayan bireyler ötekinin mekanına böylece sızarlar. Bu bireylerin yaratıcı direniş halleri her zaman kamusalda karşılığını bulmasa da (çünkü kamusal aynı zamanda ulus-devletin hala kontrol altına almaya, sınırlarla belirlemeye ve de politik kararlarla çehre değiştirmeye çalıştığı bir uğraş), kimi zaman direniş örnekleri kamusal alanları zorlamakta ve mekânın hareketini mecbur kılmaktadır.

“İstanbul'da ramazan zamanlarını çok seviyorum. Ramazan davulcusu çok sinir bozucu. Bu bir iş biliyorum, ama çok sinir bozucu. Ama ramazan zamanlarını seviyorum İstanbul'da. Teravi çok hızlı burada. Bir buçuk ya da iki saat sürüyor bizim orada. Çok çok hızlı burada. Dini yaşama biçimi bile çok farklı. Ben dini bir okulda okudum. Biliyorum. Böyle dua etmemelisin, böyle yapmamalısın diyorlar. Ama benim öğrendiğim bu. Camiye gidince, insanlar uyarıyorlar. Dışarıdayım çoğunlukla ve camileri kullanıyorum. Neden cemaatle kılıyorsunuz, kızlar kılmazlar diyorlar. Haram diyorlar. Haram değil. Bir şey yerden duymuşlar, emin değiller. Ama tek bir yol sanıyorlar. Başka mezhepler var, anlıyorum. Tartışmıyorum. Tamam kusura bakmayın diyorum. Bayram namazına kadınlar gitmiyorlar. Teravide çocuklar ve kadınlar gitmesine rağmen, bayram namazına sadece erkekler gidiyor mesela. Bir Türk kadın arkadaşına sordum, bilmiyorum belki de haram dedi. Haram değil. Hadis bile var biz Müslüman değilsek bile, regl olsak bile gidebiliriz. Bu bir parti gibi, bayram eğlence. Mutlu olmalıyız. Beylerbeyi'ne gittim, bayram namazına gittim, giyindim süslendim. Mutluydum ama hiç kadın yoktu. Bir gece önce vedada kadın ve çocuklarla doluydu. Sadece erkekler vardı. Bana bir şey demediler, anladılar yabancıyım. Dışarıda kıldım namazımı. Anlamadım neden. Üsküdar Selimiye'ye gittik bir kere de sadece bizdik, sadece; arkadaşım, annesi ve ben. Bizdik, Türk değiliz bize bir şey demiyorlardı, garip onlar için bizimle iletişime geçmiyorlar. Yabancılar tamam diyorlardı. Muhammed (S.A.S) söylüyor; kadınları bırakın mutlu olsunlar, Müslüman bile olmasınlar ya da hamile olsalar da gidebilirler, bunun bir parçası olabilirler. Sonra belediyede bir zaman sonra yazı yayınladılar. Bazı camiler bayramda kadınlara açıktır diye. Bu daha önce yoktu. Demek belki de gördüler, kadınlar geliyor. Yabancılar geliyor. Sultanahmet bir sürü hep kadın gider mesela, Arap kadınlar. Hep kalabalıktı. Camilerin bazılarını açtılar. Şimdi kadınlar gidiyorlar bayramda. İki sene önce

başladılar. Selamlaşıyoruz, helva dağıtıyorlar misal. Nedenini bilmiyorum, belki yabancı kadınları gördüler, geliyorlar ve başladı böylece” (S, 30, Kuveyt).

Massey (1994) küresel hareketliliği ele alırken, kadınların toplumsal şiddetten¹ ötürü hareketliliklerinin kısıtlılığından ve bir o kadar da alan dışı bırakılmasından söz eder. Bununla beraber başka bir önemli hareket kısıtlılığının etnisiteden ötürü olduğunu belirtir. Kolonyalizm ve ırkçılık ekonomik temellere dayandırılarak argüman üretmekteyken, kadınların hareket alanlarının gündeliğe yayılmış şiddetle sınırlandırması erkek egemen toplumların bir sonucudur. Bunlara karşı geliştirilen kültürel ithalatların ve ihracatların sokaklara, meydanlara ve tüm müşterğimiz olan mekanlara yansması küresel çağın getirisidir. Massey, kadınların ve göçmenlerin de olduğu çoklu kimliklerin aynı zamanda mekanlar için de geçerliliği kabul edildiğinde bunlar ya zenginlik ya da çatışma kaynağı olarak görülecektir ya da ikisi birden diye ifade etmektedir. Hem çatışma yaratması hem de zenginlik yaratması iç içe geçmiş olan bu durumda mekanlar farklı kültürel kesişimler ile ‘biricik, tek’ hale gelir. Ama bu biriciklik halinde kazandığı yeni kimlikle aynı zamanda mekân, mekân-zaman sıkışmasında durağan olmaktan çıkar, hareket eden, etkileşimlerle kimlik değiştiren bir modele evrilir. Bununla beraber Massey’e göre mekânın basit çerçeveler içinde kalan sınırları artık küresellelikle yok olmuştur. Böylece mekân ‘tek’ kimliğinden sıyrılıp iç çatışmaları içinde barındıran bir hale dönüşür. Bunların sonucunda yer sürekli bir yeniden üretimle karşı karşıyadır. Yer anlamını tarihsel bir değerden almaktansa, dinamiğini güncel heterojen toplumsal ilişkilerin küresel hareketliliğinden alır. Bu anlamda yer, kamusal ya da özel, hareket eden, tanımları değişen ve birbirinin içine geçen bir haldedir; aynı hareket eden kişilerin yaşadığı gibi.

2.1.3. Metropolde Ağ Toplumu ve İletişim

Gündelik hayatta ilişkilerle oluşturulan, dönüştürülen mekâna ve özellikle müşterğimiz olan alanlara dair pratikleri irdelediğimizde bu pratikleri birbirine bağlayan ağlar, bugün toplumun iletişim modelini de belirlemektedir. Bu bağlamda

¹ Massey şiddeti; kadınlara özgü olan ve kadınların kamusal alanda maruz kaldıkları cinsel şiddet olarak tarifler ve ayrıca bu şiddet, cinsel şiddeti yaşama ihtimaline duyulan korkuyu yani cinsel şiddete içkin bir durum olan bu psikolojik şiddeti de barındırır.

Castells (2005, s. 12) küresel çağın ağ toplumunun temel özelliğinin medya dahil tüm iletişim alanlarının dönüşümü olduğunu ifade eder. Kentte oluşturulan ilişkilenmenin ve kent kullanım dinamiklerinin aracı iletişimdir ve bu iletişim modelleri ağ toplumunu üretmektedir. Castells (2002), teknolojinin kullanımıyla oluşan değerler, ihtiyaçlar ve ilgiler doğrultusunda şekillenen ağ toplumunu, yerel ve küresel halleriyle tanımlamaktadır. Bu yerel ve küreselle olan ilişki ağ toplumunda bir yandan bildiğimiz haldeki merkezileşmeyi parçaladığı gibi başka bir yerden parçalı halde başka hiyerarşileri üretir. Birey ya da topluluk bazında gelişen bu ilişkiler kimi zaman sanal, kimi zaman da yüz yüze ilişkilenmeyle sağlanır. Hareketlilik içerisinde sanal iletişim aracılığıyla bireyler ve topluluklar iletişimi başka bir zemine taşımışlardır. Bu da kamusal alanın anlamını bir nevi sanal iletişimle yeniden tanımlamaya neden olmuştur. Oluşan yeni ağ toplumu sadece sanal araçlarla ilişkilenme düzeyinde değil aynı zamanda ulaşım araçlarına erişim çerçevesinde de artık ekonomik sermaye ve güçten öte bir sosyal sermaye ve iletişim düzeni özelinde ayrışmaya neden olmaktadır (Castells, 2002, s.552). Bu koşulda bazı kişiler ağ toplumundan dışlanmaktadır. Yaratıcılık ve yenilikçilik üzerinde yükselen ağ toplumu, iletişimin bu düzlemde bireysel ve toplumsal strateji modeline dönüşmesine yol açmaktadır. Ağ toplumunun potansiyelleri güç ilişkilerinde stratejiler olarak yükselirken, gündeliğin yaşam direnişi parçası olarak taktikler olarak ortaya çıkar. Bu stratejiler ve taktikler hareketler toplumunda olasılıkları arttırmak ve yeniden oluşturulan kamusalılığı sağlama almakta aracılık etmektedir. Stratejilere dayalı kontrol toplumları güç ilişkilerini kamusalılık bağlamında yeniden kurmaktadır. Bir yandan da ağların sağladığı taktiklerle bireysel gündeliğini kamusalın araçlarıyla kurtarabilmektedir. Taktik üzerinden yaratıcılığa ve bu yaratıcılığın ağına sahip olunmasına bağlı olarak; Bauman'ın da ifade ettiği gibi “postmodern toplumda seçme özgürlüğü kişinin hiyerarşideki yerini tanımlanmaktadır” (Bauman, 2000, s. 130). Ağlarımızın zenginliği seçme özgürlüğümüzü de beraberinde getirmektedir. Bu da taktikleri geliştirip çoğaltmakta ön açıcı olmaktadır. IOM'un 2018 Dünya Göç Raporu'nda da bu konu ele alınmakta ve ağlara erişimin özellikle elektronik medya üzerinden bilginin kullanılmasının, düzensiz göç için bir taktiğe dönüştürme olasılığı tartışılmaktadır.

Araştırma grubunun da bu doğrultuda, kentteki pratiklerini ve gündeliğe dair üretimlerini/tüketimlerini halihazırdaki ağları kullanarak veya farklı iletişim kanallarıyla kazandıkları yeni sosyal ağları harekete geçirerek geliştirdikleri gözlemlenmektedir. Yeni kentte zorlu süreçleri olasılıklı hale çevirebilmek için bireysel kimlikleri ya da toplumsal kimlikleri üzerinden ilişkilendikleri çeşitli ağları araçsallaştırma biçimleri gözlemlenmektedir. İstisnasız her birinin farklı şekilde kullandıkları ve geliştirdikleri bu ağlar, yeni kent kullanımında gündeliğin yaratıcılığına alan açmaktadır. Bu ağların en çok da yeni bir kente gelen göçmen açısından önem kazandığı, bu deneyimler toplamında fark ediliyor. Daha önceki kent alışkanlıklarında bu tür ağlara bu kadar ihtiyaç duymayan kadınlar, önce ihtiyaçları sonra da ilgileri doğrultusunda hem geçmişteki ağlarını devreye sokmakta hem de yeni ağlar üretmektedirler.

Kente tek gelmiş kadınların geliştirdikleri ortak ağ modeli; aralarında geliştirdikleri kadın dayanışmasıdır. Bu dayanışmanın birbirini güçlendirdiği ve işleri ortaklaştırmakta kolaylık sağladığı gözlemlenmektedir. Bu dayanışma hali bazen birlikte çalışmak, bazen konut bulmak, bazen sadece gündeliğini paylaşmak, bazen ihtiyacın olduğunda birbirini desteklemek olarak farklı biçimlerde kendini göstermektedir.

“Bir kadın olmak hiç kolay değil. Ben sana bir şey söyleyeyim mi: erkekler kadınları kadınların kadınları savunduğu kadar da savunmuyor. Erkekler güçlü kadınları istemiyor da” (H, 36, Rabat).

Bir program için ilk defa İstanbul’a gelen H, program sayesinde bir ağın parçası olmuş ve İstanbul’a taşınma aşamasında bu ağı, yeni kentte harekete geçirmiş. Hem dostluk hem de dayanışma geliştirdiği bu ağdan özellikle bir kadın arkadaşıyla birçok sıkıntının üstesinden geldiğini de belirtiyor.

“Ç (Mısırlı bir arkadaşı) geldi ve hatırlıyorum onu çok iyi ve bahçeye gittik. Çok yeşildi. Ç de benim grubumdaydı. Bana çok yardımcı oldu. Dışarı çıktık. Aynı ekipteydik programda. O sırada babamın ortağı buradaydı. Birlikte iş yapıyorlar, ama o bana ihtiyacım var mı bir şeye diye bile sormadı bile. Programdaki erkek arkadaşlar Türklerdi onlar bile bunu yapmadı. Ama Ç bana çok destek oldu.” (H, 36, Rabat)

“Sonra okula başvurduğum. Ama bir yandan da iş bulmam gerekiyordu. Ç sayesinde bir uluslararası bir firmada sosyal medya için çalışmaya başladım. Yarı zamanlıydı. Ama sonra pozisyonunda iş buldum ve orada kaldım. Ç sayesinde yine oldu” (H, 36, Rabat).

S yine İstanbul’da kazandığı sosyal yeni bu ağ sayesinde dayanışma ile zorluklarını çözmüştür. Bugün birçok müşterek alanını araçsallaştırdığı ağlar sayesinde oluşturmuştur. Yukarıda belirttiği gibi de zaten hali hazırda akademide tanıştığı insanlarla oluşturduğu sosyal ağı ve buradan yürüyen ilişkileri sayesinde yeni bir Arap kültüründen bahsetmektedir. Bu anlamda İstanbul’daki toplumsal ilişkilerin içerisinde geliştirilen bu ağların, kentte kamusal tartışma bağlamında değerli bir yeri vardır.

“2008 tarihinden İstanbul’da akademide tanıştığım bir arkadaşım vardı: L’nin ev arkadaşı. Haberleşmiştik öncesinde İstanbul’a ikimizin de gideceğine dair. Birbirimize yardım ederiz diye. Sonra ama haberleşemedik. Bankaya gittim, dil merkezi ödemesi için. Birbirimizi orada bulduk, o da ödeme yapıyordu. Sonra aynı sınıfa girmeyi istedik. Kızların topluluğuna girdiğim ilk aşamaydı” (S, 30, Kuveyt).

T, kendisi Çerkez asıllı olduğu için Türkiyeli Çerkezlerin İstanbul’daki ortak platformunu kullanmaktadır. İstanbul’a kendisinden önce gelenlerle Çerkez ağı sayesinde girdiği ortamda çok fazla ilişkiler geliştirmiştir. Evini bu ağ sayesinde bulmuştur, bu ağ içerisinde başka ortak etkinliklerinden yararlandığını da ifade etmektedir. İstanbul’da kamusallaşmasının büyük parçasını kaplayan bu ağ ve bu ağ çevresinde geliştirdiği ilişkiler olduğu aşikardır.

“Suriye’den arkadaşlarım vardı, benden önce gelmişlerdi. Çerkez derneğini biliyordu. O da dans kursuna gidiyordu, onunla dans kursuna başladım. Onlarla böyle tanıştım. Çok sıcakkanlılar. Sen Çerkez isen, onlar sana yabancı olarak bakmıyorlar. Seni çok güzel karşılıyorlar. Ben de onlarla çok ortaklıklarım olduğunu fark ettim. Böyle tanıştım onlarla. Bir de burada mimar arkadaş grubum var. İşten arkadaşlarımla takılıyorum. Suriyeli Çerkez kızlar başka bir grubumuz var. Gün yapıyoruz onlarla. Kafelerde buluşuyorduk, şimdi evlere gidiyoruz” (T, 33, Şam).

Göçmenler göç sürecinde derneklerden, etkinlik merkezlerinden, ortak platformlardan kendi seçimleri ve ulaşılabilirlikleri doğrultusunda yararlanmaktadır. İstanbul’da bu gibi bir araya gelen ortak mecralar oluşturulmuş ve sosyal ağ mekanları geliştirilmiş durumdadır. K sosyal medya aracılığıyla karşılaştığı böyle bir platformun yaşamını kentsel kullanım ve dayanışma alanını paylaşmak, sosyal ilişkilerini geliştirmek

açısından değiştirdiğini ifade ediyor. Özellikle dil problemine ve bunun hayatında bariyerler yaratmasına değinen K, sosyal ağını Arapça dili üzerinden ortaklaşabildiği bir grup kadınla geliştirebilmesinin sınırlılığına da vurgu yapıyor.

“Suriyeli kadınlara destek için bir dernek var. Kadınlar için etkinlikleri var. Bazı kişiler kadınlar ve çocuklar için programlar organize ediyorlar. Sohbet edilecek ve kahve içilecek bir ortam var. Nasıl evden çıkabilir, otobüs binebilirim, metroya gidebilirim böyle öğrendim. Kağıthane’den Gültepe’ye gidiyor sonra Vezneciler’de iniyorum, Fatih’e gidiyorum. Semt adları ezberledim. Derneğe nasıl gideceğini öğrendim. Çok mutlu oldum yolunu bulduğum için kendi kendime. Bir de oradaki kadınlarla arkadaş oldum, Suriyeli kadınlar onlar da. Aynı dil konuşuyoruz, onlarla bir bağ kurabilirdim. Arkadaş oldum onlarla deniz kenarına gitmeye başladık, çay içiyoruz, sohbet ediyoruz. Bir çevre kurduk. Mutlu oldum o zaman bu yeni hayatta. Artık bir şey yapıyorum” (K, 60, Şam).

Bu çevre içerisindeki ilişkileri sayesinde yukarıda da bahsedildiği gibi işini bulan K, artık özel alana sıkışmış üretimlerini paylaşabildiği bir müşterek mekândan yararlanmaktadır. D de K gibi buna benzer bir platformu kendi açısından bir kamusal yaratma aracı olarak kullanmaktadır. K gibi D için de bu platformda Arapça dil ortaklığı araç olmuştur. D çocukları aracılığıyla tanıştığı bu platformu kendi ağı haline getirmiştir. Orada oluşturduğu ilişkileri hala sürdürmektedir.

“Yani günler şöyle gidiyor; çalışıyorum evde ya da Ad.dar’a¹ gidiyorum. Arkadaşlarımla buluşuyorum. Sipariş üzeri bu el işlerini yapıyorum. Bir grup kadın vardı Ad.dar’da yün yapıyorduk. Yemek yapıyoruz Ad.dar’da haftada bir gün beraber yiyoruz” (D, 59, Şam).

Ağların elektronik iletişimden yüz yüze iletişime kadar geniş bir çerçevede kullanımı iç içe girmiş vaziyette yeni sosyalleşme formu olarak ağ toplumunu yansıtmaktadır (Castells, 2002). Belli çevreler bugün kişilerin bu hareketlilik hali sonucunda bu iki form arasında ağlar birbirine dönüşürler. Yüz yüze iletişim ve üretim halinde olduklarımızla elektronik ortamlar üzerinden ilişkilene sürdürülebilir bir haldedir.

S iş ilişkileri için bu sosyalleşmeden yararlanmaktadır. Geçmişte geliştirdiği ilişkilerle, teknolojinin izin verdiği iletişim kanalları sayesinde işini yürütmektedir,

¹ Ad.dar, İstanbul’daki Suriyeli ve Filistin-Suriyeli mülteciler için 2014’te Beyoğlu’nda kurulmuş bir sosyal merkezdir. Çeşitli kültürel aktiviteler organize edilmekte, farklı dil eğitimleri ve çocukların dersleri için eğitim desteği verilmektedir.
<http://www.addarcenter.org>

müşterilerini bulmaktadır. S bugün kapital ve mal hareketliliğinin üretkenlerden biri haline gelmiştir. Bu tam da hareketlilik dünyasının izin verdiği bir ağ toplumu olasılığıdır. Bu aynı zamanda kentsel hareketliliğine de olanak sağlayan başka bir İstanbul pratiğini, kendine özgü bir halde ağlar sayesinde geliştirmektedir.

“Büyük şirketleri ya da tüccarları bilmiyorum. Ama küçük işletmeleri biliyorum. Beni üniversitemden tanırlar, haliyle otuz yaşlarında küçük işletme sahibi olmak isteyenlerle bağlarım var şimdi. Onlar da birbirlerini tanıyorlar. Biri emlak işi, biri gelinlik işi ve biri de çamaşır işi yapmak istiyor. Genç insanlar ve küçük girişimler. Ben gerçekten küçük projeleri çok takdir ediyorum. Ben de bunu yapmak istiyorum bir gün. Geçen yürüyorduk, ben dedim bu mağaza toptan güzel ıslak mendilleri var, kaliteli. Arkadaşım şaşırdı nereden biliyorsun. Restoranda çalışıyordum. Çok işi birden yapınca, küçük şeyleri biliyorsun. Küçük, karışık işler. Ama birçok şey yapabilirim şimdi, asistan olabilirim, işletme yapabilirim, karışık. Ana bir şey değil ve büyük bir şey yaratmasa da bana iyi geliyor. Farklı branşlar yani” (S, 30, Kuveyt).

Hem müşteri potansiyelini hem de iş kollarını da elektronik iletişim sayesinde bulan diğer katılımcı U, bunun imkanlarını çok fazla kullanmaktadır. İlk başta işini bile elektronik sosyal ağı harekete geçirerek bulmuştur.

“Ben Türkçe iş ne demek bilmiyorum. Google translate’den baktım. Bir cümle kurdum ‘Arapça bilen iş’ diye ve sonra aradım google’da. Bir site çıktı. Okudum, hiçbir şey anlamıyorum. Bir telefon numarası var, Arapça bilen. Biri çıktı Türkçe konuşuyordu. İngilizce bilen birini istedim. İngilizce konuştum. Oldu” (U, 39, Humus).

U, şimdi kendi işini yaparken ulus ötesi iş ilişkisini elektronik araçlar üzerinden geliştirirken İstanbul içi kent hareketliliğini de yine bu araçlarla kolaylaştırmaktadır ve sağlamaktadır. Yeni ağlarını özellikle iş ihtiyacı üzerinden oluştururken hem kenti hem de kendi potansiyellerini ve yeni ağ toplumunun getirilerini her gün keşfetmektedir.

“Sonra yavaş yavaş hastalarım artmaya başladı. Bir tane kız var Suudi Arabistan’da bir iş açtı ve instagram kullanmaya başladı. Instagram biliyordum ama bilmiyordum bütün doktorlar paylaşıyorlar resimler falan. Ondan sonra bir sürü doktorlar bulmaya başladım. Başta bir doktor vardı, kendin çalış diyen de oydu. Ama yüksek fiyat veriyordu, hastalarım kaçıyordum o zaman. (...) Ama Instagram öğrendikten sonra bir sürü doktorlar buldum, teklifler almaya başladım. Çok açık bir dünya buldum. Başka doktorlar bulmaya başladım. Yeni yerlere gitmeye başladım. Bazı doktorlarla görüşme yapmaya gidiyorum. Ataşehir vb. Yolları

internette buluyorum. Türkçe de öğrendim her şey çok kolay oldu. Bilgim yoktu daha önce; internet her şey bulabilirim diye. Suriye'deki gibi zor hayat, böyle bildiğim kadarıyla burası da. Bir de Suriye'de internette her şey bulamıyorsun. Bir de internet limitli, bazı siteler Suriye'de yasak. Öyle düşünüyordum burası için. Çok farklı şeyler buldum. Aslında çok kolay şeyler var, yaşamak için" (U, 39, Humus).

U gibi D (59, Şam) yine bu elektronik iletişimi kullanarak iş ağını geliştirmiştir. Ürettiği ürünler için elektronik ortam sayesinde siparişler almakta ve onları tüm dünyaya tanıtabilme olasılığına bu sayede kavuşmaktadır. Kendisinin de belirttiği gibi daha önce ev içine hapsedilmiş bu yaratıcı yönünü bu mecralarda kurduğu ilişkilerle yayabilme şansını yakalamaktadır. Bu K (60, Şam) için de geçerli bir durumdur. İstanbul'da Arapça dil ortaklığı üzerinden elektronik ortamda geliştirdiği bu ağ ile geliştirdiği tasarımları elektronik ortamlarda pazarlamaktadır. K'nın deneyimindeki gibi bireysel düzeydeki ilişki toplumsal bir ağa dönüşebilmektedir ve herhangi bir alanda bir topluluğun oluşmasını akışkan bir düzlemde sağlamaktadır. Bu anlamda müşterek mekanların elektronik veya yüz yüze geliştirilmesi bir kente göçmüş yeni kentli için birçok olasılığı harekete geçirecek araçlardır. Farklı alternatif oluşturacak kamusalıklar üretmek de bu bağlamda ağ toplumunun kritik bir potansiyelidir.

Yüz yüze ya da elektronik ortamda iletişimle bugün birçok hareket halindekine göre farklı ağlar kurma ve geliştirme fırsatı veren İstanbul, metropol bir kent olarak yeni ağlar kurulması için de karşılaştırmalara olanak sunmaktadır. S (30, Kuveyt) daha öncesinde Arap dünyası için İstanbul içinde başka kültürlerin melezleşip başkalaşım geçirmiş olduğundan bahsetmişti. S'nin bahsettiği yeni kültürler oluşturulması da bu düzlemde bu sosyal ağlara özgü bir kentsel pratiktir. Bu bağlamda İstanbul'dan gelip geçen, kentin paydaşı olan her bir kent kullanıcısı bunun bir parçası olma özelliğini taşımaktadır.

"Yurtta ilk günümdü ve en üst kattaki mutfığa gittim. Burada ilk günümde bugüne hala en yakın olduğum insanlarla tanıştım. Biri Koreliydi, diğeri Kazakistan. Onlar da uluslararası öğrenciydi ve üniversite uluslararası öğrenciler için ayrı bir etkinlik vardı. Onlar ilkine gidiyorlardı, ben de onlarla gittim. Akşam gittik ve orada yine bugüne kadar en yakın olduğum diğer arkadaşarımla tanıştım. Üniversitede uluslararası öğrenci ofisinde çalıştım. Başta gönüllüydüm, sonraki yıllarda orada çalıştım. Erasmus kulübünde çalıştım ve reklam işlerini yapıyordum. Uluslararası öğrenci kulübünü kurduk. Ben başkandım orada. Öğrencilere yardım

ediyorduk; oturma izinleri, ulaşım kartları vb. konularda ve işlerini kolaylaştırıyorduk” (Y, 27, Aden).

Birey olarak, ihtiyaçlar ve istekler doğrultusunda topluluk halinde ya da bireysel düzlemde oluşturulan girişimlerle bugünün hareketlilik toplumunda ağlar ve bu ağların kesiştiği “düğümler” (Castells, 2002) kentsel iletişime izin vermektedir. Kentlerin çoklu dinamiğe sahip farklı iletişim sistemleri ağ toplumları tartışmasını ortaya koymaktadır. Bu açıdan elektronik iletişimin yeni bir kamusalılık yaratması bugünün dünyasında görünür ve işlerken, metropol bir kentin olasılığı kozmopolit yapısı gereği birçok farklı kimliklerde birey ya da toplulukları veya topluluk içinde bireyleri bir araya hala yüz yüze iletişimde getirmektedir. Kentsel iletişimi çoğaltabilecek kentsel düğümleri üreten pratikler de bu çerçevede kentli olmanın bir parçası olarak birbirine ‘yabancı/öteki’ olanlarca yaratıcı ve taktiksel olarak gündelik hayatta üretilmektedir. Bu bağlamda yüz yüze iletişim hala önemli haldedir. Kentsel iletişimde göçmen sayesinde böylece kentte yeni göçebe ritimler oluşturulmaktadır. Göçmenler açısından metropolün kullanımı bu iletişimi başka ritimlerde bir hafıza biçimine dönüştürmektedir. Metropol olası karşılaşmalara sürprizler hazırlamakta ve bunlar başka bir İstanbul aidiyeti üretmektedir.

2.2. METROPOLDE OLASI GÖÇEBE KARŞILAŞMALAR VE HAFIZA

Metropol kentinin sağladığı olasılıkların yanı sıra kentin küresel çelişkilerinin aradığında yol bulan göçmenler kendilerine özgü kent pratikleri oluşturmaktadırlar. Bu pratikler hem kenti yaşama biçimlerini şekillendirirken bir yandan da kente dair bir hafıza oluşturmalarını sağlamaktadır. Ortaklaştıkları pratiklerde ortaya çıkan karşılaşmalar bugün müşterek kent alanlarının da anlamını başkalaştırmaktadır. Kentin yerelinde, küreselin ürettiği hareketlilik bağlamındaki tüm üst tanım ve tanımlı gündeliklerden öte geliştirilen araçlar, yeni kentlinin kendine özgü kenti dönüştürme girişimine yön vermektedir. Bunlar çerçevesinde etkileşime geçen hem kent yurttaşları hem mekanlar hem de kent yurttaşlarının sosyal ağları üzerinden ilişkili oldukları- elektronik veya yüz yüze- kente dair başka başka hafızalar biriktirmeye yol açmaktadır. Bireyin duyularıyla kenti yaşama pratiğinden arda kalanlarla bugün ve

burada oluşturdıkları bireye indirgenen hafızada var olmaktadır. Bu da kişisel anlatıları kent bağlamında güçlendirmekte ve kente dair deneyimlerin oluşumunu özelleştirmektedir. Bu yaratıcı pratikler aracılığıyla geliştirilen özellikli anlatılarla neoliberalizmin sürekli kıldığı sınırlar aşılırken kentteki eşiklerde alternatif bir hafıza çoğalmaktadır. Bu hafıza kişinin kentle olan geçici bağını oluştururken İstanbulluluğu da tanımlar. Bu aşamada göçebenin içinde bulunduğu durağanlığın mekanları değil değişkenliğin yolları olarak İstanbul'daki kent içi hareketliliği tartışmaktadır. Kentin fenomenleri; kentin yeni kullanıcıları tarafından çağın araçlarıyla, yaratıcı bir hafıza üzerinden bireyin deneyimleriyle ve karşılaşmaların harmanlanmasıyla yeniden oluşturulmaktadır. Kentsel hafıza birey özelinde yeri yapmayı da beraberinde getirmektedir. Kent aidiyeti tam da bu öznel hafıza üzerinden, öznel deneyimlerle kurulmaktadır.

Bu çalışmada bu hafızayı üretmede en önemli aracın yürüme pratiği olduğu açığa çıkmıştır. Kentte yürüme eylemi kadın göçmenler tarafından birçok bağlamda önemli haldedir. Yürümenin nedenleri ve sonuçları kentsel anlamda birçok farklı tartışmayı böylece açığa çıkarmaktadır. En önemli sonucu ise öznel karşılaşmalar üzerinden üretilen kent hafızanın aidiyeti oluşturucu gücüdür.

2.2.1. Bir Göçebe Pratiği Olarak Yürümek

“İnsanlar mı? Galiba, altı yedi tane olacak onlardan. Göreli yıllar oluyor. Şimdi nerededirler, kim bilir. Rüzgarlar gezdiriyor onları. Kökleri yok zavallıların, bu yüzden çok eziyet çekiyorlar” (De St-Exupéry, 2011).

Göçmen, göç kararını vermesiyle alışık olduğu durumdan, yerden bir kopma yaşamaktadır. Artık içine doğduğu, tanıdığı yaşam bağının kopmasıyla birlikte kişi tamamıyla köksüzleşmiştir- ki yer insana kök verir mi? Ait olduğundan -ki aidiyet midir bu- seçim yaptığına doğru bir yolculuğa başlamıştır. Bir kere göçle yola çıktı mı insan, varacağı yerin neresi olduğunu da bilemez. Bu yolculuğun bir son istasyonu olup olmadığına da karar veremez, tercih ettiği şehre varmış olsa da. İstanbul'da birçok göçmen arada bir yerde durmaktadır çoğu zaman. Göçmenler, Türkiye'de göç politikalarının bir türlü tam bir yerleşmeye izin vermediği bir durumda yaşamaktadır. Konumları 'geçici koruma altında' ya da 'sığınmacı'dır. Bu arada bir yerdeki durumlar

içerisinde göçmen olmak doğalında sürekli bir hareketle tanımlanmayı beraberinde getirir. Keza sürekli bir yerleşme durumuna izin verse bile politikalar (mültecilik statüsü sahibi/ çalışan / öğrenci vb. olarak), kimliğinin ‘göçmen’ olması artık hareketle olan bağının sürekli olduğu bir sürece girmek anlamına gelmektedir. Geriye dönmek bile mümkün olsa artık döndüğün yerde bile bir göçmensindir. Çünkü, geçen zamanla ve değişen durumlarla artık aynı yere dönme şansın yoktur. Zamanın ve mekânın sürekli bir hareket içinde olduğu bir çağda, hepimiz birer göçebe olma potansiyeliyle yaşarız, kimimiz de göçmen oluruz. Sadece yer tuttuğumuzu ve kök saldıığımızı ve böylece yeri kendimizin yarattığını sanıyoruz. Bunun aksine bugünkü küresel dünyanın hareketlilik toplumunun sürekli hareket eden bedenleriyiz. Buna zihninin de içinde olduğu göç hali katılınca yürümek, yaşanan sürecin gündeliğinin bir parçası haline bürünüyor. Yeri yapmanın bir hali de hareket halidir, yürümektir, halbuki. Kökten bir kopuş hissinin tek bütünleş halindeki göçmen için bedeni tek mülkiyeti ve zihni de tek hafızayı yeniden üretenidir.

“Yürürken biri olmama özgürlüğünü yakalarsınız, çünkü yürüyen bedenin tarihi yoktur, o sadece hareket halindeki kadim yaşamdır”(Gros, 2017, s. 14).

Birçok farklı neden için yürüyoruz. Bir yerden bir yere varmanın dışında yürüyüşün bazen politik, bazen fiziki, bazen psikolojik, bazen felsefi, bazen sosyolojik, bazen de antropolojik bir anlamı vardır; bazen de bu anlamlar sadece bir yürüyüşte birleşir. Birbirinden farklı amaçlarla yapılan bireysel ya da toplu yürüyüşler her halükârda bu kadar sınırların çağa inat keskinleştirilmeye çalışıldığı bu dönemde başlı başına yeterince bir direniş göstergesidir.

“İrk üzerinden belirlenmiş; yaş, toplumsal cinsiyet ve gelir üzerinden damgalanmış veya marjinalleştirilmiş ötekilerin, kadınların, gençlerin ‘gözden çıkarılabilir’ bedenleri, bu iktidar rejiminde bilhassa şiddet dolayımında kaydedilmektedir” (Braidotti, 2017, s. 13).

Braidotti’nin ‘gözden çıkarılabilir’ bedenler kavramı; Agamben’in ‘çıplak bedenler’ kavramıyla tarif ettiği, Arendt’in de insan hakları çerçevesinde üzerinde durduğu, Simmel’in (2009b) ‘bugün gelen ve yarın kalan’ yabancı olarak tanımladığı toplumların ‘bazı’ insanları toplumsal konumlarından ötürü çok farklı etmenlerle potansiyel birer suç öznese olarak görünene, haklardan mahrum bırakılmış ve şiddete açık olana işaret etmektedirler (Diken & Laustsen, 2005). Diken ve Laustsen

çalışmalarında mültecilik bağlamında bu kavramı açıklarken sığınma hakkının bir insan hakkı olmasına rağmen bunun istisna bir durum gibi ele alınmasının ve kişilerin haklardan mahrum bırakılmış olarak toplumsal aradalıkta yaşamasının üzerinde dururlar. Bu koşullarda şiddetin biçimi, nedeni ve karşılığı ‘gözden çıkarılabilir’ bedenlerde birbirinin içine geçmiş bir biçimde taarruz olur. Katılımcıların maruz kaldığı şiddet kadınlığını mı, göçmenliğini mi, Müslümanlığını mı, Araplığını mı hedef almıştır belirsizce birbirine geçmiştir çoğu zaman. Görüştüğümüz kişiler istisnasız olarak farklı kent alanlarında, çeşitli biçimlerde kent içinde şiddete ve ayrımcılığa maruz kaldıklarını anlatmışlardır. Anlatılarda saldırıya maruz kaldıkları şiddetin neyi hedeflediği; ‘gözden çıkarılabilir’ bedenin şiddeti gösteren kişideki temsiliyeti ardına gizlenmektedir. Açık şekilde nüfuz eden şiddete rağmen kent içerisinde yürümek başlı başına politiktir.

Ayrıca metropolde araç terörüne, gürültüsüne, yoğunluğuna karşı yürümek ve kent içerisinde yine de hareket edebilmek kentli için yeterince varoluşsal bir eylemdir. Gökdelenlere, kapalı sitelere, alışveriş merkezlerine, gözetim altındaki kent alanlarına sıkıştırılmış metropol kentinde sokağın varlığını directmek ve sokağı sıradanlıkta yaşatabilmek kentlinin sorumluluğundadır. Bu kentle ilişkinin ve kendi varlığının idrakiyle ilişkilidir (Pérouse, 2013). Tam da bu direniş biçimlerinden karşılaşmaları çoğaltmak ve yürüyüşü bir yer yapma pratiği olarak ele almak kentli olmanın hissedilmesinin adımdır.

“Kent ancak sakinlerinin adımlarıyla ya da onun yürüyüşleriyle, buluşmalarıyla, dükkanlarına, ibadet yerlerine, resmi dairelerine, istasyonlarına, kafelerine, eğlence yerlerine vb. girip çıkmalarıyla canlandırarak yaratan gezginleriyle var olabilir. Gelip geçenler kentin canlılığını ya da uyumasının, verdiği zevkin, sıkıntının işaretidir” (Le Breton, 2008, s. 103).

Katılımcıların neredeyse tümü, İstanbul’un kendilerine özgü kent pratiklerini öğrenmek için sorulan sorulara ortak olarak ‘yürümek’ cevabını vermiştir. Bu çalışmanın çerçevesi çizilirken amaçlanmayan ve beklenmeyen bu cevap ile kent içi yürüyüşün kentin yeni kullanıcıları için anlamının üzerine böylece gidilmiştir.

“Hiç unutamam; hayatımda ilk defa bir kadın olarak yalnız başıma İstanbul’da yürümüştüm. Gaziosmanpaşa’dan Haliç etrafından Taksim’e kadar yürümüştüm. Öyle özgürce bir histi ki;

o kadar hoşuma gitti ki bu yürüyüş. İstanbul'un bendeki yeri çok ayrı bu yüzden." (R, 24, Halep)

Birbirinden farklı özelliklere sahip her bir kadın kendisine özgü yürüyüş pratiğini tarif etmiştir. Keşfetmenin ortak his olduğu yürüyüşlerin İstanbul içerisinde hem anlamı hem modeli hem biçimi değişmiştir.

"Yürüyorum. Şam'da yaşarken de yürümeyi çok seviyordum. Kulaklığımı takıyordum, müzik dinliyordum ve hiçbir şeye odaklanmıyordum; insanlara ya da sokaklara... Sadece yürüyordum. Bu kadar. Diyemem ki dışarı çıkıyorum, keşfediyorum; yani bir mimar olarak da. Çok etrafa bakmıyorum, bu benim rahatlama halim. Spor gibi benim için" (T, 33, Şam).

"Ben canım sıkıldığı zaman çıkıp yürüyorum. Bazen nereye gideceğim bilmiyorum, bir yerde buluyorum kendimi oturuyorum, tamam. Ben çok yürüdüm İstanbul'da, çok. Her yerde yürüdüm, kayboldum. Çünkü ben yol konusunda kötü bir insanım; sağa gitmek isterken sola gidiyorum. Kayboluyorum ama böylece çok yer keşfettim. Yürünebilir bir şehir İstanbul; toplu bir ayakkabıyla değil ama" (N, 35, Şam).

Zihinsel bir yolculuk için yürüyüş, kendine dair sorularına dönmek için en kolay, en erişilebilir olandır. Göçmenliğin yaşandığı süreç yerini arayan, kopuşta olan bağlarını kurmaya ve olduğu yerde kendini yeniden tanımlamaya çabalayan için göçebe bedenini anlarıyla bütünleştiği bir haldir. Bu geçmişte olana geri dönmek değil; yeni olan durumu ve yeri böylece zihni ve bedeni yeniden var edebilmenin de aracı haline dönüşür (Henry David Thoreau aktaran Gross, 2017, s. 95). Düşünmek başlı başına bir yolculuk halidir. Zihin düşünme aracılığıyla bir göçebe haline bürünür. Haliyle bedenle zihin ortaklığının bulunduğu an yürüyüş pratiğidir. Başkalaşmanın ve burada kaybolmanın sonucunda zihnimizdekilere dair çok şey bulduğumuz bir araç oluveriyor yürümek. Gros'un Yürümenin Felsefesi'nde yazdığı gibi birçok düşünürün yolla düşüncesiyle bağı, yürüyüşle ilişkisi çok güçlüdür.

"Çok fazla yürüyordum. İlk zamanlarda her gün yürüyordum. Sirkeci'ye geçiyordum feribotla sonra Sirkeci'den Karaköy'e yürüyordum okula gitmek için. Yağmur yağsa bile kar olsa bile her gün yürüdüm. Sonra dedim bu çok fazla, tamam artık taşıma kullanacağım. İlk sene çok kilo kaybettim bundan ötürü. (...) Her neyse öğrendim artık" (L, 23, Riyad).

L'nin deneyiminde İstanbul'la ilgili bir kentsel hafızası oluşturma isteği yatmaktadır. Yürüyüş L için zihinsel bir haritalandırma yöntemi iken bir yandan da kentle ilişkisi

kendisiyle olan bağı için de önemsemektedir. Urry'nin dediği gibi “yürümek bedensel hareket, fantezi, hafıza ve kent yaşamının dokusu arasındaki ilişkiden gelen arzu ve hedef doğrultusunda yönlendirilmektedir ve özelleşmektedir” (Urry, 2000, s. 53). Bu özelleşmeyle kentte imgeler üretmekte, sesleri anlamaya başlamakta ve kentin kokularıyla bir bağ kurmaktayız.

“İstanbul'da ilk sene çok kayboldum. Farklı yerlere gitmeyi oranın coğrafi sınırlarını anlamak için seviyorum. Eğer yürümezsem ya da yürüyerek öğrenmezsem hatırlayamam. Hatırlayamazsam da yürüyemem; oturmuyor kafamda. Bundan ötürü yerleri öğrenmeyi seviyorum. Anlıyorum böylece; Üsküdar Kadıköy böyle bağlanıyor. Tamam; şimdi imgeler var. Şimdi kafamda oturuyor. Çok fazla rastlantısal olarak toplu taşımayı kullanıyorum. Kayboldum, defalarca kayboldum, kayboldum. Sonra evimi buldum. Soruyorlar neredeydin; bilmiyorum bir yerlerde gezindim, güzeldi. Sonradan anladım; ha tamam orası Beşiktaş'tı, oranın ismi Şişhane'ydi. Şimdi yerlerin anlamı var artık” (L, 23, Riyad).

Kentsel hafızayı oluşturma'nın koşulu yürüyüşdür. Şehir coğrafyacısı olan Pérouse, (2013) motorlu araçların yarattığı kopuk, adacıklardan oluşan kent algısına- ki yıllardır öğrencileriyle yaptığı zihinsel haritaları referans gösterir- karşı yürümenin yerleştirmelerini önemli bulmaktadır. Çünkü yürüyerek, motorlu araç ile giremeyeceğin ve sana yasaklı olan alanlara müdahale geliştirmekte özgürsündür.

“Dolayısıyla, yürümek, genellikle ihmal edilmiş/göz ardı edilen yeni olgular için başka bir algı ölçüsü geliştiriyor. Ve böylece şehir başka, bazen bambaşka, bir hüviyete bürünüyor. Yürüdünüz mü, bir yerleş(tir)me süreci oluyor: Eşi olmayan bir boyuta sahip yerler yaratılıyor. Bu vesileyle, hem kendimi (bedenimi) yerleştiriyorum; hem şehre dair bilgilerimi yerleştirip, zenginleştirip, yeniden üretiyorum; hem de belli bir toplumsallığın içine yerleştiriyorum kendimi” (Pérouse, 2013).

‘Yerleş(tir)mek’ kaybolmuş bir yersiz-yurtsuz için yerinde bir tanımlamadır. Kamusalı yaratabilmenin ve birey olarak toplumdaki varlığın koşulu yerleşmektir. Ama yerleş(tir)me için ihtiyacımız olan sabit yer olgusundansa yoldur. Evlerdense sokaklardır. Benjamin'in ‘flaneur’ üzerinden anlattığı modern Paris kentinin pasajlarında, kendisi bir düşünür olarak yürüme pratiğinin düşünce üretmesine değinmiş kente dair günümüze kadar uzanan bu tarihi tanıklıkları bu aylak gezgin gözünden önemsemiştir (Walter, 2016).

“Yürüyerek kenti keşfediyorum. Çok Yürüyorum. Üsküdar’da çok yürüyordum sahilde. Sütlüce’de yaşıyorum, Miniaturk’e yakın, oraya yürürüm. Aynı zamanda Haliç’e yürürüm. Bazen Beşiktaş’tan Eminönü’ne yürüyorum. Emirgan’da çalışırken Bebek’e veya Arnavutköy’e yürürdüm. Taksim’e gelirdim ama şimdi az. Kadıköy’e gidiyorum, Karaköy’e gidiyorum. Herkesin gittiği yerlere”(T, 33, Şam).

“Yürümeye bayılıyorum. Çok çok seviyorum. Çok sıcak olsa bile çok yürüyorum, yürüyorum, yürüyorum. Sonra metroya bazen iniyorum serinlemek için. Benim için yürümek çok önemli. Arkadaşlarım telefonlarına bazen sürekli bakıyorlar, onlara kızıyorum, çok şey kaçırıyorsun diyorum. Yürümelisin, bakmalısın, gökyüzüne gör, yepyeni şeyler keşfetmelisin. Hep keşfedebilirsin burada. Burası normal bir şehir değil. Şaşıyorum burada her zaman. Beş yıl oldu burada yaşayalı hala yeni şeyler keşfediyoruz. Aaa yeni bir sokak, burada yeni bir şey var, burası çok güzel diyorum. Her gün yeni bir şey keşfediyorum. Yürümek buna fırsat sağladı. Arabayla olunca keşfedemezsin” (S, 30, Kuveyt).

Yerleş(tir)me sürecinde zaman algısı kent içi hareket biçimine göre ve mesafe algısı kent içi hareket uzantılarına göre farklılaşır. S kendi pratiklerinden yürümeyle algısının çok değiştiğini ifade etmektedir. Yürüyüşler ile kentsel bir zihin haritası oluştururken ona çok yakın gelen mesafeleri, kendisini ziyarete gelen körfez ülkelerindeki misafirlerinin görüşüyle farkına varmıştır. Artık yürüyüşler kent ölçeği algısını farklılaştırmıştır ve mesafeleri okuma biçimi yürüyüşle bütünleşmiştir.

Keşfetmek, olarak şimdi mega projeler arasına sıkışmış bir metropol olarak İstanbul özelinde hele de kentin sokakları motorlu araçların işgalindeyken, gündeliğini sürdürebilmek için önemlidir. Bir kentsel ritim oluşturulurken, bu ritmin arzu ve ihtiyaçları doğrultusunda yürüyüş kente dair sürprizler sunmaktadır.

“Keşfetmek için yürüyorum. Vücudumu hareket ettirmeyi seviyorum. Kendi kentimde yürümüyorsam, keşfetmek için yürüyorum” (F, 33, Şam).

Kenti paylaşan paydaşların buluştuğu yerdir yürümek. Göz hizasında tümümüz aynı zeminde eşitleniriz. L (23, Riyad) bu konuda toplu taşıma araçları da bu bağlamda ele almıştır. Farklı sınıf, kültür ve çevreden gelen insanların sokaklarda buluşmasından bahsetmiştir. Yürümek karşılaşmalara fırsat yaratır. Bu karşılaşmalar kentte olan bitenleri, kentin yaşantısının izlerini, kentteki değişimlerin parçalarını taşır. Yaşayan bir kentin tüm anlarına yürüme hızımızla tanıklık ederiz.

“Yürürken yalnızca anlık bir tanıklıktan ibarettir varlığım” (Gros, 2017, s. 80).

Bu tanıklık müşterek ve de bireysel hafızamızdır. Farklı kültürlerin insanları olarak aynı kentte buluşmuş kentliler olarak bu müşterekte kent içinde yürümeyle buluşuruz. Farklılarımız temelinde bambaşka hafızalar üretsek de bunların bir araya geldiği, çarpıştığı ve buluşup evirildiği yer buluştuğumuz yollardır. Anlık tanıklıklarımızın birleşimiyle kente dair bir düşünceler üretilebilmekteyiz; aynı ‘flaneur’ün yirminci yüzyılda yaptığı gibi. Bu bağlamda iyi bir örnek; bilgi üretiminin parçası olan yürüyüşle kentin nadir geçilen yerlerinde gezinerek İstanbul’un 2023 hedefine konulmuş alanlar üzerine Sinan Logie ve Yoann Morvan ‘İstanbul 2023’ kitabını yazmalarıdır (Logie & Morvan, 2017).

“Yürüyorum. Çok yürüyorum. Milyonlarca yol biliyorum Şişli’den Beşiktaş’a gitmenin. Her köşeyi, yolu biliyorum. Çünkü, hiç otobüse binmedim burası arasında, hep yürüdüm. Binaları seviyorum oradaki; tarihi olarak. Camlarını seviyorum ve ben camların içine bakmayı seviyorum. Benim takıntılı hobim; diğer insanları nasıl yaşıyorlar. (...) Ben çerçeve içine bakmayı seviyorum. Yani yürüdüğümde sadece yolları keşfetmiyorum, odalara ve yaşamlara dair merakımı gideriyorum. Hayat penceresi bence; bu tip perdelerin var, bu tarz ışığın var, bu tip duvar kağıtların var. Mimar olduğum için değil, hep seviyordum ve sonucunda mimar olmakla bitti” (Y, 27, Aden).

Yürüyüş eğlencelidir. Duyular canlanır ve bu başka bir farkındalığı, kente dair keşfi beraberinde getirmektedir. Kent yaşamının zenginliğine, kentin çoklu kültürüne erişimi sağlayan ve metropolün başka hallerinin hissedilebildiği araçtır yürümek. Böylece anlara misafirlikle bir değişimin tanığı ve parçası olmanın hazzı hissedilir. Certeau’nun da dediği gibi: “Kenti seyredebilme iradesi, kentten zevk alma araçlarının öncülüdür.” (De Certeau, 2008, s. 186)

“Şam daha kolaydı. Daha küçük ve kent alanı birbirine yakın. Arabalar yok. Var ama İstanbul gibi değil. Eski şehir hala eski; taş evler gibi. Eğlenmek için yürüyordum. Kentte de eğlencesine yürürüm. İstanbul’da aynı” (F, 33, Şam).

Yürüme zevkinin getirisi zihne olduğu kadar bedene sağlıktır da. Motorlu araçları insanların bir uzvu gibi algılandığı günümüz kentlerinde hareketsizliğin yarattığı sorunlar birçok farklı sorunu belirlemektedir. Körfez ülkelerinden İstanbul’a gelen birçok kişinin ortak sorunu olarak fark edilen beden problemleri İstanbul’daki yürüyüş

pratikleriyle ortaya çıkmış. İstanbul'da yürüyüş pratikleri S (30, Kuveyt) için bedeniyle ilgili de büyük bir farkındalık yaratmış ve buna çözümü yine bu sayede bulmuştur. S, Kuveyt'in kent koşullarından ötürü on dört yaşındaki kardeşinin bile İstanbul ziyaretinde kaslarıyla ilgili sağlık problemleri yaşadığını fark ettiğini ve İstanbul'da yürürken sürekli dinlenmesi gerektiğini belirtmiştir Kentte ne kadar kamusalıktan uzak, sınırlarla çevrili kısıtlı hareketlilikte yaşadığımız takdirde bu metropolün çoğulluğunu ve zenginliğini algılama olasılığını kısıtladığı gibi vücutta da fiziki bir açmaz yaratmaktadır. Bunun düzenli çaresi 'ücretsiz' olan kent içi yürüyüşlerdir.

"Balat'ta yürümeyi çok seviyorum. İstanbul'da yürümeyi çok seviyorum. Çok yürüyorum. Başta çok problemliydi, alışık değildim. Diz problemleri vardı, ağrıyordu. Sadece ben değil, bizim körfez ülkelerinden gelen sürekli araba kullanan, yürümeyen kişiler aynı hastalıkla karşılaşıyoruz İstanbul'da. Doktora aynı dertten gidiyoruz. Bunun için tek çözüm egzersiz yapmak. Spor yapmamız gerekiyor. Çünkü insanlar Türkiye'de yukarı çıkıyor, aşağıya iniyor. Sizin kaslarınız bizim kaslarımızdan güçlü. Bizim kaslarımız çok zayıf. Spora gidince fark ettim. Şimdi bu problemim yok her gün yürüyorum" (S, 30, Kuveyt).

S'nin bahsettiği bedensel sorunlardan habersiz N, göçmen olarak kendisine mekân ararken yürüyebildiği bir kenti özellikle seçmiştir. Yürüme pratiğinin zihni için önemli olduğunu belirten ve kent yaşamında bunun kendisi için kritik bir araç olduğu üzerinde duran N için İstanbul yürünebilir bir kent olarak tercih sebebidir.

"Çok yürüyorum. Dubai'de iyi bir iş buldum, parası da çok iyiydi. Orası çok sıcak oluyor ya yürüyemiyorsun. Benim için yürümediğim yerde oturamam" (N, 35, Şam).

Jacobs (2011) yürüyen insanlarla iş birliği yaparak yazdığını belirttiği çalışmasında, özellikle kaldırımlara dikkat çekmiştir. Temas bölümünde ele aldığı yürüyemeyi hem komşular arası ilişki üzerinden hem de ayrımcılığa karşı geliştirilen kamusalılık bağlamı içerisinde değerlendirirken güvenliğin de insanın varlığıyla sağlanabileceğini belirtmektedir. Kent içi hareketlilik yürüme çerçevesinde birçok nedenden ötürü önemlidir. Bir kentin birbirine yabancı paydaşlarının temas alanı kaldırımlarda

yürünebilir bir kent olma durumuna¹ bakan Jacobs, yürünebilir bir kenti birçok tartışma çerçevesinde yaşamaya uygun bir kent olarak ele almaktadır. Bu bağlamda adacıklar kentine de eleştiri getirmektedir. Tasarlanmış olanın mekânsal olarak yapaylığının sokak bazında tekinsizlik ürettiğini ve insan odaklı olmadığını belirtmektedir.

Son yirmi yılda bir adacıklar kentine dönüştürülerek tasarlanan İstanbul'da yaşam ve çalışma alanları keskinleşirken, yoğunluğun dağıtılmaması İstanbul'daki ulaşım problemini hala güncel tutmaktadır. İstanbul'un kent içi ulaşım problemleri ve çözüm alternatifleri yıllara yayılmış bir tartışma konusudur. Özbay (2014) her gün milyonlarca insanın, birçok farklı motorlu taşıma aracının, deniz araçlarının, hava araçlarının içinden geçtiği bir metropol olarak İstanbul'un bu fazlalığı yeterince kaldıracabilecek ulaşım alternatiflerinin geliştirilemediğini ifade eder.

“2010’ların İstanbul’u gerek içindeki büyük nüfusun gerekse de kentte yaşamayan, ancak geçici bir süre için burada bulunan turistlerin, iş insanlarının, mültecilerin, kaçak göçmenlerin, öğrencilerin, araştırmacıların, gazetecilerin ve diplomatların bitmek bilmez hareketliliğine rağmen, aslında kilitlenmiş, hareket edemeyen, kıpırdamayan bir şehir görünümündedir” (Özbay, 2014, s. 169).

Kimi zaman bu kıpırdamayan şehirde yer değiştirmenin tek olasılığı yürümektir. F için İstanbul'un trafik ve ulaşım probleminden kaçısın bir yolu aynı zamanda yürümek.

“Çok fazla yürüyorum. İstanbul kesinlikle yürünebilir bir kent. Ortaköy’de yaşarken çok yürürdüm, her yere yürürdüm. Toplu taşıma kötüydü orada. Yürümeyi de seviyorum. Yürüyorum. Şam’da da yürürdüm çok fazla” (F, 33, Şam).

F gibi H için de İstanbul'un toplu taşıma terörünü görmezden gelebilmek için yürümek bir ihtiyaçtır. Mega kentin durdurulamayan büyümesinin sunduğu olasılıklar kadar yaşarken kişiden yoksunlaştırdığı taraflardan biri zaman olgusu. Bu yoğunluk içinde kentte hareket edebilmek için zamanla baş edilememektedir. Bu zaman ve hareket

¹ Kent araştırmaları literatürüne girmiş ‘yürünebilir’ bir kent kavramı; bugünün hız çağında ve metropol kentlerinde çeşitli tartışmalar çerçevesinde ele alınmaktadır. Kentin yürünebilir olmasının çok farklı etkileri ekonomik, toplum sağlığı, politik ve sosyal yönleriyle tartışılmaktadır.

stresiyle baş edebilmenin de koşulu yürümek olabiliyor. İlerleyemeyen metropolün çoğunlukla tek hareketlilik göstergesi yürümeye ne olursa olsun devam edenlerdir.

“Yürümek. Benim için çok özel şey yürümek. Metrobüsün merdivenlerinden nefret ediyorum. Metrobüste görmezden geliyorum, eğer yapabilirsem. Binmek zor inmek zor bir de in çık çok zorlanıyorum eşyalarım var, laptopum benimle falan. Çok ağır oluyor. Yürümeye ihtiyacım oluyor” (H, 36, Rabat).

Kentin yoğunluğu gündeliğe vurulduğunda ve sadece belli bölgelere sıkıştığından kent içi insan karmaşası hissedilmektedir. Bu da yürüyüşü bir karşılaşma halindense çatışma haline çevirmektedir. Temas artık sadece metropolde zamanla mekanlar arası koşan -üretim ve boş zaman arasında, konut ve iş yeri arasında- kişilerin kavgasına dönüşmektedir.

“Şehri keşfetme benim için yürümek. Ama şimdi yürümek insanlar tarafından itelenmek, zorlanmak falan... Şimdi İstanbul’da yürümekten nefret ediyorum.” (A, 36, Halep)

Katılımcıların yürüyüş pratikleri, İstanbul deneyimleriyle metropolün engellemeleriyle beraber zamanla değişmiştir de. Yürümek metropole ilk vardıkları dönemde kentte gündeliğe yayılmış bir zihinsel bir yolculukken, kentte düzenli bir ritme dönüşen hareket hali bir zihinsel yorgunluk olabiliyor. Bunun için de yürüyüş pratiğiyle kaçış keşifleri yardımcı oluyor; tali yollardan, arka sokaklardan.

“Fark ediyorum; artık çok çabuk sıkılıyorum. Yürümekten zevk alıyorum. Yürümek beni hiç sıkmaz. Ama mesela sergi gezerken çok çabuk sıkılıyorum ve hızla geziyorum. İstanbul’da ne değişti; stresi taşıma seviyem. Farklı yollar seçiyorum. Biliyorum; burada trafik olacak ya da çok fazla insan. İnsan trafiğindense araba trafiğinden daha çok nefret ediyorum. Arabadaysam inip yürüyebilirim. Ama insan trafiği böyle değil. O yüzden eve gidiyorsam yürümek için en uzun yolu seçiyorum; insanlardan kaçayım diye. Ben sabırlı bir insan değilim artık. İki saat yürüyorum; on dakika milyonlarca insanın içinden yürümektense. Bir de sokak köpeklerini seviyorum; çok tatlılar. Korumak için eşlik ediyorlar yol boyunca sana... Koruyucu ve melekler” (Y, 27, Aden).

Yürüyüş her daim kentte yaşayan değerlere de temas etmeyi sağlamaktadır. Karşılaşma sadece insanla değil kentin tüm bileşenleriyle yürüyüşler sayesinde mümkündür. Göçmenin yolda olma hissi bir yere vardığında tamamlanmamaktadır. Yürüyüş bu o zamana özgü ‘göçebe’ kimliğin oluşunun kentteki karşılığıdır. Kadın

olarak, göçmen olarak maruz kalınan şiddete rağmen bir kentte yolunu açarcasına hareket etmek, göçebe için yerleş(tir)meyi mümkün kılmaktadır. Bu yerleş(tir)mede oluşan kent hafızası kişinin kentteki pratiğine ön açıcı olmakta, İstanbul metropolünün çatışmalarından daha çok karşılaşmalarına alan açmakta ve kentin bir parçası olmayı hissettirmektedir.

2.2.2. Metropolde Karşılaşmalar ve Kent Hafızası

“...Öyleyse göçebe geçişler, bir tür yaratıcı oluşa, aksi takdirde gerçekleşmesi pek ihtimal dahilinde olmayan karşılaşmalara ve akla gelmeyen deneyim ve bilgi etkileşimlerine işaret eder” (Braidotti, 2017, s. 41).

Göçmen özelinde yeni gelen kentteki keşfetme ihtiyacı ve isteği, yeni ağlar kurma gereksinimi duyular açısından başka bir farkındalık yaratmaktadır. Güvensiz bir zeminde hissedilen kentte duyularla yeni bir kentsel hafıza oluşturulurken geçmişten gelen bireysel hafızayla bağı kurmakta araç olan yeri ve anı anlama ihtiyacı ağır basmaktadır. Kaybolmuşluk hissine karşı tutunabilecek tek şey zihinle kurulan bağ olarak kalmaktadır. Bu açıdan yeni kentteki tüm bu gündeliğe yayılmış keşfetme-duyularla bir zihin haritası oluşturma- isteği göçmenin yerleştirmesini yapmaktadır. Duyuların yardımıyla kentte kurulan ilişki bir kentsel hafıza oluşturmaktadır. Bu hafıza kentteki iletişimi arttırırken, bir kent algısı oluşturarak yerleşmeyi mümkün kılmaktadır. Böylece göçmenin kent mekanına dair yaratıcı bir imgesi oluşmakta; bu kendine has bir deneyimdir. Kenti tanımak bu bağlamda kişinin kendi seçimine, yaşantısına bir dönüş de sağlamaktadır.

Katılımcıların kent içi geliştirdikleri tüm pratikleri araştırmakta amaç İstanbul’un imgesi, kokusu, sesi, dokusu üzerine kendi kent hafızalarını anlamaktır. Her biri kendi pratikleri üzerine konuştuktan sonra arda kalan duyularla hatırladıkları ve algıladıklarını kentteki karşılaşmalarıyla çerçevelemişlerdir. Bu karşılaşmalar kente dair hafızayı yerleştirmesinin yanı sıra toplumsal olarak kentin paydaşları arasında iletişimi de güçlendirmektedir.

Urry, (2000) çalışmasında ‘Duyular’ başlığındaki makalesinde Simmel’den (2009a) de aldığı görüşle ‘görme’ duyusunun ve görselin epistemolojisinin temeli ve batı bilim

dünyasının da ana metodu olarak duyular arası hiyerarşi oluşturmasıyla eleştirmektedir. Görmenin ‘anlamak’ olarak da kullanıldığı etimolojide görüntü ile üretilen ve diğer duygulara verilen önyargıdan bahsetmektedir. Görüntü imgesine sıkıştırılmış, sahip olunandan çok görünen üzerine kurulu 19. yüzyıl dünyasından günümüze geldiğimizde tartışılan; görsel hafızanın diğer duyulara göre daha az ömürlü olduğudur (Urry,2000). Bugün hareketi algıladığımız görsellikte geçiciliği hissini ilişkilendirdiğimizi belirtir. Urry, turizm üzerine çalışmalarında da görsel imgelerin yanılta bir ilişki kurması üzerine de gitmektedir. Bu anlamda da insanların aidiyet duygusunun oluşmasında kokunun, sesin, dokunmanın ve ‘dolaysız’ görmenin önemini belirtir.

Certeau’ya (2008) göre, ‘yer’ ait olma ve durağanlık ile tanımlarken ‘uzam’ı hareketliliklerin mekânı olarak tarif etmektedir. Uzam canlıdır, üzerinde eylemlilikler söz konusudur.

“Kısacası uzam, uygulanan bir yerdir. Örneğin, kentçilik anlayışıyla geometrik olarak belirlenen sokak, üstünde yürüyenler tarafından bir uzama dönüştürülür” (De Certeau, 2008, s. 217).

Mekânın anlatıları, oluşturulan hafıza dolayısıyla yer uzama dönüşür. Bu açıdan kentin göstergeleri, birey bazında bir kentle kurulan bağda uzamlar üzerindeki karşılaşmaların anlatıya dönüşmesiyle oluşmaktadır. Çalışmada özellikle farklı duyular üzerine konuşurken; kentin göstergesini yeni kentli için anlama çabasına girilmiştir. Bu göstergelerin oluşumuyla kentli açısından yerin uzama dönüşme olasılığı değerlendirilirken, deneyimler özelinde geliştirilen anlatılarda İstanbul’un farklı uzam olma durumları anlatılmıştır. Tanyeli’ne (2017, s. 273) göre de “yerin hafızası yoktur”. Yeri besbelli bir hafızaya sıkıştırmanın ona sabit bir tarihsellik yüklemek olduğunu belirtmektedir. Bunda ısrarcı olanların da belirli bir tarihi değişmez olarak özneler dayatmaya çabaladıklarını ve yerin etkinliğini bireyin edilgenliğini vurguladıklarını yazmıştır. Tanyeli bunu totalitarizm ve antidemokratik bir dayatma olduğu belirtmiştir. Bunun ötesinde bireylerin üstlendiği hafıza, yerin kişilerin özel hafızaları özelinde yeniden ve yeniden üretildiğini göstermektedir. Bu üretilen binlerce yer tanımı, yerin paydaşlarının özelinde ya da kolektifleştikleri müştereklerinde özelleşmektedir ve de bir o kadar da genelleşmektedir. Böylece yer

üzerindeki çoğulluk, yere özgü zengin hafıza kişilerde çoğalmaktadır. Yerin değil; bireylerin ve toplulukların hafızasını böylece bu çoğullukta okunabilmektedir.

“Martılar; nefret ettim. Korkutucu. Boğaz kokusu diyebiliriz. Erkeklerin kötü parfüm kokusu; gerçekten hiçbir zaman unutmayacağım (çokça gülüyoruz). İmgesi: boğaz, her zaman kalacak aklımda. Ayasofya. Ve Beşiktaş’taki ışıklardan geçerken ki insanlar; benim için binlerce protestocu gibiler. Çok fazla insan oluyor ve ben seviyorum” (A, 36, Halep).

İstanbul’un boğazının yer olarak anlamı ve kentteki göstergesi birçok kentli için önemliyken her birinin kendisine ait bir anlatısı bulunmaktadır. İstanbul’un genelleşmiş görüntüsünün – ki turizm açısından kentin pazarlama aracıdır da- bireyler özelindeki duyumsanma halleri bu öğeleri Urry’nin bahsettiği doğrudan görmeleriyle ilişkilidir.

“Ben denize âşık olan biri değilim, dağ severim; daha yüksek yerleri seviyorum. Ama boğaz başka... Ben her gün Beşiktaş vapuruna biniyordum ama gün batımı her gün ayrı bir sihirli, güzel oluyor. İstanbul’da acayip bir şey var; bir milyon gün olsa farklı olacak göreceksin. Onu seviyorum” (N, 35, Şam).

İlk geldiği gün İstanbul’da görmek istediği ilk yer boğaz olan D için bugün hala boğaz ilişkilendiği ve iletişim kurduğu bir bağıdır.

“Denizi çok seviyorum. Bu deniz kardeşim gibi. Ne zaman bir sıkıntım olsa denizi görüyorum ve denize konuşuyorum. Deniz beni dinliyor” (D, 59, Şam).

Şamlılar için İstanbul’un Şam’la benzer imgeleri İstanbul’da kent hafızası oluşturmaya yardımcı olmaktadır. Şamlı katılımcıların hemen hepsi Şam’dan zihinlerinde kalanların İstanbul’daki hatırlatmalarının kentle kurulan bağ açısından önemli olduğunu belirtmişlerdir. Bir yandan da Şam’la karşılaştırmak kente dair dayanak imgeler bulma yolunu oluşturmuştur. Özellikle D gibi K gibi farklı jenerasyondan kente gelen kadınların Şam ile karşılaştırmalardan yola çıkarak algıladıkları bir İstanbul anlatısı vardır.

“Cennet gibi. Suriye’ye çok benziyor. Eski mahalleler, Kapalı Çarşı gibi aynı Hamidiye Çarşısı. Bazı yerler de çok hatırlatıyor Suriye’yi. Birçok yer hatırlatıyor. Denizi görmek çok güzel ama. Biz tüm kış çalışıyorduk denize gitmek için. Şimdi deniz burada, yanımızda” (D, 59, Şam).

Kentle kurulan ilişkilenmede bireyin kendi kimliğinden yola çıkarak ürettiği bireysel hafıza kişinin kendindeki farkındalığa dair de bir göstergedir. Duyuların farkındalıkla ilişki kurduğu kent öğeleri bireysel hafızada kişinin kendi tarihini oluşturmada da aracılık etmektedir. Kulak kesilen, göze çarpan, kokusu duyulan her bir nesne kişinin seçimlerine, kendini tarif ettiği kimliğine göndermelerdir.

“Doğa, çünkü yeşillik çok seviyorum. Çok güzel yerler var burada. Ama aynı zamanda evler var. İç içe. Turistik yerlere yakın yaşayabilirsin. Suriye’de böyle değil; uzak bu yerler. Denize gitmek istersen; zor. Ama burada kolay denizi görebilirsin, ulaşabilirsin bir yerlere. Cami sesleri olduğu için, benim için rahatlık veriyor. Suriye’den çok uzaklaşmadım diye güzel bir his veriyor. Önemli olan Müslümanlık da değil insanlık” (U, 39, Humus).

Kendisi Şam’da da hayvan hakları aktivisti olan F için İstanbul’da hayvanlarla beraber yaşamak İstanbul’la kurduğu en önemli bağıdır. İlk geldiği günden bu yana İstanbul özelinde sokak hayvanları ile ilgili bir hafıza oluşturmuştur.

“Deniz İstanbul’un imgesi çoğunlukla. Bu en önemlisi benim için. Hayvanlar, martı. Çünkü hayvanları beslemeyi seviyorum. Bunlar en hoş tarafları” (F, 33, Şam).

Evinde de kedilerle yaşayan ve ev arkadaşları olduğunun üzerine vurgulayan N için de sokak kedileri İstanbul’un sembolüdür. Şam’ı hatırlattığı için baharat kokularının kentte özellikle dikkatini çektiğini de belirtmektedir.

“İstanbul kediler benim için. İstanbul kedileri, İstanbul’un mavi boğazı, Kadıköy’ün baharat satan yerlerin kokusu” (N, 35, Şam).

Riyad’dan gelen L için gökyüzü önemli bir farkındalık yaratıyor. Riyad’da alışık olmadığı her şey onda farkındalık oluştururken, bu farkındalıklar kentte kendine özgü ritimler oluşturmada sağlamıştır.

“Evler, evler, evler, binalar, binalar, binalar, insanlar ve insanlar... Gökyüzü ve birçok bulut var. Bulutlar... Deniz var burada. Sen her şeyin merkezindesin ve büyük bir yer. İnsanlar sürekli beraberler. Tek başına yürüten insanlar bulmak zor. Çok fazla kalabalık. Fazla kalabalık, kalabalık vb. Büyük botlar, çok büyük gemiler. Sonra küçük kayıklar. Kalabalık; insanlar demek benim için. Belki ağaçlar, ben pek sevmesem de. Benim için denizle ilişki İstanbul’da çok önemli. Bir tane günüm olmadı vapura binmediğim. Bir ara metro ile işe gidiyordum; çok depresifti. Denizle ilişkim farklı çünkü deniz olmayan bir yerde büyümedim” (L, 23, Riyad).

H duyularının farkındalığını İstanbul’la kurduğu gündelik ilişkilerde hissetmektedir. H’nin oluşturduğu kent anlatıları bugün kentin ritimsel olduğu anlar ve yerlerle bağlantılıdır. Yeryüzünün göçmenleri olanlar için geçici ya da süreli olarak bakılmadan oluşturulan kentsel gündelik ritim bazıları için kenti hayatlarına yerleştirmelerine araçtır.

“Benim evim sahile yakın, martılar geliyorlar. Yemek veriyoruz, aralarında çok güzel bir dayanışma var. Güvercinler, bazıları kahverengi. Geçen gün odama geldi bir tanesi, çok komikti çıkamadı. Kuşlar, kediler, minareler, ezan, deniz, denizin kokusu, yeşillik, aşıklar, çok aşık var şehirde, renkler, insanların renkleri; çok farklı renkte insan görebilirsin. Vapurlar, gemiler... Florya’ya işe giderken sahilde çok farklı boyutta gemiler görürüm. Ben seyahatten dönünce taksiye biniyorum ve deniz tarafından geliyorum. (...) Simidi seviyorum, çay. Yolumun üzerinde bir simit satıcısı var. Ona hep selam veririm ona, simit almasam bile” (H, 36, Rabat).

Doğrudan görmeye, bir yandan kentin içine doğmuş değil, belli bir deneyimden sonra varmış olmanın da katkısı vardır. Bugün kente varan bir insanın geçmişteki kent deneyimiyle yeni kenti değerlendirmesi daha berrak bir gösterge oluşturmasına da fırsat yaratmaktadır. Bir yandan da İstanbul’daki deneyimleriyle İstanbul’un değişkenliğine de şahitlik edebilmektedir. İstanbul’a dair bir uzam hafızası yaratmaktadır. Kentin tarihine tanıklık ederken kentlinin değişken kent hafızasını bazen de yıkılmış kent hafızaları oluşmaktadır. Yıkılan ama kişide hala varlığı baki olan hafızalar. Bu her bir kentli için dönüşen kent dinamiğine özgü bir direniştir.

“Ben tüm İstanbul’u ziyaret ettim diyebilirim. Samatya; çok sevdim burayı. Hatırlıyorum; Yenikapı’yı da. İnşaat öncesi çok güzeldi. Florya eski trenle gitmeyi hatırlıyorum, oraya gidiyordum, yüzüyordum. Bu eski Sirkeci trenini çok seviyorum. Kabataş inşaat öncesi, farklıydı. İstanbul çok değişti, çok. 2014 Gezi parkından sonra” (A, 36, Halep).

Bir kenti aile ile bağdaştırarak sahiplendiğini dile getiren T için onu evi olarak hala tarif ettiği (ki bunu özellikle dile getirdi) Şam’ı hatırlatan İstanbul imgelerine tutunmaktadır. İstanbul’a geçicilik üzerinden ilişki kurarken ona uzaktan bakmayı tercih ettiğini belirtmektedir. Kendisi geçicilik üzerinden bakıp önemsizleştirip çok da üzerine konuşmayı değer bulmasa da bu durumun kentte bir hafıza oluşturmasına engel olmadığı aşıkardır. Kendine özgü oluşturduğu bu hafıza aslında tam da geçiciliği özelinde değer kazanmakta ve geçiciliğin pratiğinden kenti okumak İstanbul gibi

kesişimler kenti için başkalaşmış hafızaya yüz çevirmeyi işaret etmektedir. Bu araştırma için de tartışılmak istenen kalıcılık bakış açısından geçicilikte duyumsananlar ve bu geçici duyumlarla oluşturulan kent hafızasının başkalaşmış anlatılarının geliştirilen bu ana ait bağlardır. Tüm bunlar bütününde kesişimler kenti İstanbul'a dair bir anlatı oluşturabilmektedir.

“Ezanı dinlemek benim için önemli; evimi hatırlatıyor. Boğaz, yapı renkleri, çirkin bile olsalar mimari güzel burada, ölçek çok farklı benim için. İnanılmaz kaybolmuş hissediyorum bu ölçekte. İstanbul batılı, insanlar batılı yaşıyorlar” (T, 33, Şam).

Duyular, kişiye hem seçim şansı verirken hem de başkalaşan bir hafıza önermektedir. Duyular karşılaşmalarda bir köprü yaratırken, toplumsal bir müştereklik yaratmaya olasılık sağlamaktadır. Kendine özgü ilişkiler geliştirmek kentte de duyularla oluşturulan kentsel hafıza ile mümkün oluyor. Bugün kabul edilmiş, kurumlar temelinde oluşturulmuş ve ötekileştirenleri içine almayan tarih anlatısına alternatif yükselen bireyler özelinde- kimliklerin hafıza verileridir (Nora, 2006). Hareketlilik temelinde bugün yerin başkalaşmasıyla kentin öteki kullanıcılarının hafızasının ortaya koyduğu başka İstanbul anlatıları oluşmaktadır. Bu İstanbul anlatıları, İstanbul'u farklı perspektiflerde yaşayan kişilerin farkındalık içindeki duyularıyla zihinde sakladıkları hikayelerde farklılaşmaktadır. Bu hikayelerin içinde olmanın koşulu kentin içinde olmaktadır; tanıklığın önemli aracı da yürümektir.

“İnsanlar çok bağıyor ve insanlar kavga ediyor sonra bir anda arkadaş oluyor. Kornalar, otobüs sesleri, ezan ama benim için Müslüman bir ülkeden geldim, normal. Sokak müziği; güzel geliyor kulağa. İnsanların konuşmalarını dinlemeyi seviyorum. Misal; aile ile aşıkların problemleri... Burada çok fazla aşık görüyorum; hiç görmediğim kadar. Çok hoş bu. Boğaz'ın kokusu var. Bugün misal; balık, ekmek ve taze kokuyor. Çok seviyorum; aman Allahım. Kokoreç hiç sevmiyorum, ama kokusunu biliyorum. Fazla garip kutlamalarınız var; misal askere gönderme seremonileri, düğün sesleri. Cumartesi ve pazar günleri ailelerle birlikte vakit geçiriyorlar sürekli. Pazar günü çok fazla kalabalık, dışarı çıkamazsın. Ben şunu fark ettim; güvercinleri ve kuşları sevmiyorum. Çok korkutucular. Havai fişekler; benim için sadece bayramda olur. Burada var. Benim için İstanbul'un imajı; kalabalık. İstanbul 2+1 ev gibi. Herkes beraber yaşıyor ama yalnız. (...) Çok fazla çalışıyorlar Türk insanları biliyoruz. Çok fazla çalışıyorlar. Çok stresliler, sigara içiyorlar. Bunun nedenini sonradan anladım. Bir yerde yaşıyorsun, bir yerden sonra nedenleri anlıyorsun” (L, 23, Riyad).

Kentteki duyumlarla geliştirilen kentsel göstergeler karşılaşmalar üzerinden bir bağ oluştururken kentin bir parçası olduğu hissetmek, olaylara ve durumlara farklı bir bakış açısıyla bakmayı da sağlamaktadır. Bugün kentteki karşılaşmalarla geliştirilen kentsel algılar kentlinin yaşamına dair bir anlatı kurarken kentlinin uzamları üzerinden müştereklik oluşturabildiği deneyimleri anlamayı da kolaylaştırır. Bugün kentsel ilişkilene teması bu noktadan başlamaktadır. Duyularla kurulan ilişki sadece elbet kent-kentli arasında değil, farklı duyularıyla kentte karşılaşmaları mümkün olan farklı hibrit kimliklerde ve kültürlerde kentliler için oluşmaktadır. Bu bağlamda temas halinde olunan tüm çarpışmalar-karşılaşmalar kentlinin gündeliğinden kentliyle iletişime bir yol sağlamaktadır. Görselde başlayan- ki günümüz tüketim toplumunun gösteri toplumuyla ilintisi açıktır- diyalog paydaşı olunan ortak üretilen kent kültüründe buluşmaktadır.

“Türkler hala Ortadoğulu. Avrupalı gibi insanlar yaşamak zorunda: erken kalk, erken yat, işte uzun saatler çalışmak lazım. Dışarı çıkmak istiyorlar, geceleri çıkmak istiyorlar, büyükleri ziyaret etmeleri lazım. İnsanlar kaybolmuşlar, ‘çok arada kalmışlar. Ne Ortadoğulu ne de Avrupalı. Onları yargılayamam. Benim için de aynısı geçerli. Ağva’ya ya da Bodrum’a gidiyorsun, zaman yavaş akıyor. Mardin’e gittim. Çok daha az çalışıyorlar, insanlar rahat; zamanları kendilerine kalıyor. Yani İstanbul’u yorucu bir kent ve para çabaya göre az. Onları anlayabilirim. Ne Avrupalı gibi yaşıyorsun ne de Türk gibi. Bu stresin ana nedeni. Avrupalı olmak istemiyorlar; kendi kimliklerini korumak istiyorlar. Ama yapamıyorlar; hayat onları zorluyor. Avrupalı gibi yaşamak zorundalar. İstanbul’da insanlar çok fazla çalışıyor, fazla insan için çalışıyorlar ve yeterince kazanmıyorlar falan. Adil değil” (A, 36, Halep).

Artık kentsel hafıza içerisine insan figürü de girmiştir. Y, kentteki deneyimleriyle ürettiği uzamların insanla bağı üzerinden bir hafıza taşıdığını ve insanın varlığının herhangi bir kentsel mekanla bağı üretebildiğini belirtmiştir. Kent yaşamında tüm ilişkili olunan bireylerle kurulan anlık ya da süreli ilişkiler mekâna özgü bir uzam üretmektedir. Bu mekandaki deneyimin kişide bıraktığı anlatıya göre hafıza uzamla bütünleşmektedir. Duyumsanan tüm duyuların oluşturduğu mekân hafızası uzam olarak bireyler özelinde ve üzerinden anlam kazanmaktadır. Bireyleri kentle birleştiren de bu uzamlardır.

“Çatıların uyumu benim için. Martılar, kediler... Kesinlikle kediler İstanbul yapan. Çok fazla şey var. Buradaki taksi şoförleri, insanlar. Şimdi insanlar geliyor aklıma kenti düşününce.

Eskisi gibi nesneleşmiş ve uzak bir şey değil. İlk geldiğinde her şeyi görüyorsun ama insan değil; çünkü kimseyi tanıımıyorsun. Şimdi insanları görüyorsun, arka plan onlar oluyor. İnsanlar anlamı var; beraber büyüdüğüm, tanıştığım burada. Mekanları hatırladığında; insanlarla beraber hatırlıyorsun. İlk vardığında imgeler oluyor; ama şimdi bunlar hatıralara dönüştü. Panoramik bir görüntü oluyor sonra, insanlarla beraber olan” (Y, 27, Aden).

Burada göçmenliğin – ki geçici ve öncelikle geçicilikte ‘öteki’ olanın- kentte uzam anlatıları üretmesine ve karşılaşmalarına izin veren en önemli unsur kadınların kentte, yürüme başta olmak üzere, pratiklerini tüm ötekilik hallerine rağmen değil bu halleriyle gerçekleştiriyor olmalarıdır. Bu karşılaşmalarla algılanan kentsel göstergeler yani duyular; küresel olarak oluşturulmuş genel bir İstanbul anlatısında başka bir anlatı yaratmaktadır. Yerele indirgenen ve de durağan olana değil harekete özgü olan bu anlatı tam da yaratıcı farklılığını çeşitli kültürlerden hibritleşen kimliklerin katmanlı deneyimine özgü bir aidiyet oluşturmaktadır. Yerleşik olanın artık durağanlıktan değil hareketten geldiğinin en somut göstergesi Pérouse’un (2013) vurguladığı gibi kent içi yürüyüşlerle ‘yerleş-tir-me’lerdir. Kentin dinamiğine ve dönüşümüne tanıklık etmenin koşuludur: içerisinden geçiyor olmak, kenti duyumsamak ve kent hafızası geliştirmek. Bu da mekândan süzülürcesine yürüyerek gelip geçen göçmen, Arap, kadın kimliklerini görünür kılan şeydir. İstanbul’u çağın parçası olarak İstanbul yapan da bu ‘gözden çıkarılmış’ bedenin kentin kesişimsel anlarına ve uzamlarına dair anlatılarıdır. Birbirine çarparak ve buluşarak değişen yer İstanbul’un aitliği de bu çerçevede kalıcılık üzerinden tartışılmaz. Tanyeli’nin de dediği gibi bir yerin tarihinin teklîge indirgenmiş sorumluluğunun yerini etken bireylerin- toplulukların hafızalarının oyunları almıştır.

“Göstergeler, bu görünmez kimliklerin görünür olduğunu söylerler. Bu aslında yerin de tanımıdır; yer, aslında, kendisini oluşturan parçalanmış katmanlar arasındaki yer değişim dizilerinden ve bunların etkilerinden oluşur ve yer, bu hareketli kalın katmanlar üstünde oyun kurandır” (De Certeau, 2008, s. 207).

2.2.3. Metropolde Aidiyetin Yeni Formu: İstanbullaşmak

“Göçebe olmak ve geçiş halinde yaşamak, kişinin topluluk içerisinde işlev göstermesine mahal veren, zorunlu, sabit ve güvenilir temellerin yaratılamayacağı veya yaratmaya isteksiz olunacağı anlamına gelmez. Daha ziyade göçebe bilinç, hiçbir kimliği kalıcıymışçasına

yaşamamayı gerektirir: Göçebe geçip gitmektedir sadece; hayatta kalmak için bu zorunlu olarak konumlanmış bağlantıları kurar ama asla tek bir ulusal, sabit kimliği sonuna kadar üstlenemez” (Braidotti, 2017, s. 91).

Braidotti (2017) feminist göçebe projesinde olguyu politik bir çerçevede ele alırken disiplinler ötesi bir ilişkisellikte tartışmaktadır. Bu bağlamda iktidarı oynatacak olanın göçebe öznenin bellek ve anlatıları olarak tarif ederken, alanı müşterek inşa edilen ve paylaşılan bir mekansal-zamansal bir bölge olarak ele almaktadır. Bu bakışla İstanbul kent mekanları göçmenin – sınırlar dünyasına rağmen- müşterek olarak işgal ettiği alanlardır. Braidotti, bu çalışmasını sadece fiziki harekete indirgemez, bir bilinç seyahati düzlemi oluşturur. Alışık olunandan çıkmayı, başka alanlarla etkileşime geçmeyi ve politik olarak ‘öteki’liği kıta Avrupa merkezci postkolonyal düşünceye eleştirileriyle ele almaktadır. Bu bağlamda güncel feminizm tartışmalarından yola çıkarak postkolonyal düşüncenin ürettiği merkeziliği ve tarihselliği göçebe özne pratikleri üzerinden okumakta ve günümüz akışkanlığında bu düşüncenin tıkanıklığına dikkat çekmektedir. Braidotti’ye göre bedene indirgenmiş bir göçebelik, toplumsal olarak yüklenmiş sınırlamalara göz yuman değil metropoldeki yerleşik iktidar karşısında kendine güzergahlar açıp müşterekliliği bu alanlarda üreterek teklik, sabitlik ve durağanlıkla baş edebilme oluşudur. Yerleşikliğe ötesinde geliştirilmiş başka bir yerleş-tir-menin ve çoklu alanlara sahip olmanın beraberinde köklerden kopukluğun aidiyetsizlik değil başka bir alan aidiyet mekanizmaları geliştirmenin olasılıklarına yüz çevirmektedir.

“İstanbul artık başka bir vatan. Olabilir bir vatan ve şimdi ikinci bir vatan da” (K, 60, Şam).

Braidotti’nin çalışmasında göçebenin bir tane bağı yoktur artık: birden fazladır bağları ya da hiç yoktur. Göçebe olarak hareket halinde geçilen topraklar da böylece birden fazla ya vatana ya da hiç vatansızlığa götürür bu durumu. Bir evi yoktur birden fazla ev yapar kendine. Çoğalan vatanlar ulus ötesi bir bilinci yaratırken hareketlilik halinin kendisi kimliği oluşturmaktadır. Artık birden fazla seçenекle – çok dil, çok ülke, çok ağ- geliştirilmiş gündelik pratiklerle edinilmiş kamusal göçmen açısından bütününde göç krizlerinden çıkmayı ve sonrasında var olan başka kimlik olasılıkları gün yüzüne çıkartmayı sağlamaktadır. Seçeneksizlikten çıkıp çok seçeneği imkansızlıklar üzerinden üretmiştir. Böylece göçebe mekâna değil onu ürettiği biçime

bağlıdır aslında. Kent artık yaşanan bu deneyim ve başkalaşım geçirmiş hafıza ile vatan olmaktadır. Bunlarla beraber ulus kimliği aşılarak daha kent bağlamında oluşan ve gündeliğini ürettiği bir yerelliğe dönüşmektedir aidiyet duygusu.

“İstanbul, Halep gibi... Anavatanım. Biliyorum bir yere gideceğim ama geri döneceğim. Katar’a gitsem bile iki haftalık tatilim olsa, bir hafta Halep bir hafta İstanbul olacak. İhtiyacım olacak” (A, 36, Halep)

Teklik ve durağanlığın üretildiği ulus-devlet kimliği altında iktidar çerçevesinde mekân aidiyetini hiyerarşileri özelinde ele alınmaktadır. İstanbul kimindir? Kime İstanbullu diyebiliriz? İstanbul’u kullanmak, İstanbul’da yaşamak kimin hakkıdır? Bir mekân aidiyetinin oradaki yerleşiklikten ve zamanın hiyerarşiler kurmak ulus-devlet sınırlarına özgü mülkiyetçi bir anlayışın da devamlılığındadır. İlk gelen, ilk keşfeden, ilk bilen olmak gibi boşa düşen bir ısrarla tanımlanan ‘aidiyet’; mülkiyetin ve mülkiyet üzerinden hakkın bir kent mekânı için kullanımı anlamsızlaşmıştır. Ulus ötesi ve akışkan mekanların oluştuğu ağ toplumunun bu müşterek alanları kentler sahihsizleşmiştir ki İstanbul özelinde bu öznel bir koşul olarak yaşanmaktadır.

“Kent, 1920’lerden başlayan homojenleşme evresinde sayısız eski adını unuttu. Kullanımdaki adları içinden en az politik, en az dinsel, en az etnik göndermesi olan adını, İstanbul’u genelleştirdi. İstanbul oldu. Kentin adı, içinde sayısız anlamların üretilip yerleştirilebileceği, yine de dolmayacak bir açık kategori haline geldi. Tıpkı bu metropolün kendisinin de farklı yaşam biçimlerini, farklı varoluşları, farklı tercihleri içerebilen, her ifade edişe açık, en azından bu potansiyeli her zamankinden ve Doğu Akdeniz’deki her yerden fazla taşıyan bir ‘boş mekâna’ dönüştüğü gibi... ‘İstanbullaşma’ terimi, kentin geleneksel kozmopolitizmini yitirip modern kozmopolitizmler üretir hale gelme süreçlerini anlatır. Semiyotik bir boşalmayı tanımlıyor” (Tanyeli, 2009a, s. 177-178).

Hareket ve ağ toplumunda ‘kentlilik’ ve kent aidiyeti, kenti postmodern çağda kent paydaşlarının bulunduğu coğrafi alanlar olarak görebilmekle kavramsal değerini yitirmiştir. Artık göçmen kozmopolitizmini yaşayan metropol, kenti oluşturan ağların bugün birbirine sadece coğrafi alanlarla değil elektronik iletişim ağlarla da birleştiği bir çağı yaşamaktadır. Kentte gündelik hayatta kaçış müdahaleleri geliştiren kent kullanıcıları tarafında dönüşen uzamlar herkese aittir ama kimsenin özelinde değildir. Bireysel duyular ve toplumsal düşüncelerle ele gelen kentin mekanları çok çabuk

değişebilen zamansallıkta kişisel ve toplumsal hafızayla var olma halindedir. Bir tane İstanbul tarifi yoktur ki böylece bir tane sahibi de olabilsin.

“İstanbul evim gibi oldu. Bir yere gitmek ve evime dönmek benim için İstanbul’a dönmek. Eskiden Şam’da mutsuz hissedince eski Şam sokaklarına gidiyordum. Şimdi vapura biniyorum. Çok güzel oluyor. Benim için çok önemli. Her gün hala şaşırıyorum, ne kadar güzel olduğuna. Hala izliyorum boğazı. Benim için ayrı bir güzellik.” (N, 35, Şam)

Kentte üretilen pratiklerin ritim kazanması zamansal bir süreklilik arz etmeden o pratik üzerinden kentle bir bağ üretmektedir. Göçmen için her daim geçmişte yaşanan kentin deneyimleri bir referans vermektedir. İsteklere, ihtiyaçlara karşılık bulunan tüm kentsel bağ göç özelindeki geçiş durumunu bir ilişkilene durumuna dönüştürmüştür.

Göç, insan yaşamında nasıl olursa olsun bir eşik durumudur; içinden geçilen. Göçle beraber her halükârda içine doğulan konfor ve güven alanından çıkış; bambaşka krizler yaratma olasılığını doğurmaktadır. Bu krizin öyle ya da böyle üstesinden gelebilmek hayatta, ayakta kalabilmiş olmanın verdiği deneyimler bir ‘öğrenme’ süreci olarak tarif edilebilir. Bundan ötürü içinden geçilen bu sürecin tanıdığı olan kente bağlılık tam da sürecin kendisiyle ilintilenmektedir ve hafıza kente dair bu süreci kente yüklemektedir. Sürecin varlığı kenti var etmektedir.

“İlk yıllarda ne kadar zorladım ne kadar ağladım ne kadar strese girdim; o kadar İstanbul’a bağlandım. Çok zor şartlarda her şeyi öğrendiğim için İstanbul’a ait hissediyorum. Bu zorluğu geçmemiş olmasaydım hiçbir şey öğrenmemiş olurum. (...) İstanbul’u kolay bırakmam, bırakmak istemiyorum. Çok seviyorum İstanbul’u” (U, 39, Humus).

Farklı temelerde öğrenme süreci olarak algılanan göç yolculuğu dışında İstanbul’un tüm sınırlandırmalarına rağmen öznelliğinde bugüne özgü metropol olanaklarında kendine yer etmiş ve kenti yerleştirmiş kimseler için gidip gelinse de bağ devam edecektir. Çünkü fiziki olanın artık önemini yitirdiği dönemde orada fiziki olarak olmamak bellekte var olanı değiştiremez.

“Bence burada yaşadktan sonra şehre dair fikrim, arayışım artık değişmez. Olumlu bir taraftan bakarak; nereye gidersem gideyim böyle bir şehir asla bulamam. Bu olumsuz ve de olumlu bir taraf taşıyor. İstanbul’un farkı birliktelik. Katmanlar bambaşka var; tarih, geçmiş, çağdaş katman katman. Bunu başka yerde bulamazsın. (...) Burası hala çok tarihsel, burası bir ölü üzerinde yaşıyorsun ama pozitif bir anlamda. Bu benim ilk geldiğimde nefesimi kesti, hep onu

taşıyacağım. Burada olmamın bir nedeni bu. Çünkü on dokuz yaşında geldim. Bugünkü bana dönüşmem için büyüme sahnemdi. Yani, İstanbul benim evim. Gidebilecek başka yerim yok. Gitmek için ya da kalmak için değil. Yaşlanınca gideceğin evine dönmek istersin. Ben buraya geleceğim. Martılarım olacağım ve bal kaymağımla tabii ki” (Y, 27, Aden).

Kişinin deneyiminde öğrendiği yerin anlamı hep kişi var olduğu sürece yaşayacaktır ve kişi kendini ve kamusallığını özellikle elektronik iletişim platformlarda var ettiği sürece de yeniden ve yeniden üretilecektir. Burası bir geçiş kenti olarak birçok kişiye ev sahipliği yaparak, bir sürü insan kazanmaya da devam etmektedir. Kişiler bu deneyimlerinden sonra eklenerek başka kimliklere sahip olmaktadır.

“Bir metafor var burada; suyunuzu içtik sizden olduk gibi bir şey. Bunu hissediyorum. Ben sorunca mesela Suudi Arabistan’da nerelisin diye. Suriyeliyim ve İstanbul’da yaşıyorum diyorum. Orada eğitim görüyorum diyerek gülüyorum. Soruyorlar ayrılmak istiyor musun diye. Evet ama geri döneceğim. Sorsalar hayatın boyunca mı kalacaksın; hayır. Ama benim başlangıç noktam olacak. Dünyanın bir ucuna giderim ama geri dönerim. Bu his kucaklama gibi. Çok fazla kucaklanmış hissediyorum İstanbul’da. Sorumlu hissediyorum kendimi buraya dair. Birileri konuştuğunda önemsiyorum. Çok seviyorum bunu. Çıkmak istiyorum bazen. Ama işte. Beyrut’a gittim sadece dört gün için ha. Dönerken çok rahatladım ait olduğum yere dönüyorum diye” (L, 23, Riyad).

Kendini bir göçebe olarak tarif eden L için İstanbul burada yaşadığı sürece evi ve aitliği... Kendisinin kurduğu bu yerde geçirdiği değişimler, yaşadıklarıyla kendisine edindiği yeni kimlikler ile İstanbul bütünleşmiş. Kendisinden bir parça olmuş. Göçebenin kurduğu konumlanma bir bağda kalmaz artık; birçok alandaki ağları kadar farklı geliştirdiği aidiyetler olacaktır. Bu kendisini içinde olduğu, hafıza biriktirdiği, yaşadığı kente dair sorumluluk hissetmekten de alıkoymayacaktır. Bu sorumluluğu hafıza ürettiği her alanda taşıyacaktır.

“Öncesinde benim için zordu bir yere ait olmak. Nasıl bakacaklar, kabul edecekler mi beni. Söyledim sana pasaportlara, sınırlara inanmıyorum. Bugün buraya aitim, çünkü bu topluluğun bir parçasıyım. Burada yaşıyorum, burayı seviyorum. Bana soruyor Türk bir arkadaşım; evlerimizde hissediyor musunuz? Hissediyoruz, hatta diyor siz Türk gibi oldunuz. Herkes böyle düşünmüyor ama. Kötü karşılaşmalar yaşadım ama aynı zamanda çok güzel şeyler gördüm. Kötü bir tepki vermek mantıklı bir şey değil ki. Bir diğer taraftan birçok insanı görüyorsun, birçok yer görünce şunu anlıyorsun: İstanbul’da herkes bir yerlerde gelmiş. Birçok

insan buradalar çünkü çalışmaları gerekli, eğitim almaları gerekli. Burada hepimiz bir amaç için varız. Herkes meşgul bir şeylerle” (S, 30, Kuveyt).

S’nin vurguladığı gibi İstanbul’a herkes bir yerlerden gelmiş, herkes başka bir yerlere de gidiyor... Göç alırken de göç veriyor. Göçmenin kendi sürecinden bağımsız ya da bağımlı olarak, İstanbul’un akan bir değişkenlik süreci vardır. İstanbul’un son sürecindeki değişimine şahitlik etmiş A için kentin geldiği bu hal onu çok yormuştur. Son yıllarda ülkenin içinden geçtiği politik süreçle oluşan güvenlik sorunları ve kentin çehresindeki değişkenlik nedeniyle artık İstanbul’da yaşamayı istemediğini birçok kere belirten A için İstanbul’la kurduğu bambaşka bir bağ oluşmuştur. Bu göç sürecindeki aştığı eşikle de ilintisi güçlüdür. Şimdi İstanbul’da yaşamaktadır, A bundan ötürü İstanbulludur.

“Hayatım çok değişti şimdi, nefret ediyorum. İşimden nefret ediyorum. İstanbul’u seviyorum ama burada yaşamak istemiyorum artık. Ayrılmak istiyorum ve turist olarak gelmek istiyorum. İstanbul benim için beni ilk kucaklayan, beni ilk kabul edendi ve kendimi anlamaya yardımcı oldu. (...) Şimdi Halep’i özledim, sonra Halep ve İstanbul’u özleyeceğim. İstanbul hep benim kentim olacak. Şimdi Türk vatandaşım da. Benim kaydım İstanbul’da artık ve ben İstanbulluyum. Ben inanıyorum ki ben İstanbulluyum. İzmirli değilim, Gaziantep’li değilim; İstanbulluyum. Ben 30’lu yaşlarımı İstanbul’da geçirdim. Ben Halep’te doğdum 29 yaşına kadar büyüdüm. İstanbul’da 7 Ağustos 2012’de yeniden doğdum. Benim için yeni bir doğum kenti” (A, 36, Halep).

A gibi bir dönemin değişkenliğine şahit F, kentin eksilenlerini ve dolanlarını içinden geçtiği sürecin akıcılığında izlemektedir. Artık vardığı yerden göçenleri yolculayan göçmen yer değiştirmiştir. Kendisi kalanken başka İstanbullular yola çıkmıştır. Bu aynı ilk bölümde bahsedilen güncelde yersiz-yurtsuzlaşmaya ve kaygan zeminlerin ürettiği değişken kimliklere örnektir. Kimin ne zaman göçen, kimin kalan olacağını kestirmek değişkenlerin dünyasında güncelde mümkün değildir.

“Bunu bu sene hissediyorum ki aitim. Ben burada bir sürü insanı seviyorum. Türkler ve onlar şehrin parçası. Ben bunu çok seviyorum. Bir yandan ekonomik ve politik durumlar Türkiye’de kötüleşmeye başladı. Hatta Türkler gidiyor Türkiye’den. Aynı zamanda, yakın arkadaşlarım soruyor. Niye orda duruyorsun? Ayrıl diyorlar. Hayır ben şimdi bağ kurdum kentle. Ben yeni duygular, yeni hatıralar ve yeni şeyler inşa etmek istemiyorum. Gitmek istemiyorum bir yere. Onlara diyorum ki ne olacak bilmiyorum. Ama siz beni bir gün Avrupa’da görürseniz bilin ki bu benim seçimim değil, zorunlu kaldım” (F, 33, Şam).

Başka insanların göç sürecine de bu sefer başka bir perspektiften şahit olan F, A'dan farklı olarak İstanbul'a daha çok yerleşme pratikleri yapmak istediğini belirtmektedir. Burada daha İstanbul'la, içinde yaşayanlarıyla, ürettiği ve buluşturduğu kültürlerle ilişkili bir yerleşiklik yaşamaya geçmek istediğini ifade etmektedir. Daha çok anı biriktirmek, daha başka deneyimler kazanmak yeni ilişkilenmelerle ona göre İstanbulluluğunu gösterecektir.

“Bu sene çok farklı olmaya başladı. Bu sene bilinçsizce şimdi burası benim yeni yaşamım, yeni şehrim hissediyorum. Kendi kentimi çok sevsem de ülkemi özlesem de ama artık gidemiyorum. Beş sene sonra tamam dedim. Göçmenlik tarihi okumuş gibi oldum. Şimdi yerleşmek istiyorum. Sadece yaşamak değil. Eğer yerleşmek istiyorsam dili ve kültürü çalışmam gerekli, Türk insanını daha iyi bilmem gerekli. Şimdi farklı olmaya başladı benim için. Burası senin şehrin şimdi diyorum kendime. 20 yıl sonra buralıyım demek için, İstanbulluyum yani, bunları yapmam lazım” (F, 33, Şam).

Bu süreç aslında İstanbul'a ilk vardığı günden itibaren başlamıştır. F'nin kente dair ilk günden bu yana taşıdığı ve dönüşüme giren deneyimleri, kente dair başka başka hafızalar taşımasını beraberinde getirmiş. Gaziantep'ten tekrar İstanbul'a bu ilhamla gelmiştir.

T için durum yaklaşık yakın ağlara sahip olduğu U (39, Humus)'tan farklıdır. Aile üzerinden ve mülkiyet üzerinden mekanla bağı kurduğunu dillendiren T için İstanbul geçici bir durak sadece. İstanbul yüzyıllardır birçok kişi için geçici bir durak olmuştur ama bu yine de kentte bir bellek geliştirmelerine engel değildir ki T için de bu bellek oturmuş. T'nin de kent içinde geliştirdiği pratiklerden, kendi yaşamı için oluşturduğu kent müdahalelerinden tutunduğu bir İstanbul anlatısı vardır.

“Geçici bir durak benim için İstanbul. Güzel anılarım var, hep güzel hatırlayacağım. Burada kalmam için bir nedenim yok. Eğer evlenseydim burada kalsaydım farklı olurdu. Aile beni bağlı yapar bir yere. Ailemle ilişkim çok güçlü. Buraya geldim bağımsızlaştım ama hala ekonomik olarak aileme bağılıyım. Onları hep özlüyorum, sürekli konuşuyorum. Bu yüzden geçici bakıyorum buraya. Eğer onlar burada yaşıyor olsaydı, durum farklı olurdu. Daha önce bahsettiğim ulaşım vb. problemler çok küçükler. Benim ana sorunum; burada çok yalnızım. Önemli değil, ne kadar arkadaşım olduğu. Aile her zaman başta gelir. Aile, dil, kaldığım yer beni buraya bağlanmaya engeller. Benim için kira ödediğin bir evde yaşama fikri çok tuhaf. Sahip olmadığım bir evde yaşıyorum ve hala buna inanamıyorum. Eşyalar alıyorsun, evi

düzenliyorsun, hatıralar inşa ediyorsun. Fiziksel bir bağın yok bir yerle. Bu yüzden bu şehir ya da içinde yaşadığım apartman dairesi için evim demiyorum. İnsanlarım yok içinde ve mülk sahibi de değilim. Ait hissetmiyorum yani böylece” (T, 33, Şam).

Buradaki çelişki yerleşme algısının ve aidiyetin kalıp tanımını üzerinden oluşturmaktadır. Aidiyet duygusunu nasıl ve ne şartlarla kurulduğundan öte aidiyet dışı tanımlanan her mekân geçicilik kazansa da – ki geçicidir- bu orada geliştirilmiş kent hafızasına aykırı değildir. Bu kurulan bağı yok saymak için de bir neden değildir. Yerleşik olmanın doğduğu toprak olması, ulus-devlet temelinde kurulu düzenin aile ilişkileriyle geliştirilebilirliği, mülkiyetin tek aidiyet geliştirme biçimi konumlaması göçmeni varlığıyla kendi gözünde dışlayan bir algı üretebilmektedir. Nail’in (2015a) göçmen tanımı iktidarın yayılmak için kültürel, ekonomik, bölgesel, hukuki ve politik olarak yerinde ettiği çatı bir kavramdır. Bu dışlanmış kimlikler kente yayıldıkları yerlerden metropol için alternatif bir kozmopolitlik üretmektedirler. Gündelik şiddete maruz kalmalarına rağmen kentin birer kullanıcısı, paydaşı olarak kentin olasılıklarını açığa çıkartmaktadırlar. Çünkü olmaması gereken yerde, olmaması gereken zamanda orada olan göçmenler açısından sınırlar dünyasının kentleri duvarlar örüp, kamplar kurmaktayken göçmen kentin yaşayan alanlarını kaçış alanlarında üretmektedir. Bu mücadele alanlarında üretilen tüm pratikler de doğasında göçmeni bu kentin bir unsuru, bu kentin bir sahibi, bu kentin bir kullanıcısı yapmaktadır.

“Biz evet dört yıldır buradayız. Suriye’yi unutmaya başladık. Bursa’ya bile gittiğimde garip hissetmeye başladım. Orada bile yabancı hissediyorum. İstanbul’da kalmak istiyorum ama çıkabilmek istiyorum. Kimlik olursa daha sevineceğim. Torunlarım Dubai’de, üç yıl oldu göremedim. Onları görmek istiyorum” (D, 59, Şam).

İstenmeyen için çizilen sınırlar çerçevesinde, kentte kurulan tüm hafıza ve ilişkilennmelerle kalabilmek kadar oradan çıkabilmek de bugün göçmenin ihtiyacı ve mücadelesidir. Bugün geline nokta ‘geçici koruma altında’ tanımlanan Suriyelilerin bir kente ve bir ülkeye bağlanmış olması – kayıtlı oldukları kentten çıktıklarında kentteki Göç İdaresi İl Müdürlüğü’nden ‘Seyahat izin belgesi’ almaları şart koşulmuştur (Hürriyet Haber, 6 Mart 2016) kontrol mekanizmalarını işletme biçiminin somut örneğidir. Hareketliliği gözetim altında tutulan kayıt altındaki mülteciler ve sığınmacılar bu gözetimle yaşamaktadırlar. Bu gözetimin bir diğer

göstergesi de yine gündelikte sıradanlaşmış şiddet olaylarıdır. Bugün neoliberal kentlerin hareketlilik potansiyelini kısıtlamak için yarattığı var olmayan çeşitki duvarlar kentlerde hayali sınırları yaratmaktadır. Bu hayali sınırlar, toplumun merkezinin dışına itilmeye çalışılan farklı göçmen kimliklerin girebilmesine ‘izin’ verilen ya da kısıtlanan alanlar üretmeye devam etmektedir. Tüm kısıtlamalara rağmen göçmen kadın yürümekte ve öteki gündelikte yürüyerek geçtiği kentte oluşturduğu başka bir kent hafızasıyla İstanbullu kimliğini yapmaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SINIR ALGISİNİN DEĞİŞİMİ

Göçmen kadın metropolü kaçıışlarla kendisine yer yaparken kendi sınırları, kamusal-özel alan sınırlıkları, ülke sınırları ve kent sınırlarını aşmaktadır. Yerleşmiş kavramları yıkan göçmen-göçebe düşünce, taktiksel olarak işlemekte, toplumun gözle görülemeyen mekanizmalarında böylece farkındalık ve farklılık yaratabilmektedir. Ulus-devletin görevlerinden biri de içinde barındırdığı bu tür her unsuru denetlemektir. Ulus-devletin ağ toplumları çerçevesinde sınırlarının tartışıldığı günümüz hareketliliğinde, başka kent içi mekanlar, kontrol mekanizmalarıyla sınırların gittikçe çoğalması şaşırtıcı olmakla birlikte bu bağlamda anlaşılabilir.

Küresel çağın etkileriyle modern ulus-devletlerin sınır politikalarıyla oluşturulmuş siyasi haritalar üzerinde belirlenen hayali coğrafi sınırların önemi kaybolmaktadır. Ağların artık elektronik iletişim araçlarıyla devam ettirildiği ve sınır ötesi hareketliliğin kolaylaştığı bu süreçte sınırların biçimi değişmektedir. Bundan ötürü ulus-devletin devamlılığı için kontrol mekanizmaları aracılığıyla başka sınırlar farklı biçimlerde üretilmektedir. Neoliberal politikaların kent düzlemine indirgediği ve gün geçtikçe sertleşen ekonomik nedenlere dayandırılan şiddetin hedefinde ötekileştirilenler durmaktadır. Modern devletin ulus-devlet politikaları çerçevesinde bugün serbest piyasanın neoliberal hareketliliğini kontrol altına alabilmek için oluşturulan kurallar tüm gündeliğe nüfuz etmektedir. Kentin meydanları çeşitli nedenlerle kontrol altına alınmakta, ülkeler arası coğrafyaya ters duvarlar örülmektedir. Üniversitelere güvenlik kontrolüyle girilmekte, elektronik iletişim araçlarıyla kişisel bilgilere el konulmakta, alışveriş merkezlerine sıkıştırılmış bir kamusallık sunulmakta, kapalı sitelerin sayıları artmakta ve tüm bunlarla birlikte sınırlar içinde sınırlar oluşturulmaktadır. Bu uygulamalar küresel çağın çelişkilerinden var olurcasına hareketliliğin güncelliğine rağmen kutuplaşmaları tetiklemekte ve fiziki ve toplumsal çekişmeleri yaratmaktadır. Bu durum birbirine pozisyon alan farklı grupları oluşturmakta ve herkes bir taraf seçmeyi zorunlu olarak hissetmektedir. Böylece kentsel ayrışma sadece ekonomik sebeplere dayandırılan bir olgu olmaktan çıkıp farklı katmanları da içinde barındırmaktadır. Bu durumlar bir kent içinde sadece fiziki sınırları (Batı dünyasında özellikle yayın olan Çin mahallesi gibi etnik gruplara

belirginleşmiş sınırlar) belirginleştirmekte değildir; aynı zamanda toplumsal hayat içerisinde kimlikler arası birbirine karşı zihinsel sınırlar da çizmektedir. Kamp içerisinde kamplar yaratılmaktadır. Kent kimileri için yasaklı alanlarla adacıklar kentini dönüştürülmekte ve tüm kent paydaşları bu konuda payına düşeni almaktadır (Stavrides, 2016, s. 27-60). Tüm bunlar olurken sıradan insan- göçmen kadın- yaşamını sürdürebilmek için kendisine çizilen sınırları yara yara alanlar üretmek zorundadır. Bu alanları kullanmanın da ötesinde dönüştürmekte ve uzamlara başka hafızalar yüklemektedir. Kent mekanlarıyla iletişime geçerken karşılaşmaları çoğaltmakta ve bu çoğaltmalarda eşikler oluşturmaktadır. Bu eşikler içinden geçilen göçmenlik haline ilişkin olarak kent bağlamında üretilen müşterekler kent paydaşlarıyla olan iletişimi yaratmaktadır. Böylece göçmen kadın nezdinde birey ve kadın olarak geçirdiği başkalaşımı taşımaktadır. Sınırlar çizen, sakinleri için yaratılmış mahrem dünya, adacıklar kentinin ötesinde eşik kentlerini oluşturmakta olan göçmen kadınlar, bunu yine kendi kişisel deneyimleri özelinde gerçekleştirmektedirler (Stavrides, 2016). İkiliklere sıkıştırılmış sınır algısında ya içinde ya dışında olan çemberleri yerle bir edenler bir taraftan (Agamben, 2001)da çemberleri birbirine katarak kesişim alanlarında gündeliği devam ettirmektedirler. Üstüne üstlük bu gücü buldukları yer tam da en kırılgan oldukları durumdur; göçebe halleri.

3.1. SINIRIN ÖTESİNDE, SINIRIN İÇERİSİNDE

21.yüzyılda küresel çağın tartışmaları ulus-devlet sınırlarının birçok temelde sorgulanmasını meydana getirmiştir. Bugün dünyanın ekonomik açılımlarıyla, böylece değişen politikalarıyla birey ve toplum düzleminde sınırların zorlandığı bir dönemdeyiz. Teknoloji ve küreselleşmenin örgüsüyle mesafelerin algısı farklılaşırken elektronik iletişim araçları insanları fiziki olarak ulaşamayacakları sınırların ötesine taşımaktadır. Artık bir küçük ekran olarak açılan *pencere* insanları, ötelere ötesinde bir yere ve bir ana bağlayabilmektedir. Ama bununla beraber ucu kaçan sınırları kontrol altına alabilmenin araçları iktidarlar tarafından geliştirilirken iç içe geçmiş başka sınırlar fiziki olarak ya da zihinsel olarak ortaya çıkmıştır.

Yüzyıllara dayalı bir insanlık hikayesi olarak; özel mülkiyetin tohumlarının ilk atıldığı zamandan beri sınır algısı vardır. Tarihinin ilk anından beri yaşam koşullarını

oluşturabilmek için hareket eden bir varlık olan insan; modern devletin oluşması ve siyasi sınırların belirlenmesiyle ‘göçmen’ kimliğini kazanmıştır. İnsan hareketliliğiyle birlikte bugün farklı disiplinlere tartışma konusu olan ve siyasi bir kriz olarak da görülen göçler, sınırların varlığıyla birebir ilişkilidir. Bundan ötürü bugün siyasi sınırların daha kolayca ihlal edilebildiği küresel çağda başka sınırların çizilmesi elzem olmaktadır. İktidarın taktiksel olarak geliştirdiği bu sınırlar Foucault’a göre bireylerin disipline edilmesi için kontrol noktaları ile inşa edilmekte; aynı hapishaneler ve kamplar gibi. Bu sınırların kendisi keskinleştikçe göçmen çoğu zaman siyasi olarak ‘gözden çıkarılmış’ bedenler olmakta ve bir sosyal alandan dışlanmış olarak Agamben’in tarif ettiği gibi ‘çıplak beden’lere dönüşmektedirler (Agamben, 2001) (Braidotti, 2017). Böylece gözden çıkarılmış bedenler; yani göçmenler çeşitli biçimlerde toplumda dışlanmaya ve şiddete maruz kalmaktadırlar. Bu biçimiyle hem ‘sınır’ artık çok biçimli bir biçimde şekillenirken hem de sınır algısıyla gelen ötekine karşı şiddet tüm toplumun gündeliğine nüfus etmektedir (Nail, 2012). Bu kimi zaman metropol içinde hissedilen kısıtlanmış alanlarda, kimi zaman herhangi kent paydaşının göçmene ‘Suriyeli’ damgasıyla şiddeti hissettirmesinde, kimi zaman Arap Müslüman bir kadın kimliğinin aşağılanması, kimi zamansa göçmene karşı üretilen bambaşka önyargılarla açığa çıkmaktadır. Bu şiddet durumu da böylece ötekinin ötekisine karşı aldığı başka sınırları yaratır ve toplumlar arası bariyerleri keskinleştirmektedir.

“İnsan, her zaman ayırmak zorunda olan, ayırmadan birleştiremeyen birleştirici bir varlık olduğundan, ilk iş olarak düşünsel anlamda iki nehir kıyısının tamamen sıradan varlığını, bu yakaları köprü yoluyla birleştirmek için, ayrı olarak algılamalıyız. İnsan, aynı şekilde, kendisinin sınırı olmayan (fakat) sınırlayıcı bir varlıktır” (Simmel G. , 2013).

Kent içerisinde belli bölgelere girememeyi, belli yerleri kullanamamayı, belli kimselerle ilişkilenelemeyi dayatmaktadır bu sınırlar. İtibarsızlaştırılan bir kimlik ile, şiddetin her an ortaya çıkma korkusuyla, her daim kimden geleceği belirsiz olmayan tepkiye karşı tetikte yaşamayı gerektirmektedir. Bu durum göçmene metropolde sürekli gözetim altında yaşama tehdidini dayatmaktadır. Bununla baş edebilirse başaran olacaktır ya da bununla devam edemezse elenen ve yenik düşen olacaktır. Sınır bu anlamda tek boyutlu bir duvar imgesinden daha geçit haline bürünmektedir; kiminin yarar sağladığı (kâr, kontrol, güvenlik) kiminin takılı kaldığı (Nail, 2012). Bu

durum bir anlık durumdan çıkarak bir döneme yayılan ‘istisna hali’ni yaratmaktadır. Bu istisnalıkta arada bırakılan göçmene sınırın üzerinde bir yaşam sunulmaktadır. Bu anlamda Agamben’in ortaya koyduğu haklarından mahrum bırakılmış, iktidarın kararıyla öldürülmemiş ama nefessiz yaşamaya mahkûm edilmiş ve içerisi-dışarısı arasında kısıtlanmış ‘çıplak bedenler’i; çeper bölgelerde yaşamaya itilmiş göçmen kimliğinin somut tarifidir. Bu açıdan göçmen göç ile hareket halinde olanken kent yaşamı içerisinde kısıtlanmış bir döngüye mecbur bırakılmaktadır. Bu açıdan izole edilmiş yaşantısı içerisinde birçok bariyerle karşı kaşıya kalmaktadır. Bu ekonomik bariyerler, dil bariyeri, sosyal ağlara özgü bariyerler kent yaşamında kamusal alanla ilişkiyi sınırlandırmakta ve kapalı toplumsal yaşamı zorunlu kılmaktadır (Diken & Laustsen, 2005). Kimi zaman bu gruplar halinde olan etnik ve dini temellere dayandırılan yaşam alanlarının oluşturulmasıyken kimi zaman da sosyal ağların bu bariyerler üzerinde kurulması anlamına gelmektedir. Bu da “insanların çizdiği fiziki olmaktan daha çok zihinsel sınırları oluşturmaktadır” (Alkaya, 2015, s. 51-56).

Mekân bağlamında baktığımızda da bunun en açık hali grupların kendi içinde özel alanlarını yaratması ve bunun ‘öteki’ne kapalı haline getirmesidir. Öte yandan da sınırlı kamusal alan kullanımının dayatılmasıdır. Toplumsal karşılaşmaların çoğaltılabilmesi mümkün olan kamusal alanların belli grup ve kimliklere sınırlandırılmasıdır. Buna en yakın örneklerden biri yılbaşında Suriye bayrağı ile Taksim meydanında kutlama yapan Suriyelilere karşı toplumun farklı kesimlerinden gelen tepkidir (Habertürk Gazetesi, 2 Ocak 2019). Bu tepki bir nevi bir sınır ihlali olarak söze dökülmüştür; ev sahibinin ötekine karşı koyduğu koruma kalkanını aşmamasına yönelik bir had bildirmesidir. Böylece kamusal alanın kullanımına dair göçmenin istisna hali hatırlatılmaya çalışılmıştır. Yani sınırı aşarak gelen göçmen, öteki kimliğinin kendisine yüklenmesiyle beraber yaşadığı başka bariyerler nedeniyle kent içinde belli sınırların dışarısında bırakılmaktadır. İşte bu sınırları birer eşiğe dönüştürmek de ancak göçmenin gündelik içinde uzamda ürettiği taktiklerle mümkün olabilecektir. Bu istisnayı bir potansiyel haline dönüşmesi göçmenin kentsel müdahaleleriyle sağlanabilecektir.

3.2. METROPOLDE İSTİSNA HALİNİN EŞİKLERE DÖNÜŞMESİ

Metropol kentte her geçen gün daha belirginleşen kentsel ayrışma bağlamında üretilen mekânsal sınırların yarattığı dışlanmayla göçmenler günlük yaşamlarında farklı biçimlerde karşılaşmaktadırlar. Bugün kent içerisinde yaratılan bariyerlerin kendisi kontroller kentini üretirken kent paydaşlarının kimliklerini birbirine ötekileştirmekte ve birbirine karşı taraf olmayı beraberinde getirmektedir. İstisnada yaşama ve öteki olma hali Nail'in (2012) vurguladığı gibi sınırı anlık bir durumdan çıkarmaktadır ve bir zamana yaymaktadır. Bu hareket eden ve her an nerede, nasıl çıkacağı belli olmayan kontrol ve denetim mekanizmalarıyla hissedilen bir aradalık halidir. (Diken & Laustsen, 2005). Bu istisna halinde arada yaşama durumu Stavrides'in (2016) tanımladığı adacıklar kentinin kentte inşa ettiği kırmızı bölgelerde özellikle açığa çıkmaktadır. “Kırmızı bölgeler” kentte olağanüstü halle nedenleştirilse de metropolde bir yineleme haliyle normalleşmektedir. Olağana dönüşen bu süreç kendi ritmiyle yeni kentsel alışkanlıkları meydana getirmektedir (Stavrides, 2016, s. 50). Öyledir ki kırmızı bölgelerin ortadan kalkması ya da olağanüstü durumun nihayete ermesi gibi bir durumdaysa şekil ve neden değiştirmesi ancak mümkün olmaktadır. Olağanüstü durum, bu çalışmada göçmen diye bir başlıkta tanımlanan sığınmacı, mülteci, geçici koruma altındaki, gurbetçi vb. diye ayrı hukuksal haklara sahip birçok kişinin Türkiye’de yaşadığı duruma tekabül etmektedir. Stavrides’e göre kırmızı bölgeler törensel bir geçitle yaşatılmakta ve bu durum yeni yurttaş tanımlamaktadır. Bu yeni yurttaş kırmızı bölgelerden geçerek şekil almaktadır. Kırmızı noktaların törensel geçitleri; kontrol noktaları, kimlik sorgulamaları, içi-dışa bağlayan giriş ve çıkış geçiş alanları iken yeni yurttaş ise bu çalışmada araştırıldığı şekliyle göçmen kadınlardır. Bu kırmızı bölgeler kentin paydaşlarının birbirine karşı kalkan kuşandığı ve güven sorguladığı kamusal deneyimi göstermektedir.

Olağanüstü olarak tanımlansa da istisna durumu içerisinde öteki olarak adlandırılan kimliğini alaşağı edercesine göçmenin ürettiği eşikler, kentte kırmızı bölgelerin aştığı sınırların temsilidir. Bu kırmızı bölgeler, Simmel'in (2013) kapı metaforundaki gibi duvardan farklı olarak açılabilir ve istila edilebilir bir sınır olduğunda eşik halini alırlar; bir müzakere alanı, bir iletişim kanalı olarak... Kapının duvar kadar keskin

olmadığını, iletişime olanak tanıdığını belirtir ki Simmel için kapı ile konulan sınır değişkenlik gösterendir ve bir buluşma noktası olarak eşiği üretendir.

Bu araştırmanın katılımcılarına daha önce yaşadıkları kentteki mekân kullanımları ile bugün İstanbul metropolündeki gündelik pratikleri üzerinden sınır kavramına bakışları sorulurken karşılaştırma yapmaları istenmiştir. İlk başta daha önce yaşadıkları kentlerin mekanları üzerine konuşulmuş (krokiler yardımıyla) sonra İstanbul'a bu deneyimle bakılmıştır. Değişen kentsel kullanımla beraber farklılaşan pratiklerine etki eden etmenler sorgulanmış ve kentsel mekandaki kırmızı bölgeleri ile dönüştürdükleri eşikler araştırılmıştır. Bugün gelinen noktada ve yerde bu etmenlerin göçmenin sınır algısına etkisi tartışılmıştır. Kırmızı bölgeler eşiklere dönüşürken bunun göçmende yarattığı dönüşümler açığa çıkartılmaya çalışılmış ve göç sürecinin kimliklerinde yarattığı başkalaşım üzerinde durulmuştur.

“Şimdi işimle ilgili sokakta çok vakit geçiriyorum. İstanbul Şam'a göre mesela büyük ve mesafeler birbirine uzak. Yani, Suriye'de akşam 10'a kadar falan dışarıda kalamazdım. Ama burada dışarıya çıkıyorum, akşamları da. Suriye'deki yaşam şekli sana dışarıda bu kadar uzun saatler vakit geçirmene izin vermiyor. Kızlar bu kadar dışarda da kalmamalı. İnsanlar seni rahatsız ediyorlar; dışarıda gece kalıyorsan kötü bir kızsın sen gibi. Böyle düşünüyorlar. Burada bunu görmedim. Çok daha rahatsın bu konuda. Çevredeki insanlar, komşular anlıyorlar. Ben çalışıyorum ve bazen tüm günümü dışarıda geçirmeliyim. Bu konuda kötü bir bakış ve davranış görmedim. Bu benim görüşüme göre iyi bir şey. İstanbul Şam'dan da güzel. Şam'dansa burada kendimi buldum. Çünkü Şam'a benziyor ama burada daha rahat servislere ya da seçeneklere ulaşmak mümkün. Modern yerler Şam'dan daha fazla. Bundan ötürü dışarıda tek başıma vakit geçirmek konusunda sıkıntım yok. İlk günlerimden zamansızlıktan ötürü zorluklar yaşıyordum, yolda tüm vaktimi geçiriyordum. Suriye'de topuklu ayakkabılar giyerdim, ama burada bir tane bile topuklu ayakkabım yok. Yollar çok zor ve kaçta gireceksin geri evine bilmiyorsun; trafikten ötürü, çok işin oluyor gün içinde. Bunlar Suriye ile ilgili farklar benim için” (U, 39, Humus).

Metropolün olanak sağladığı kamusalılıkta kadınların kent pratikleri bağlamındaki kırmızı bölgelerden biri kentte geçirilen vakittir. U açısından bu vakit bir eşik olarak; gece sokakta olmak ve bir kadın için bu pratiğe yaklaşımdaki değişimdir. Bu açıdan kentsel pratiğindeki değişimini bu bağlamda okuyan U için kendi eşiğinin zaman algısıyla ilişkisi görülmektedir. Bugün İstanbul'da zaman sınırlılıklarına karşı koyduğu pratik onun yeni keşfidir. Kadınların kentte, kamusal alanda zamanın belli

saatlerde bulunmaları açısından yaşadıkları tehdit ve korku göz önüne alınırsa; U açısından bir önceki kent deneyimine dayanarak bu İstanbul kentinde başkalaşan bir sınır olmuştur.

“Kültür ve hava nedeniyle kamusal alanımız çok yok. Kamusal alan deyince akla ilk meydanlar ve parklar geliyor. Parklarımız yok, çok az meydanımız var. Şehrimiz böyle inşa edilmiş. Çok fazla sıcak ve kimse dışarda takılmıyor. Bu yüzden kamusal alan kullanımım değişti tabi; ben şimdi takılma sandalyemi¹ alıyorum ve Maçka parkına gidiyorum. Bu yüzden de Kadıköy’ü seviyorum. Herhangi bir yere oturabilirim, kendime özel bir alan yaratabilirim. Bu çok güzel. Elbette ki kamusal alan algım çok değişti. Ama özel alan bence biraz aynı kalıyor. O senin çizdiğin bir çerçeve. Evin, ofisin çok değişmiyor. Kamusal aslında kent sana ne gibi fırsatlar veriyorsa ona göre değişim gösteriyor. Kent sana bunu sağlamıyorsa, hiçbir fikrin olmuyor ki” (Y, 27, Aden).

Aden kentindeki kamusal alana yaklaşım deneyimi Y için İstanbul kent pratiğinde kamusal alanla ilişkisi açısından etkili olmuştur. İstanbul’da kamusal alana dair bir farkındalık kazanan Y için kentte kamusala ulaşabilir olmak, kentsel mekâna dair karşılaştırma yapabilmeyi sağlamakta ve kente dair tartışmalar üretebilmekte fırsat yaratmaktadır. Eşikler mekanını oluşturabilmenin tek yolu bu kamusal alanların keşfiyle mümkün olmaktadır. Bir arada olmanın koşulu olan bu buluşma alanları göçmene kent paydaşlığını yaşatmaktadır. İstanbul metropolünün kamusal alanı ne kadar tartışmalı olsa da göçmen için İstanbul’un kamusal alanlarıyla ilişkilenecek; kırmızı bölge olarak tanımlanan geçitlerin yaratıcı eşikleri evrilmesine alan açmaktır. Bu da toplumsal kimliğin dönüşümüne bir araçtır (Stavrides, 2016). Yaratıcı eşikler kamusal alanlardaki olası karşılaşmalarla beraber devreye girmek ve böylece göçmenin müdahalesiyle müşterek alan olma kimliğini kazanmaktadır.

“Riyad’da büyüdüm, tüm ülke çevresinde teller var. Bizler sınır algısının aşırı içindeyiz. İnsanların kendi ülkeleri ile problemleri var. Mısırlı ama Mısır’a dönemiyor, Suriyeli bunu yapamaz, Filistinli şunu yapamaz, Iraklılar... İstanbul farklı kültürden ve başka mirastan insanları harmanlıyor. Böylece beraber yaşıyoruz. Evet, biz kendimizi mesela Suriyeli diye tanımlamıyoruz. Biri bana sorduğunda nerelisin; ben her yerdenim. Gerçek anlamda bunu hissediyoruz, her yerdeniz. Ama Riyad’da sorduklarında her yerden olamam. Ama mesela nerelisin, direk! Saymam lazım, Mısırlıyım, Suriyelim falan. Burada her şey her yerde. Bir şey

¹ Takılma sandalyesi diye tanımladığı kent içerisinde genellikle deniz kıyısında ve parklarda kullanılan, dış mekânda rahatça vakit geçirmeye uygun tasarlanmış, katlanabilir ve rahat taşınabilir sandalyedir.

almak için alışveriş merkezine gitmem gerekmiyor; sokaktan alabilirim. Tüketim alışkanlarım, tüketim sınırlarım değişti. (...) Burada daha önce denemediğim şeyleri öğrendim. Burada araba sürmeyi öğrendim. Burada inşa ettiğim kişilik daha önceki benden 180 derece farklı. Yeni başladım daha. Bir şeylere minnettarlığım çoğaldı. Daha önce yapmadığım şeyleri yaptım çünkü. Sınırları aştım, engelleri geçtim. Minnettarım; ne kadar önemli olduklarını gördüm. Yürüyebiliyorum her yere, heyecanlı. Otobüste insanlarla karşılaşıyorum, heyecan verici. Görünüşüm yabancı olarak beni kategorileşmiyor. Bu güzel. İnsanların kim olduğumu merak etmeleri, ilginç geliyor. Birey olarak ilgileniyorlar. Suudi Arabistan’da sen yabancısın sadece. Tamam burada da yabancısın, böyle bir kimlikle bir kategoriye giriyorsun ama burada insanlar önce kimsin bilmek istiyor. Ben burada büyüdüğümü düşünüyorum. Burada ergen olarak geldim ve neredeyse olgun insana dönüştüm. Alışkanlıklarım değişti. Sabahları geç kalkan bir insandım mesela, yavaş hareket ederdim. Sabahları kalkıyorum, yapacak işlerim var çünkü. Kültürel bariyerleri aştım. Hatta dini bariyerlerimi burada kırdım. Dil bariyerimi, şimdi dili konuşuyorum. Burada bir sorunum yok. Sorgulanmadan burada herhangi bir şeyi yapabilirim. Tabii sınırlarım var, ama çok önemli değil. İstanbul dünyada yaşanabilecek en güzel yer. Açık yüreklilikle söyleyebilirim bunu. İnsanlarla ilgili...İnsanlar modernizmi yaşıyorlar, mirasla beraber. Sevdik bunu. Şimdi Kanada’ya falan gidebilirim, mesela, başka bir fazdayım çünkü” (L, 23, Riyad).

L, aradılığı krizden daha çok fırsata çevirebilmeyi ve eşiği yaratmayı araştırmıştır ve hala aramaktadır. L içine doğduğu kendisini hep öteki gibi hissettiği halini sorgulamakta ve bu durumun ona verdiği farkındalığın olanaklarıyla süreci ele alarak başka bir aşamada kimlik geçişlerini deneyimlemektedir. İstanbul metropolünün birçok farklı katmanları, kimlikleri içinde barındıran bir kozmopolit kent olma durumundan yararlanmaktadır. İstanbul’u bir karşılaşma alanı olarak yorumlayan L için bu hal, farklılıkları istisnai aradılığından eşik geçişkenliğine dönüştürme gücüdür. Çünkü başka bir fazda geçtiği bu süreçte deneyimlerinden edindiği hafıza ile çok fazla çıkarım elde etmiştir. Bu geçiş sürecinin bir sınır hali aşımı eşiğe dönüşmüş olması L’nin bireysel deneyimi açısından büyümek, olgunlaşmak olarak yorumlanmaktadır.

“Göçebe özne, yerleşik deneyim kategorileri ve düzeyleri boyunca düşünmemi ve hareket etmemi sağlayan bir mit, yani siyasi bir kurgudur: Köprüleri atmadan sınırları bulanıklaştırmak” (Braidotti, 2017, s. 39).

Kadın göçmenler açısından İstanbul’un kent alanları kendi deneyimleriyle başkalaşmakta ve de bireysel hafızalarıyla bu alanların anlamı dönüşmektedir. Böylece kentsel bağlamda sınır, keskinliğini yitiren bir kavram olmakta ve bir geçiş

haline evrilme yaşamaktadır. Bu durum kamusal alana dair sorgulamayı da özel alanla beraber ele almayı gerektirmektedir. Özel alan ve kamusal alan arasındaki sınırlar da böylece bulanıklaşmaktadır. Yeni kentteki pratikler gündeliğe yayılmış kimlik sınırlılıklarına dair sorular sordurmakta ve eşikler halindeki kimliklerin dönüşümünün farkındalığını sağlamaya da yaramaktadır. Turner'ın 'eşik insanları' kavramı üzerinden dönüşüm sürecini tarif edilen Stavrides'e göre (2016, s. 55) yaşamdaki kırılma anlarında ve bu geçiş dönemlerinde sabit duran bir kimliği terk etmek ve böylece yeni doğan kimlikleri tanımak ötekiyle ilişkilenmeyi ve başkasıyla müşterek oluşturabilmeyi olanaklı kılmaktadır. Bu durumda eşikler karşılıklı müşterekler için müzakere edebileceğin bir alanı yaratmakta ve bu olanağı tanıyan kimliklerin buluştuğu yerler haline gelebilmektedir.

S kendi alanına dair böyle bir sorguyu bu buluşmalar üzerinden yapmaktadır. Daha önceki bölümlerde farklı kültürel karşılaşmalara izin veren ve yeni kültürlerin doğmasına olanak sağlayan bir metropol olarak İstanbul'u tanımlamış olan S için buluşmalar kişisel alanın sınırlarını da bulanıklaştırmaktadır; bir karşılaşma eşiği yaratmaktadır. Bu kavram özel alan ve kamusal alan arası eşiğe de gönderme yapmaktadır.

“S olarak kendi alanım vardı; insanları içine almıyordum. Ben insanlara kolay inanmıyorum, ben insanlardan sorumluluk almak istemiyorum. İnsanlardan bir şey de istemiyorum. Benimle insanlar arasında bir mesafe oluyor; benim kendi alanım büyüktür. Arkadaşlarım biliyorlar, toplaşıyoruz, belki ben istemeyeceğim bazı insanları. Ben çok esnek değildim ilk geldiğimde. Özel alanıma çok ihtiyacım vardı. Yavaş yavaş insanlar hayatıma girmesine izin vermeye başladım, daha arkadaş canlısıyım daha esneğim. Başkasının alanına hiç müdahale etmem, benim için özel alan önemli. Aynı zamanda arkadaşımın da benim alanıma saygı duymasını istiyorum. Hala özel alanım var ama eskisine göre daha küçük şimdi” (S, 30, Kuveyt).

İçinden geçilen bir sürekli geçiş hali olarak tanımlanan sınır kavramı bugün geçitlerde anlam bulmaktadır. 20. yüzyılın modern sanayi kenti, flâneur tarafından pasajlar üzerinden okunurken; 21.yüzyılda ulus aşırı metropol kentleri sınırı eşikleştiren ve yaratıcı geçitlere dönüştüren göçmenin kentsel pratiği üzerinden okunmaktadır. İkisini tarihsel süreçte birbirine bağlayan tek ortak yön yürümek eylemidir (Stavrides, 2016, s. 85-114). Yürüme pratiğinin süreklilik algısıyla “bağından kopmuş geçiş mekanları

günümüzün yaratıcı kamusal yerleridir’’ (Braidotti, 2017, s. 71). Burada sınır aşımının önemi büyüktür. Bir kere aşıldı mı bu bariyer, devamlılığı başka biçimlerde de olsa aşılmaya çalışılacaktır.

“Çok çok muhafazakâr bir çevreden geldim. Çok yargılayıcı, önyargılar ve yasaklar dolu. Buna inanmıyorum çünkü benim ailem melez. Başlangıçta tüm sınırlarla problemlerim vardı. Buraya geldiğinde o kadar gençken nasıl bunlarla dolu olduğunu anlamıyorsun. Çok muhafazakâr ve yeni fikirlere açık değildim. Uyum süreci geçirmek zorunda kaldım; geçirmekten memnun olduğum. Eğer bir şeyle mutlu değilsem değiştirmeliyim. Gelince buraya birçok farklı ülkelerden, farklı milletlerden, farklı yönelimde insanlarla tanıştım. Farklı yönelimdeki özellikle insanlar sınırı alaşağı etme konusunda hayatımdaki en büyük değişimi yaptılar. Çünkü bizde yok bu; onların benim ülkemde varlıkları yok. Yani buraya geldiğinde ve bunlarla tek tek arkada sürekli sana ne düşünmeni ve ne yapmanı söyleyen tüm bir kültür ve toplum yokken karşı kaşıya kalıyorsan ve sen kendin karar vermek zorundaysan bu fark yaratıyor. Kendi seçimlerini ve düşüncelerini inşa ediyorsun. Ben bu insanı daha fazla yargılamayacağım, yargılamıyorum. Benim insanlar üzerindeki düşüncemi ve nasıl algıladığımı değiştirdi. Açık, pozitif ve anlayışlı bir taraftan... Tabii hala insanları yargılıyorum, eğlenceli çünkü. İnsanları yargılamıyorsan, aslında bir fikre de sahip olmuyorsun. Bu aslında bir kışkırtıcı da. Yani, yargılıyorsun ve sonra insanla tanışıp en yakın arkadaşın oluyor falan. Çok fazla sınırlarım değişti tamamıyla yıkılmadı tabi ki hala var. Bir başka yere gidersem, başka bir aşamaya geçeceğim. Yayıldıkça yayılıyor, bitmeyen bir süreç. Yeni bir bilgiyle başka bir sınırın alaşağı oluyor’’ (Y, 27, Aden).

Bunu bir süreç olarak tanımlayan Y için böylece göçmenlik ötekilik halinden yaratıcılık haline dönüştüğü eşiktir. Artık sınır algısı başkalaşırken bu geçidin izin verdiği geçişler yaşama yayılan, gündelikte ritim kazanan bir pratik olmuştur.

“Bir kez ayakları üstünde dikildi mi, olduğu yerde kalamaz insan’’ (Gros, 2017, s. 10).

Bugün göçle harekete geçen göçmen için sınır diye çizilen geçit eşiklerinde yürümek; hiç sonlanmayacak, varılmayacak bir yolun sürekliliğinin somut haldir. Yürümek; sürecin göçmenden bağımsız geçişi esnasında göçmenin sürece farkındalıkla yaptığı müdahalelerin göstergesidir. Bu hareketlilikle sınırların aşılması, başka perspektiflerle düşünülebilmesi ve dünyanın başka yüzlerinin görülmesi mümkün olmaktadır. Bunu Y hiç sonlanmayacak aşamalar dizisi olarak tanımlamaktadır. Göçmen açısından bu aşamalar istisna halinden çıkıp kentte artık göçmenin kendi iradesiyle yürüdüğü bir müdahale haline bürünmektedir. Kendi konumunu anlamasının bir yolu olarak

göçmenlik deneyimi bir geçiş süreci ve alanı sağlamaktadır. Ana ve yere çevredekilerin durduğu konumu da içine katarak uzaktan bakabilen göçmen durumlara karşı farkındalık geliştirilirken algı değişimi yaşamaktadır. Tam da bundan ötürü göç hali içinden geçilen, yürüyerek müdahale edilen bir geçiş alanıdır.

“Yürümek benmerkezcilikten uzaklaştırır ve insanı kırılganlığına ve gücüne götüren sınırlar içinde dünyayı yeniler. Olağanüstü bir antropolojik etkinliktir çünkü insanda sürekli anlama, dünyanın yapısını içinde yerini bulma, başkalarıyla olan bağını sorgulama kaygısı uyandırır” (Le Breton, 2008, s. 53).

Bu geçiş süreci kişinin kendi konumuna dair de sorgu yaratırken geçişken kimlikleri keşfetmeyi sağlamaktadır. Yaratıcı ve öğretici eşiklerde kişinin kendi sınırlarına dair fikirleri başkalaşmakta ve bu başkalaşımı değişken çevre etmenlerin çerçevesiyle birlikte okumaktadır.

“Daha rahat bir insan oldum. Çevre bile insanı güçlendiriyor; İstanbul’da bir yere gidip tek başına vakit geçirmek. Bilgisayarımı alıp bir kafede çalışmak, kahvemi içmek vb. konusunda rahatım. Kamusal alana nedensiz çıkmak ve sadece bir yerde oturmak konusunda daha kendimi rahat hissediyorum. Bunu Şam’da yapmazdım. Orada başka olasılıklarım da vardı veya ihtiyacım yoktu belki de. Burada kendimle yalnız olmak konusunda daha iyiyim” (T, 33, Şam).

Kamusal alanda daha rahat hareket edebilmek kadın açısından kentle kurulan bağda önemli bir eşiktir; özellikle tek başına hareket etmek önemli bir farkındalık geliştirmektedir. Bu eşik halinin kadın göçmenler bağlamındaki en belirgin etkisi kendisine dair soruları sorgulama halidir. Bunun kadınlar açısından toplumsal hayatta zor bir koşul olduğu aşıkardır. Bu sorgulama hali kent yaşamındaki gündelik pratiklerin eşiklerini üretmekle bağlantılıdır. Bunu üreten ise metropolde kurulan yeni hafıza biçimleri ve kentle kurulan kişiye özgü bağdır. Bu da göçmenlik durumunun bir geçiş hali olurken bir yandan da kendini bulma hali olmasını güçlü kılmaktadır. Bu bağlamda Braidotti (2017) göçebeliği sabit fikirlerden, yargılardan, arzulardan kurtulma hali olarak tanımlamaktadır. Aynı Le Breton’un yürüme bağlamında değerlendirdiği gibi. Bu biçimiyle göçmenlik kavramıyla yürüme pratiği arasında güçlü bir paralellik okunmaktadır. Eşikleri üretmenin yolu bir müzakere biçimi olarak yürümekten, göçmekten geçmektedir (Stavrides, 2016, s. 111-114).

3.3. SINIRLARIN ÖTESİNDE BAŞKA BİR BENLİK

Bir aradalık kavramı olarak eşiklere dair üretilen bilgi; içinde bulunulan geçiş sürecinin yarattığı durumdur. Bu geçiş sürecinde göçmen kimliğiyle ötekine dair farkındalık edinirken kişiler geçişken kimliklerinde bir hibritleşme hali yaşamaktadırlar.

“Kendisini her daim evinden uzakta hisseden bir sürgün, muhtemelen oldukça açıklayıcı bir sınır bilinci ortaya koyacaktır” (Stavrides, 2016, s. 14).

Sınır bilincinin ortaya koyduğu açıklayıcı hal, keskin ve sabit olandan uzak, sınırları olmayan bir geçişkenlik halinde esneyen bir farkındalığı taşımaktadır. Ana ve yere göre kimlikler üst üste binmektedir ve de ayrışmaktadırlar; kadın, göçmen, Arap, Müslüman, bağımsız olmak gibi. Bunun farkındalığı da yeni kent mekânında üretilen eşiklerde uzlaşma alanı yaratabilmek için geliştirilen taktiklerle sağlanmaktadır. Bu geliştirilen taktiklerdeki önemli araç bireysel hafızanın üretilmesiyle oluşturulan yeni kentsel uzamlardır. Bu durum sürekli yer değiştirmeyi de zorunlu kılmaz; sadece göçmen açısından bir tane sabit yer edinmeyi engellemektedir ve bir tane kimlik edinmenin önüne geçmektedir. Bu geçişkenlik haline yardımcı olan eylem bu kentsel hafızanın üretilmesi ve yaşanmasıdır. Braidotti’nin de değindiği gibi bu sınırları aşma edimi taşımaktadır. Bu çalışmada yeni hafızanın oluşturulmasında etken olan kente bağımsız olarak gelmiş kadınlar açısından en önemli değişken her şeyi yeni baştan kendilerinin öz kararıyla üretmeleridir.

“Aslında burada tüm gün dışarıdayım. Kuveyt’te dışarı çıkıp hemen arabayla gidip eve uğrarım bir şekilde. Çünkü her şey yakın Kuveyt’te. Gün içinde eve gidip üzerimize değiştirebilirim, duş alıp tekrar çıkabilirim. Şimdi burada dışarı çıktığımda tüm gün dışarıdayım. Yanıma aldıklarım bile çok değişiyor. Güç cihazına ihtiyacım var; telefon için, küçük bakım çantam, çok önemli benim için. Kendi şekerim benimle beraber, defterim yanımda. Eğer daha uzun dışarıda kalacaksam ekstra tişört, kimyasız sabunumu alıyorum, organik tuzumu bile alıyorum. Bunlar benim için yeni. Kullanım kararlarım, evimde ya da başka yerde bile değişti. Karar verme özgürlüğüm var artık. Annemle ilgili değil. Ben ona bağımlıydım, beni sınırladığı için değil. Ben buraya taşınınca, ben karar vermeye başladım. Evime taşındıktan bir süre sonra sordum: ne almayı tercih ediyorum. Kendi kararlarım var artık araştırıyorum. Kimyasal şeyleri hepsini attım, organik şeyleri almaya başladım. Ben kendi kararlarımdan sorumluyum artık, burada başladı bu. Bu yanıma aldığım eşyalarla da büyük bir şehirde yaşamayı ve dışarıda

olmayı anlıyoruz. Ekstra tişört ihtiyacım var, terlerim çünkü ve tüm gün dışarıda olunca anlıyorsun” (S, 30, Kuveyt).

S bakımından kendi başına olma ve kendi kararlarını almak önemli bir etmen olurken, kentin neden olduğu günlük ihtiyaçlar da geçirdiği sürece aracılık etmiştir. Onun açısından kendi karar verme özgürlüğünü edinmek istisna halinin eşige evirildiği andır. Böylece göç engelleyici, kısıtlayıcı bir hal olmaktansa eşikler üreten öncelikle kendisiyle karşılaşma olasılığı yaratana dönüşmüştür. Bu durum S’nin kendisinden başlayan ve süreç içerisinde toplumsal düzeydeki etkileşimlerinde devam eden farklılıklar yaratacaktır.

“Ben her şeyi değiştirdim. Çok güçlü oldum. Geleceğimi inşa ettim. Babamı tehdit ettim ve ona öğrettim ki senin küçük bir kızın artık kuş gibi. Şimdi her yere gidebilir isterse. İstanbul aileme özgürlüğümü öğretmem için bana yardım etti. Bu benim için yeni doğum. Ailemin yanımdayken hiç korkmuyordum. Param bitecek, maaşım bitecek ne yapacağım gibi konularda. Bu kendine bağlı olduğum bir yeni doğum” (A, 36, Halep).

A süreci bir yeniden doğuş olarak tarif etmektedir ve bu sürecin toplumsal düzeyde aile ilişkilerindeki etkisinden bahsetmektedir. Süreçte üretilen eşikler aile ilişkilerinde de kendisini göstermektedir. Zorluklara karşı gelmenin kendisi açısından sınırlarını aşmakta çok katkı sağladığını belirtmektedir. Bu anlamda kendisiyle buluşma sürecine girdiği için yeni bir benlik doğumunu başka bir A olma halini tanımlamaktadır. Bu da melezleşen kimlik oluşumuna örnektir.

N için bu durum eşiklerin keşfine doğru dönüşmüştür. Yaşadığı süreci birer aşama olarak görmektedir. Keşif sürecinden geçerken bu aşamalarda adım adım başkalaştığını hissetmektedir.

“Tabii ki tek başına ev kurmak. İlk defa böyle bir şey hissediyorum. Her şey hazırды. Böyle şeyleri annem yapıyordu, farkında değildim. Bunu ben burada kendim yapınca, o anlamda farklı bir insan oldum. Tek başıma olduğum için her şeyi ben yapmam lazım, yardım isteyemiyorum da. Biraz fazla oldu benim için, mobilya almak, ustalarla uğraşmak. Öğreniyorum, yeni şeyler keşfediyorum. Kedilerim oldu, ayrı bir sorumluluk, ayrı bir şey. Onlar hayatıma girdikleri zaman tatlı bir şey oldu. Yine de eve her gün döndüğümde ev sakın değil, birileri var evde. Ev kurduğum zaman, işim de oluyor. Bir adım attım, daha da başarmam lazım” (N, 35, Şam).

N bu süreci kendi başına üstlenmesinin üzerinde, diğer kadınlar gibi, zorlu ama öğretici bir süreç olarak durmaktadır. Bu süreçte oluşturduğu değerler ve kendi ürettiği bağlara sahip çıkmakta ve bu onun mekânsal aidiyetini oluşturmaktadır; aynı U gibi...

“Çok farklı bir insan oldum. Suriye’deydim ve küçük detaylarla ilgileniyordum. Sürekli ağlıyordum. Vakit geçiriyordum ama ne için. Önemsiz şeylerde takılıyordum. Vakit kıymetli şimdi çok iyi biliyorum. Suriye’deydik iş sekiz dokuz gibi başlıyor ikide bitiyor ve üç gün tatil var. Vakit çok önemli değil, çok çalışmıyorlar. Burada çok önemli vakit. Bazı günler boş oturuyordum. Bazı günler geceye kadar çalışıyorum, çok uzun saatler. Yatınca hemen yatabilirim, uyuyabilirim. Güzel oluyor. Daha güçlüyüm. Erkek artık olmasa da sorun değil. En zor günlerimde erkek yoktu. O zaman olması gerekiyordu. Annem rahmetli, babam rahmetli. Onlar ikisi de öldüğü zaman ben tek başıyordum. Hiç kimse yoktu, çok zordu ve tek başıyordum. Kendime çok güveniyordum, daha rahat oldum. Şu an için benim için her şey kolay. Zor diye bir şey yok benim için artık. İstanbul benim karşımda oldu, destek olmadı. Başka bir savaştı İstanbul’da da. Ben öğrendim güçlü olmayı. Ben savaşmak zorunda kaldım” (U, 39, Humus).

Göç sürecinde önlerine çıkan bariyerlere rağmen geçişler halinde yaşamayı eşiklere dönüştüren göçmen kadın bu durumu kendi açısından bir kazanıma dönüştürmüştür. Bu açıdan geçiş süreci hala devam etse de kendisini bu süreçte daha güçlü hissetmekte ve bundan sonraki süreçte karşılaşılabilecek zorluklara karşı mücadeleye karşı deneyimleriyle hazırlıklı olmaktadır. Bu deneyim onda esnek çözüm üretebilme gücü kazandırırken tek bir adres, tek bir kimlik, tek bir benlikten çıkmış ve bu geçişkenliğin olasılıklarıyla taktikler üretebilme özgüvenini kazanmıştır.

“Negatif olarak etkiledi. Daha az sosyelim. Belki yaşla da ilgilidir, bilmiyorum. Kesinlikle daha bağımsız bir insana dönüştüm, kendi kendine kalmakla ilgili. Daha çok aynı şekilde düşündüğüm bazı insanlarla beraber vakit geçiriyordum, muhabbeti sevmezsem kalmak istemiyordum. İstanbul’daki hayatla ilgili bu. Türk insanları bir şekilde Suriyeli olarak bakıyorlar sana. Eğitimli bir Suriyeli garip geliyor. Garip sorular soruyorlar. Suriye’de araba kullanıyor musunuz bazı sorular bile oluyor. Suriyeliysen nasıl İngilizce ya da Fransızca konuşuyorsun? Ya da Suriye’de kadınların başörtüsü kullanması zorlanıyor musun gibi tuhaf sorular oluyor? Bu tuhaf sorular karşılaşma korkusuyla da çok konuşmak da istemiyorsun insanlarla” (T, 33, Şam).

T’nin kendi deneyimi üzerinden bahsettiği olaylar gündelik ayrımcılığa ve göçmen üzerinde normalleştirilmiş şiddete örnektir. Tam da bu durumların kendisi göçmene,

kadına toplumsal konumundan ötürü ötekiliği bastıran ve istisna halinde kalmayı zorlayan olaylardır. Buna karşı tepki de başka sınırların çekilmesi; iletişim kurulamayan geçitlerin yaratılması olmaktadır. Kent paydaşlarını arasında kabuğa çekilmeyi ve özel alana dair güç ilişkisinin birbirine karşıtlıktan üretildiği sonucunu yaratmaktadır. Ama bunlara rağmen T, kendisine dair sınırlarla ilgili konuştuğumuzda bunu aşma araçlarından bahsetmektedir ve bu eşik halinin yaşadığı dışlanmalara rağmen onu nasıl başkalaştırdığını vurgulamaktadır.

“Ben eğitilmiş bir aileden geliyorum. Benim hayatıma izin vermeyen bir aileden gelmiyorum, ama yine de babam endişeliydi; bir kız, tek başına, nasıl olacak. Çok konuştuk bu konuda, kuzenim burada olduğu için gelebildim onunla kalabilirim diye. Hep döneceğimi düşünüyordu, buna inanıyordu. Ama bir zaman sonra burada çalışmaya falan başlayınca, daha az düşünmeye başladı. Çünkü duvarları yıktım. Burada bir yaşam kurmaya başladım, ki bu ailem için kabul edilebilir değildi. Ama gördüler ki ben kendi başıma halledebiliyorum, kendimle sorumluyum, baş edebiliyorum ve etrafımda bana yardım eden insanlar da var. Sonra bana dönmem için ısrar etmeyi bıraktı. Başka bir ülkede yaşıyorum ve zorlukla başa çıktım, yaşamımı sürdürebiliyorum. (...) Benim için daha kolay olmaya başladı başka bir ülkede yaşamak. Başka bir şehirde yaşamak için cesaretim var. Şimdi biliyorum nasıl halledebilirim, nasıl başlayabilirim. Beni güçlü kıldı, daha az sosyal ama güçlüyüm” (T, 33, Şam).

H kendi deneyimi üzerinden zorlu geçitleri kendisine nasıl birer eşik yaptığını anlatmaktadır. T gibi o da yaşadığı zorluklardan öğrenmiştir ama H için bu durum şiddeti normalleştirip kabuğuna çekilmektense bunun üzerine giderek aşılmıştır. Sürece dair kendisine aldığı öğretinin bir tercih olduğunu da vurgulamaktadır. Burada anlattıkları H için de bir göç sürecinin özeti gibidir.

“Burada çok zor bir hayatım var. Suriyeli olarak her şeyi beklemelisin. Eğer politikada herhangi bir değişiklik olursa. Türkiye vatandaşlığını alsam bile ne olacağını bilmiyorum. Sen aslında bir hayat seçiyorsun. Ya da yalancı ya da dürüst olmayı. İyi şeyler yapmayı ya da kötü şeyler yapmayı sen seçiyorsun. Yani güçlü ya da zayıf olmayı da sen seçiyorsun. Burada hayatım kolay değildi: burada birçok seçeneğim vardı: daha sosyal ya da daha sorumluluk sahibi olmam gibi ya da kendimi seçmek ve ne istersem yapmak gibi. Ben buraya ilk eğitimim için geldim ama burada Türkiye’de Suriye için bir şeyler yapabileceğimi gördüm. Yani Ankara’ya, Gaziantep’e ya da Hatay’a gittim. Ama İstanbul’u tercih ettim. (...) Burada hayatta kaçırarak hiçbir şeyim olmadığını ve korkacak bir şeyim olmadığı fark ettim. En kötüsü ne olabilir ölüm mü? Tamam. Bu aynı zamanda bu gösterdi ki ben ayrımcılığın konusu olacağım. Yani bunu da sen seçiyorsun; sana ayrımcılık yapanları sevmeyi ya da ayakta kaldığın

prensipleri hatırlamayı... (...) Ben burada birçok şey yapabilirim. İnsanlar burada gerçekten iyi. Bütün bu şiddet durumları: nedenleri var. Suriyeliler gibiler Türkler de. Ben seviyorum. Tarihle ilişkili bunlar hep. Burada yapılacak çok iş var. (...) İnsanlar her yerde aynı. Ama bu durum onların değişimine ve sahip oldukları fırsatlara bağlı. Ben İstanbul'da bazı insanların hala denizi görmediğini öğrendiğimde; bu beni şok etti. Suriyeliler de böyle. Ben bir şeyler yapabileceğime inanıyorum, bu yüzden avukat olmak istiyorum. Zaten ilk buraya geldiğimde de yapmak istediğim buydu. Sonra çok zordu bıraktım, şimdi yine başlıyorum. Şimdi biliyorum ki ben güçlüyüm" (H, 36, Rabat).

H'nin yaşadığı deneyimde göçmen olarak dışlanmalarla karşı karşıya olduğunda bu ötekilik dayatmasını bastırabilmiştir. Kendisini bu çerçeveden görmeyi reddetmiş ve bu seçim ona farklı karşılaşmalara hazırlıklı ve anlayışlı olma farkındalığını kazandırmıştır. Durduğu eşiği bir yıkım olarak değil bir mücadele alanı olarak görmüştür. Yıllar önce başladığı yere buradan aldığı güçle dönmek zor gelmemektedir. Bu onun açısından eşikte dururken hayata nereden bakmayı ve üretmeyi seçmesini de sağlayan etmen olmuştur. Bu onu sınırları keskinleştiren biri olmaktansa bulanıklaştırmayı tercih eden bir kadın haline dönüştürmüştür. Yaşadığı olumsuz süreçler kendisini ötekine yaklaşmayı ve kapıyı onun da kendi ötekisine karşı açık tutmayı sağlamıştır. Böylece bu yaklaşım toplumsal kimliklerin dönüşümü açısından kentsel yaşamda üretilebilecek potansiyellere yol vermektedir (Stavrides, 2016).

"Benim düşündüğümde çok daha iyi Türkiye. Arap dünyasına verilen Türkiye propagandası daha İslami bir ülke. Geldiğimde düşündüğümde daha iyi olduğunu gördüm. Daha rahat bir ülke, daha açık, daha iyi... Kendi hakkımda; nereye gidersem gideyim olacaktı: yalnız kaldığında kendi sorumluluğunu aldığında: kendinle daha karşı karşıya kalıyorsun. Çok daha fazla tanıyorsun kendini. Ben şimdi kendimle daha iyiyim. Ben kendimim; öncesinden çok daha fazla. Bu benim savaştan önceki amaçladığım şeydi de: taşınmak istiyordum. Çünkü yeni bir şeyler deneyeceğim biliyordum" (F, 33, Şam).

F için bu süreç İstanbul'dan daha çok yalnız olmakla ilgilidir. Bir destek olarak değil kendi başına kalarak aştığı bu dönem için yeni deneyimleri birer kazanım olarak görmektedir. Türkiye'ye karşı taşıdığı önyargısını da içinde yaşadıkça aştığını belirten F için bu ilk eşiği kurma eylemi olmuştur. Göç süreciyle beraber değişkenliklere hazırlıklıdır. Bir şeyleri daha olumlu daha olumsuz olarak yorumlamaktansa bunları birer geçişken hal olarak görmeyi tercih etmektedir.

“Şam’da çalışmıyordum. Ziyaret yapsam bile, rahatça yapıyordum. Şimdi 8’de evden çıkmam lazım. İstedğim zaman bırakamam, ben açıyorum ve kapatıyorum. Sorumluluğum var. Çocuklar erkenden çıkıyordu, eve dönüyorlardı. Ben her şeyi hazırlıyordum her şeyi yapıyordum. Ama şimdi beraber çıkıyoruz evden ve eve beraber dönüyoruz. Şimdi beraber her şeyi hazırlıyoruz. Şimdi kendimi biliyorum, buldum böylece. Bağımsız hissediyorum. Şam’dakinden farklı bir kişiyim. Şimdi hayatım değişti. Evde yapıyorum, bazı şeylerin özel olarak yapıyordum. Şimdi insanlarla oluşturuyorum. Tasarım yaparsam şimdi başkalarıyla birlikte yapabilirim. Önceden kendim içindi sadece. Özel tasarım kızıma önceden yaptım, bulamadı ve ben yaratıcı bir fikirle yapmışım. Ama başka insanlarla bu yaratıcı tarafımı keşfettim. Yeteneğim vardı, gizliydi, açık değildi. Hayat yoğunluğu vardı; çocuklar vb. Şimdi yeteneğimi biliyorum, aynı zamanda yönetmeyi öğrendim. İnsanları yönetmek çok farklı bir deneyim” (K, 60, Şam).

Orta yaş üstü jenerasyondan olan K ve D için de zaman konusu değer kazanmış durumdadır. İstanbul kentinin zorlukları nedeniyle çalışmak zorunda kaldıkları halde bunun kendilerine sorumlulukla beraber özgürlük getirdiğini belirtmektedirler. Açığa çıkmamış emeklerinin ve zamanlarının şimdi bir değer kazanması onlar açısından eşığı yarattıkları yerdir. Buradan başladıkları ilişkilene halleriyle geçmişteki rutinlerinden çıkmış ve yeni bir kentsel ritmi baştan bir hikayeyle yaratmışlardır. Bu, K ve D için de yeniden hayata başlamak ve yeni baştan üretmek, öğrenmek ve bağımsızlaşmak demektir.

“Suriye’deyken çok düşünmüyordum, para falan. Şimdi daha sorumluluk sahibiyim hissediyorum. Para kazanmanın ciddi bir şey olduğunu fark ettim. Şimdi hep çalışıyorum. Bu iyi bir şey. Her şey çok pahalı; kira, ekmek. Suriye’de böyle değildi. Suriye’de evler vardı, dükkân vardı, araba vardı. Burada hiçbir şey yoktu, sıfırdan başladık. (...) Orada ayın başını ve sonunu fark etmiyordum. Burada uğraşmak lazım. Hayat için daha çok çabalıyorum şimdi. Daha iyi bir durum bu. Ben çalışmadan kaybettiğim zaman için üzülüyorum. Zaman şimdi daha değerli oldu. Elli dokuz yaşında ve başarmaya başladım. Yaptığım işi çok seviyorum. Mağaza açmak istiyorum, hayalim var. Bu yaptıklarımı satabilmek için” (D, 59, Şam).

Hayatında çok farklı deneyimler yaşamış S için göç bir kendini anlama ve tanıma süreci olarak tanımlanmaktadır. Ama sadece kendisini değil aynı zamanda ürettiği bu eşik; annesini ve kardeşlerini de içine alan bir süreç olmuştur. Bu A’nın (36, Şam) deneyimindeki gibi aileyle başlayan bir toplumsal değişimin de göstergesidir. Bu eşik hali kendisinden başlayıp çevresiyle güç kazanan bir hafıza bütünlüğüdür.

“Ben önceden kendimi tanıımıyordum, bilmiyordum ama şimdi kendimi anlatabilirim. Ben kendimi şimdi ifade edebiliyorum. Sevmiyordum bile kendimi. Şimdi seviyorum, çünkü kendimi görmeye başladım. Ben kaybolmuştum, ölmüştüm. İyi bir hayatım vardı, kötü bir anım da olmadı ama aslında orada ama orada altı çocuktuk ve kardeşlerimle ilgilenmem gerekiyordu. Anneme yardımcı olmalıydım. Orada kendim bir hayat hakkettiğimi bile düşünmüyordum. Buraya geldim ve bir yerde bağımsız oldum bir yerde. Bazen evde kalıp hiç dışarı çıkmama kararı veriyorum. Kendim veriyorum ama bu kararı. Benden iki sene sonra erkek kardeşim mezun oldu ve Amerika’ya gitti. Sonra bir sene sonra kız kardeşim İrlanda’ya gitti. Bu sene başka bir erkek kardeşim İngiltere’ye gidiyor. Ben ilk adımı atıp Türkiye’ye gelmeseydim, bu olamazdı. Kabul etmezdi, ama benden görünce değişti. Şimdi kendi kararlarımızı vermemizi kabul ediyor. Sadece on dört yaşındaki kız kardeşim annemle yaşıyor ve bir de evli olan var Kuveyt’te yaşıyor” (S, 30, Kuveyt).

Birbirinden farklı biçimlerde geliştirilmiş taktikler ile kente tutunan göçmen kadınlar açısından tek başına göçmenlik deneyimi başkalaştırıcı potansiyele sahip bir süreçtir. Askıya alınmış ve vazgeçilmiş bedenler olarak ne içeride ne dışarıda yaşamaktansa kendi ürettikleri ağlarıyla ve kentsel münferit taktikleriyle kente yayılmakta ve kentte kendi kanallarını açabilecekleri eşikleri üretmektedirler. Bunlar çok bireysel düzlemde kalsa da toplumsal yaşama farklı kanallardan etki etmektedir ve bugün bildiğimiz anlamda göçmenlik halini kendi deneyimleriyle harmanlayarak başka bir kent hafızası üretmektedirler. Bu hafızanın kalıcı bir hafıza olmaktan daha anlamlı hali; göçmen kadınların yeni kent mekânı İstanbul metropolünü bugün yeniden yapma araçlarını böylece geliştiriyor olmalarıdır. Bunun bir süreç ve bu deneyimlerin birer yolculuk olduğunu bilerek içinden geçmektedirler ve bu geçit halinin kendilerince aşılabilir birer eşik olması durumunu deneyimlemektedirler. Bu kadınları güçlü kılarak İstanbul kentinin kırmızı bölgeleri bireyler düzlemindeki bu küçük mücadelelerle çelişkileri ortaya dökülerek ters düz edilen bir tartışmaya konu olmaktadır.

“Öyleyse göçebelik sınırların olmadığı akışkanlık değil, sınırların sabit olmadığına dair güçlü bir farkındalıktır. İzinsiz yerlere girme, sınırları aşmaya devam etme yönlü yeğin bir arzudur” (Braidotti, 2017, s. 93).

Sınırı aşmaya özgü bu arzu ile bir yolculuk başlamıştır ama bu sadece bir başlangıçtır. Kendi sürecini yazmaya başlamış kadınlar için tek başınalıkla başa çıkılan bu durumda artık bundan sonraki tarif kendilerine ait olmaktadır. Bu tarif şimdiye ve İstanbul kentine bağlı iken yarın başka yolculuklarda ve farklı göç deneyimlerinde neye

dönüşür bilemeyiz; ama eşikleri üretmeye devam edeceğini söyleyebiliriz. Bu süreç bu soruyla karşı karşıya kalındığında cevabı aranan bir anlık haldir.

“Kendime turist diyemem. Burada bir ikametgahım var. (...) Buraya taşındım diye düşünüyorum. Yaşıyorum burada, ikamet ediyorum. Burada uzun bir süre de yaşamayacağım, bu bir aşama. Burada durdum, sonra devam edeceğim. Önceden sorsaydın; Suudi Arabistan’dan başlamış uluslararası bir insanım derdim. Şimdi böyle hissetmiyorum, böyle bir tarafım olsa da. Buraya ait olabilirim, buranın göçmeni, vatandaş vb. olmadan ama şimdi burada yaşıyorum. Şimdi ev burası. Burayı şimdi seviyorum. Ama sanırım kendimi seyyah olarak tanımlayabilirim” (L, 23, Riyad).

SONUÇ

19. Yüzyıl'da Osmanlı'nın dünyadaki gelişmeleri izleme kaygısıyla gerçekleştirdiği hızlı modernleşme hamleleri İstanbul'u dünya düzeyinde hareketliliğin yaşandığı bir kent haline getirdi. İstanbul, modern bir kozmopolitlik deneyimi yaşadığı bu dönemde çok çeşitli karşılaşmalara ev sahipliği yaptı. Doğu Akdeniz'in kozmopolitliğini taşıyan bu kent; Cumhuriyet sonrasında yüzünü Ankara'ya çevirmiş bürokrasiden ötürü bir yalnızlaşma sürecine girdi. Ciddi nüfus kayıplarının yaşandığı bu süreçten sonra iç göç almaya 1950'lerde yeniden başlasa da artık gittikçe homojenleşen bir yapıya sahipti. 1950'lerde ne kadar iç göç ile İstanbul çok başka Türkiyeli kimliklere ev sahipliği yapsa da etnisite ve din bağlamında tek tipleştirme politikalarının etkisi altındaydı. 1980'lerle beraber liberal politikalar çerçevesinde değişmekte olan kültürel, siyasi, ekonomik ve sosyal olguların etkisiyle İstanbul tekrar Türkiye dışı sermayeye, ziyaretçiye ve göçmene kapılarını açtı. Komşu ülkelerdeki değişen ekonomik ve siyasi konjonktür çok farklı bölgelerden Türkiye'ye dolayısıyla da İstanbul'a gelen düzensiz göçü de beraberinde getirdi. Neoliberal politikalar, beraberinde küreselleşme ile gelişen ağlar ve teknolojiye adımlarla iletişim araçlarının gelişimi göç süreçlerine etki ederken bireysel ağlar üzerinden de göç yolları gelişti. Böylece İstanbul 1990'lardan bugüne gelen süreçte bu göç yollarının olmazsa olmaz durağı sonrasında günümüzde yuvası haline geldi.

Bugün 1990'lardan gelen akışla kentler küresel birer kent kimliğini kazanırken "turist bakışı"na yönelik yapılan hamlelerle, kentlerde üretilen imajlarla yaratılan arzu kentleri göçün hedefi haline getirmektedir. Yaratılan arzu kenti bir çekim alanı haline getirmekte ve artık gelişen ağ toplumunun etkisiyle kişiler bu çekim alanlarında göç nedeniyle birbiriyle ilişkilenebilmektedir. Neoliberal politikalar birer meta gibi kentleri ele alırken, malların, paranın, kültürlerin, yaşantıların, politikaların hareketliliğine hız kazandırmıştır. Yerin anlamının değişkenlik gösterdiği bu hareketliliğin etkisi altında kentlerde yaşayan kişilerde bu hareketlilikten payına düşeni almaktadır. Neoliberal politikalar çerçevesinde ve hızlı değişen siyasi değişimlerle kişilerin statüleri de hibritleşmektedir. Ülkeler düzeyindeki siyasi durumların değişimleriyle vatandaşlık temelinde kişilerin temel hakları esnemekteyken, turist olarak harekete geçen bir kişi göçmen statüsüne çok hızlı bir şekilde artık geçebilmektedir. Geçişken bir biçimde

kişilerin ulus-devlet nezdindeki statüleri siyasi krizlerle çok hızlı değişirken, göçtükleri kentlerde kişiler başka kimlikleri edinmektedirler. Böylece kenti bir zaman diliminde çok farklı biçimde kullanan birbirinden farklı hibritleşmiş kimliklik kentte bir aradlardır.

Neoliberal politikalara ayak uyduran ve son yıllarında hızlı kentsel değişimler geçiren İstanbul da hibritleşen kimliklere ev sahipliği yapmaktadır. Böylece 1990'larda göç yasaları nedeniyle İstanbul Doğu-Batı aksında geçişlerin kenti iken neoliberal politikaların etkisiyle birlikte günümüzde düzenli ve düzensiz göçün ev sahibi kenti olmaya yüzünü çevirmiştir. Kent politikaları, yerelerde farklılaşan ekonomik, siyasi süreçlerle beraber İstanbul geçenleri, duranları ve kalanlarıyla farklı bir kent kimliği kazanmaya başlamıştır. Bir göçmen kozmopolitliğini böylece bünyesinde barındırmaktadır. Bu da İstanbul kentine farklı dinamiklerle mekan bazında bir hareketlilik kazandırmıştır.

İstanbul metropol bir kent olarak kültürel, sosyal, politik, mekânsal birçok dinamiği içinde zaten barındırmaktadır. Küresel bir kent olmanın yükümlükleriyle birçok farklı kimliğin kenti olan İstanbul, kentsel dinamiğini de bu kimliklerin ürettiği farklı karşılaşmalardan almaktadır. Suriye göçünün gündem yaratan etkisiyle göç olgusunun İstanbul'da nasıl bir değişim yarattığı tartışılmaktadır. Kente yeni gelen ve kentin var olan mekânsal ritmini değiştirenler başka bir ritmi kentte yaratmaktadırlar. Her şeyin takip edilmesi imkânsız bir hızla hareket ettiği bu dönemde kentlerde yaratılan başka ritimler birbirinin içine geçmektedir. Zamanla beraber artık mekânın da hareket ettiği bu dönemde İstanbul; bu içinde taşıdığı kimlikler ve onların ürettiği başka kentsel ritimlerle başkalaşmaktadır. Kozmopolit şehrin özelliği olarak birbirinden farklı nedenlerle İstanbul'da bulunan, İstanbul'dan geçen, İstanbul'da kalanlarla kent farklı bölgelerinde çeşitli kamusalıklar yaşamaktadır. Geçiş mekânından bir kalış mekanına evrilen İstanbul özelinde kişilerin İstanbul'a gelme sebepleri de çok farklılıklar göstermektedir.

Taşıdığı kültürel fenomenler sebebiyle Arap coğrafyasından gördüğü ilgi İstanbul'u yeniden Doğu-Batı arasında bir köprü, bir karşılaşma eşiği haline getirmektedir. İstanbul'da da diğer küresel kentlerde olduğu gibi yaratılan turist arzusu aynı zamanda

İstanbul'un bir göçler kenti olmasına sebep olmaktadır. İhtiyaçları ve eğer koşulları varsa arzuları doğrultusunda göç eden kişiler iş koşulları veya eğitim gerekliliği, sosyal yaşantılar ve ait olduğu sosyal ağlar çerçevesinde kent ve bölge seçimini yapmaktadırlar. Bu seçimi yapamıyor olsalar bile İstanbul'un olasılıkları nedeniyle koşullarını zorlamayarak İstanbul'a varmaktadırlar. Araştırmaya katılan kadınlar da İstanbul'u birbirinden farklı nedenlerle seçmişler ya da farklı nedenlerle İstanbul'a gelmişlerdir. Doğrusu hiçbirini tek bir nedeni yoktur; birbirinin içine geçmiş bir dizi sebeple İstanbul'da yaşamaktadırlar. Bu durumların içerisinde farklı hikayeler yatmaktadır. Böylece aslında tek bir nedensellik değil de bir yolculuk gibi görülünce hikayeleri İstanbul'da olmaları çok olağanlaşmaktadır.

İstanbul'da kendi pratiklerini oluşturarak yaşama bu mega kentte tutunmaya çalışan kadınlar, yaşamı gündeliğe dökebilmek için İstanbul'un olasılıklarından yararlanmaktadırlar ve yeni olasılıklar üretmektedirler. İstanbul'un keskinleştirdiği sınırların ve stratejilerin ötesinde birer yaşam kurabilmek kaygısıyla kendi taktiklerini üretmektedirler ve kendilerine kaçışlar yaratmaktadırlar. Burada İstanbul'un olasılıklarının da ötesine geçmekte ve son süreçte kendilerinin de etkileriyle oluşan dinamikleri kendi amaçları için araç haline getirmektedirler. Gerek ekonomik gerek sosyal gerek kültürel gerek de politik gerekçelerle İstanbul'un potansiyellerini dönüştürmekte ve kent mekanını kendi ihtiyaçları doğrultusunda etkilemektedirler. Politik olmak amacından azade kadınlar kendileri için yeni olan bu kentte kamusalı yaratabilmek için taktikler geliştirmektedirler ve bu taktikler nedeninden bağımsız birer politik eyleme dönüşmektedir. Karşılaşmalara izin verdikçe kadınlar kendi kimliklerini yeniden tanımlarken bu karşılaşmalarla hibritleşen kültürlerden İstanbul da payına düşeni almaktadır. Ağ toplumundan ve gelişen iletişim ağlarından yararlanmaktadırlar. Aralarında özellikle kadın dayanışmasını geliştirirken göçmen kadınlar arası bir ağı da örmektedirler. Bu süreçte kadınlar etnisite bazlı dernek ve oluşumlarla ve(ya) ortak görüş ve ortak pratikler temelinde belli kişi ve gruplarla ilişki kurmaktadırlar. Böylece birbirinden farklı pratikler geliştiren ve bu pratiklerce kenti kullanan kadınlar kentin bambaşka bölgelerinde gündeliği inşa etmektedirler. Böylece ürettikleri karşılaşmalarla farklı kent mekanlarında yeri yeniden yapmaktadırlar. Yeri

yapma biçimleriyle eşiklerde müşterekleri üretmektedirler ve bu müştereklerde İstanbul'un paydaşları ile buluşmaktadırlar.

Kent kullanımında istisnasız tüm kadınlar İstanbul'daki pratikleri arasına yürümeyi de almışlardır. Ortaklık oluşturan bu pratik birçok anlamda manasını bulmaktadır. Yürüme bir kent hafızası yaratmada ciddi bir araçtır ve kentte kamusal deneyimlemede sokak kotunda kurulan ilişki önem kazanmaktadır. Göçmenlik sürekli yolda olma hissini yaratırken bir yandan yürümek kentle olan aidiyeti kurmada araç haline getirilmektedir. Göçmen için bu anlamda yürümek yeri yeniden tanımlamakta ve kendi yerini kentte bulmada kilit ve güçlü bir anlam taşımaktadır. Karşılaşmaları sağlayan ve deneyim, etkileşimi beraberinde getiren yürüme pratiğiyle üretilen kent hafızası 'yer'i, göçmen kadınlar için 'uzam' haline getirmektedir. Yürüme aracılığıyla üretilen hafıza kente dair bağları kurarken yeniden bir yaşamı inşa etmede araç olmaktadır. 'Yer' fiziki bir niteliğe sahipken sadece 'uzam' haline gelmesi kişiler açısından mekânsal bağı sağlayan anlamdır. Biriken hafıza, kent mekanını anlamsal olarak bütünleştirmekte ve aidiyet duygusu tam da bu gelip geçme halinde; yani yürümede vücut bulmaktadır. Böylece bütününde deneyimler toplamıyla oluşan yeni kent hafızaları birbirinden başka İstanbulluluğu da beraberinde getirmektedir. Bu geçicilikte üretilen bir kent aidiyetidir. Bu kent aidiyeti ile göçmen kozmopolitizmde yaşanan İstanbul deneyimi hibritleşen, hareket halinde olan İstanbul'u üretmektedir.

Hibritleşen İstanbul deneyiminde bir sınır oynaması keşfedilmektedir. Neoliberal politikaların ulus-devlet çelişkisi; sınırları kaldırmak ve sınırları koymak ikililiği farklı göçmenlik deneyimlerinde açığa çıkmaktadır. Göçmeni istisna halinde, aradalıkta yaşatan çeşitli politikalar kent içi görünür kontrol noktalarıyla sınırları üretmektedir. Çok farklı görünmez duvarlar inşa eden sınırlar dünyasının içinde ve bu sınırların etkisiyle sokaklarda gündeliğe yayılmış şiddete rağmen sokaklarda olan, yürüyen kadınlar açısından bu kamusal yeniden üretmenin bir biçimidir. Sınır artık bir çizgi olmaktansa bir geçit haline gelmişse kadınlar bu geçitte ürettikleri eşiklerle ayakta kalmaktadırlar. Sınırlar dünyasında kendi sınırlarını da sorgulayan kadınlar özelindeki göç deneyimi ülke sınırlarını aşarken aynı zamanda başka sınırların da üzerine düşünüldüğü bir deneyim halini almıştır. Bu anlamda tekleşen kimlikler, sahip olunan bir tek yerdense çoklu modellerin geliştirilebileceği ve birden fazla seçeneğin

yaratılabileceği potansiyeli ortaya konulmuştur. Üretilen eşikler tek seçeneği çoklu hale getirmiş ve Bauman'ın vurguladığı bu seçenekler postmodern zenginliği yaratmaktadırlar. Tüm görüşmelerin sonucunda kadınların kendilerine dair yorumladıkları bu 'başarı' çalışma açısından en önemli bulgudur.

Kadınlar sınırları bulanıklaştırırken İstanbul kentinin eşiklerinde yeniden ürettikleri kimliklerine dair bulgular keşfetmişlerdir. Bu keşifle yeni kent mekânı içerisinde gördükleri kendilerini daha iyi anladıklarını ve anlamlandırdıklarını görmekteyiz. Tek başına yaşanan tüm bu göç deneyiminin en büyük kazanımı kendilerine dair oluşturdukları sınırların ortadan kalkması ve kendileriyle kurdukları bu yeni bağ olmuştur. Tek başınalık mutlak bir özgüven ilişkisi geliştirmekte ve bildiğin kendine yeniden bir tarif getirmeni zorlamaktadır. Böylece kadınlar kendileriyle bu bağ kurarlarken bu çalışmanın konusu olan kavramların anlamlarına dair yeni yorumlar, başkalaşmış sorgulamalar katılımcı göçmen kadınlar sayesinde gerçekleştirilmiştir. Böylece aslında yaşamın kendisi de bir sürekliliğe dönüşmekte ve sürekli değişen mekânsal ilişki ile sınır algısı da dönüşmektedir. Elbette sınırlar tamamıyla yok olmamaktadır ama anlamları sorgulanırken sınırların yarattığı eşiklerde yürümek başlı başına göçmen kadın için bir kazanımdır.

KAYNAKÇA

- Adıgüzel, Y.: 2018 **Göç Sosyolojisi**, İstanbul, Nobel Akademik Yayıncılık.
- Agamben, G.: 2001 **Kutsal İnsan:Egemen İktidar ve Çıplak Hayat**, Çev. İsmail Türkmen, İstanbul, Ayrıntı Yayınları.
- Aktaş, A.: 2016 **Türkiye’de Yaşayan Suriyeli Kadın Mülteciler: Kilis Örneği**, İstanbul Bilgi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Medya ve İletişim Sistemleri Yüksek Lisans Programı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Albertsen, N., & Diken, B.: 2001 “Mobility, Justification and the City”, **Nordisk Arkitekturforskning**, Issue 1, s.13-24.
- Alkaya, T.: 2015 **Sınır ve Eşik Olarak Duvar**, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Avcı, S. G.: 2019 **Domestic Workers and Proverty: A Comparative Approach on Turkish and Migrant Women**, Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İnsan ve Toplum Bilimleri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Baker, U.: 2015 **Kanaatlerden İmajlara: Duygular Sosyolojisine Doğru**, İstanbul, Birikim Yayınları.
- Balım, A.: 2018 **Göçte Kadın Deneyim: Sultanbeyli Örneği**, Üsküdar Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Sosyal Hizmet Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Bauman, Z.: 2000 “Turistler ve Aylaklar: Postmodernliğin Kahramanları ve Kurbanları”, **Postmodernlik ve Hoşnutsuzlukları**, Haz. Zygmunt Bauman, Çev: İsmail Türkmen, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, s. 116-132.

- Becker, H.: 2014 **Mesleğin İncelikleri: Sosyal Bilimlerde Araştırma Nasıl Yürütülür?**, Çev: Gökçe Metin, Levent Ünsaldı, Hatice Esra Mescioğlu, Şerife Genis, ve Baran Öztürk, Ankara, Heretik Yayınları.
- Benjamin, W.: 2016 “XXI. Yüzyıl’ın Başkenti Paris”, **Pasajlar**, Haz. Walter Benjamin, Çev: Ahmet Cemal, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, s. 87-107.
- Berger, J.: 2004 **Görme Biçimleri**, Çev: Yurdanur Salman, İstanbul, Metis Yayınları.
- Berktaş, F.: 2004 “Çoğulluk, Yeryüzü Yasasıdır”, **Kamusal Alan**, Ed: Meral Özbek, İstanbul, Hil Yayınları, s. 551-556.
- Bozdoğan, S.: 2012 **Modernizmin ve Ulusun İnşası**, Çev: Tuncay Birkan, İstanbul, Metis Yayınları.
- Braidotti, R. :2017 **Göçebe Özneler**, Çev: Öznur Karakaş, İstanbul, Kolektif Kitap.
- Brenner, N., & Theodore, N.: 2002 “Cities and the Geographies of "Actual Existing Neoliberalism"”, **Antipode**, Volume 34, Issue 3.
- Castells, M.: 2002 “Local and Global: Cities in the Network Society”, **Royal Dutch Geographical Society** , 93(5), 548-558.
- Castells, M.: 2005 “The Network Society: From Knowledge to Policy”, **The Network Society From Knowledge to Policy**, Haz: M. Castells, & G. Cardoso, Washington, Center for Transatlantic Relations, s. 3-22.
- Castles, S.: 2010 “Understanding Global Migration: A Social Transformation Perspective”, **Journal of Ethnic and Migration Studies**, 36, s. 1565-1586.

- Creswell, J. W.: 2013 **Nitel Araştırma Yöntemleri**, Çev. Ed: Yrd. Doç. Dr. Mesut Bütün, Yrd. Doç. Dr. Selçuk Beşir Demir, Ankara, Siyasal Yayın Dağıtım.
- Çelik, Z.: 1998 **Değişen İstanbul**, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Çınar, T.: 1998 **Dünya Kenti ve Toplumsal Kutuplaşma**, Ankara Ü. Siyasal Bilimler Fakültesi Tartışma Metinleri, No. 12, Ankara.
- Deleuze, G., & Guattari, F.: 1990 **Kapitalizm ve Şizofreni 1: Bin Yayla**, Çev. Ali Akay, Ankara, Bağlam Yayıncılık.
- Dündar, F.: 2008 **Modern Türkiye'nin Şifresi**, İstanbul, İletişim Yayınları.
- Danış, D.: 2009 “Iraklı Göçmenler”, **İstanbullaşmak: Olgular, Sorunsallar, Metaforlar**, Ed: Pelin Derviş, Bülent Tanju, & Uğur Tanyeli, İstanbul, SALT/Garanti Kültür AŞ., s. 142-145.
- De Certeau, M.: 2008 **Gündelik Hayatın Keşfi-I**, Çev: Lale Aslan Özcan, Ankara, Dost Kitabevi Yayınları.
- De St-Exupéry, A.: 2011 **Küçük Prens**, Çev: Sumru Ağırürüyen, İstanbul, Mavibulut Yayıncılık.
- Diken, B., & Laustsen, C. B.: 2005 “From Refugee Camps to Gated Communities”, **The Culture of Exception: Sociology facing the camp**, Haz: Bülent Diken ve Carsten Bagge Laustsen, New York, Routledge, s. 79-100.
- Dinçer, C. G.: 2014 **In Between Countries: Experiences of Women Migrant Domestic Workers From Georgia in Turkey**, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal

- Bilimler Anabilim Dalı, Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Çalışmaları, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Düzgün, A. N.: 2018 **Türkiye’de Suriyeli Göçmen Kadınların Savaş Öncesi ve Savaş Sonrası Sahip Oldukları Sosyal Değişiminin Araştırılması**, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kadın Çalışmaları Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Gezer, F.: 2019 **Kamp Dışında Yaşayan Suriyeli Kadınların Zorunlu Yaşam Deneyimleri ve Geri Dönme Planları (Gaziantep Nizip Örneği)**, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Sivas.
- Goularas, G., & Sunata, U.: 2015 “Türk Dış Göç Politikasında Göç ve Mülteci Rejimi”, **Moment Dergisi**, 2(1), 12-40.
- Gros, F.: 2017 **Yürümenin Felsefesi**, Çev: Albina Ulutaşlı, İstanbul, Kolektif Kitap.
- Gülmen, B.: 2004 **(Trans)Kentleşme ve Gündelik Hayatın Transformasyonu**, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı Mimari Tasarım Programı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- İçduygu, P. D., & Aksel, D. B.: 2012 **Türkiye’de Düzensiz Göç**, Ankara, Uluslararası Göç Örgütü Türkiye.
- İçduygu, A.: 2014 “Turkey’s Migration Transition and its Implications for the Euro-Turkish Transnational Space”, **Global Turkey in Europe II: Energy, Migration, City Society and Citizenship Issues in Turkey-EU Relations**, Ed: Senem Aydın-Düzgit, Daniela Huber, Meltem Müftüler-

- Baç, E. Fuat Keyman, Jan Tasci ve Nathalie Tocci, Roma, Edizioni Nuova Cultura, s. 81-106.
- İppolitov, S., Karpenko, S., “1920’lerin Başında İstanbul’a Rus Göçü”, **İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi**, Cilt.1, Sayı:3, s.386-397.
- Jacobs, J.: 2011 **Büyük Amerikan Şehirlerinin Ölümü ve Yaşamı**, Çev. Bülent Doğan, İstanbul, Metis Yayınları.
- Kaytan, Ö.: 2014 **Gendered Citizenship: Experiences and Perceptions of the Bulgarian Turkish Immigrant Women**, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Çalışmaları, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Keskin, İ. R.: 2018 **Ötekilik Bağlamında Suriyeli Kadınlar: Yerel ve Ulusal Basında Suriyeli Kadın Temsillerinin İncelenmesi**, İstanbul Bilgi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Yüksek Lisans Programı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Keyder, Ç.: 2013a “Arka Plan”, **İstanbul, Küresel ile Yerel Arasında**, Haz: Çağlar Keyder, İstanbul, Metis Yayınları.
- Keyder, Ç.: 2013b “Enformel Konut Piyasasından Küresel Konut Piyasasına”, **İstanbul, Küresel ile Yerel Arasında**, Haz: Çağlar Keyder, İstanbul, Metis Yayınları.
- Köşer Akçapar, Ş.: 2009 “İranlı Göçmenler”, **İstanbullaşmak: Olgular, Sorunsallar, Metaforlar**, Ed: Pelin Derviş, Bülent Tanju, & Uğur Tanyeli, İstanbul, SALT/Garanti Kültür AŞ, s. 153-158.
- Kümbetoğlu, B.: 2017 **Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma**, İstanbul, Bağlam Yayınları.

- Le Breton, D.: 2008 **Yürümeye Övgü**, Çev: İsmail Yerguz, İstanbul, Sel Yayıncılık.
- Lefebvre, H.: 2014 **Mekanın Üretimi**, Çev: Işık Ergüden, İstanbul, Sel Yayıncılık.
- Logie, S., & Morvan, Y.: 2017 **İstanbul 2023**, İstanbul, İletişim Yayınları.
- Lynch, K.:2010 **Kent İmgesi**, Çev: İrem Başaran, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Marmara, R: 2014 “Levantenler ve Neo-Levantenler”, **İstanbullaşmak: Olgular, Sorunsallar, Metaforlar**, Ed: Pelin Derviş, Bülent Tanju, & Uğur Tanyeli, İstanbul, SALT/Garanti Kültür AŞ., s. 221- 224.
- Massey, D.: 1994 Global Sense of Place, **Space, Place and Gender**, Ed: Doreen Massey, Minneapolis: University of Minnesota Press, s. 146-156.
- Merriman, P.: 2012 **Mobility, Space and Culture**, New York: Routledge.
- Mulder, A.: 2002 “TransUrbanism”, **TransUrbanism**, Ed. Arjen Mulder, Joke Brouwer & Laura Martz, Rotterdam, V2_Publishing/NAI Publishers, s. 5-11.
- Nail, T.: 2012 “Violence at the Borders: Nomadic Solidarity and Non-Status Migrant Resistance” **Radical Philosophy Review**, 15(1), s. 241-257.
- Nail, T.: 2015a **The Figure of the Migrant**, Stanford, Stanford University Press.
- Nail, T.: 2015b “Migrant Cosmopolitanism”, **Public Affairs Quarterly**, 49(2), s.187-199.

- Nora, P.: 2006 **Hafıza Mekanları**, Çev: Mehmet Emin Özcan, Ankara, Dost Kitabevi Yayınları.
- Oğuz, M.: 2015 **Increasing The Urban Mobility of Migrant Women: Transferring Experience from Berlin to İstanbul- A Pilot Study in Kurfalı, Kartal**, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı ve Berlin Teknik Üniversitesi, Şehir ve Bölge Planlama Enstitüsü, Ortak Doktora Programı, Doktora Tezi, İstanbul ve Berlin.
- Özbay, C.: 2014 “Yirmi Milyonluk Turizm Başkenti: İstanbul'da Hareketliklerin Politik Ekonomisi”, **Yeni İstanbul Çalışmaları**, Haz: Ayfer Bartu Candan & Cenk Özbay İstanbul, Metis Yayınları, s.116-197.
- Özbek, M.: 2004 “Politik Kamusal Alan ve Kolektif Yaratıcılık”, **Kamusal Alan**, Ed: Meral Özbek, İstanbul, Hil Yayınları, s. 181-232.
- Özcan, M.: 2018 **Göç Eden Kadınların Aile Geçim Stratejilerindeki Rol Değişimleri: İstanbul'da Yaşayan Suriyeliler Örneği**, Üsküdar Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Sosyal Hizmet Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Pérouse, J.-F.: 2013 **Metropolde İnadına Yürümek ya da Yeri Tekrar Oluşturmaya Çalışmak**, Akşam Konferansları/ MSGSÜ Mimarlık Fakültesi, İstanbul.
- Said, E. W.: 1983 “Traveling Theory”, *The Word, the Text and the Critic*, Haz. Edward W. Said, Cambridge, Massachusetts, Harvard University Press, s. 226-248.

- Sarkis, H.: 2009 “Mesele İstanbul (Küreselleşme Değil)”, **İstanbul: Kesişimler Şehri**, Ed: Ricky Burdett, London, Urban Age London School of Economics and Politic Sciences, s. 14-15.
- Sassen, S.: 2005 “The Global City”, **The Brown Journal of World Affairs**, XI(2), s. 27-43.
- Sassen, S.: 2009 “Uçsuz Bucaksız Bir Hareketliliğin Değişmez Kavşağı”, **İstanbul: Kesişimler Şehri**, Ed: Ricky Burdett, London, Urban Age London School of Economics and Politic Sciences, s. 5-6.
- Sennett, R.: 2009 “İstanbul ve Şehirler Avrupa'sı”, **İstanbul: Kesişimler Şehri**, Ed: Ricky Burdett, London, Urban Age London School of Economics and Politic Sciences, s. 12-13
- Simmel, G.: 2009a “Duyuların Sosyolojisi”, **Bireysellik ve Kültür**, Haz: George Simmel, Çev: Tuncay Birkan, İstanbul: Metis Yayınları, s. 219- 231
- Simmel, G.: 2009b “Metropol ve Zihinsel Hayat”, **Bireysellik ve Kültür**, Haz: George Simmel, Çev: Tuncay Birkan, İstanbul, Metis Yayınları, s. 317-329
- Simmel, G.: 2013 “Köprü ve Kapı”, **Felsefelogos**, Çev: Özgü Ayvaz, Sayı: 50, İstanbul, Bizim Kitaplar. S.17-20
- Stavrides, S.: 2016 **Kentsel Heterotopyalar**, Çev. Ali Karatay, İstanbul, Sel Yayıncılık.
- Şakar, E.: 2019 **Yeni Kent Mekanlarında Gündelik Hayat: İstanbul'da Yaşayan Suriyeli Mülteci Kadınlar**, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

- Tanyeli, U.: 2009a “İstanbullaşmak”, **İstanbullaşmak: Olgular, Sorunsallar, Metaforlar**, Ed: Pelin Derviş, Bülent Tanju, & Uğur Tanyeli, İstanbul, SALT/Garanti Kültür AŞ., s. 175-178.
- Tanyeli, U.: 2009b “İstanbullu”, **İstanbullaşmak: Olgular, Sorunsallar, Metaforlar**, Ed: Pelin Derviş, Bülent Tanju, & Uğur Tanyeli, İstanbul, SALT/Garanti Kültür AŞ., s. 178-179.
- Tanyeli, U.: 2017 **Yıkarak Yapmak**, İstanbul: Metis Yayınları.
- Taylor, P.: 2009 “Küreselleşme”, **İstanbullaşmak: Olgular, Sorunsallar, Metaforlar**, Ed: Pelin Derviş, Bülent Tanju, & Uğur Tanyeli, İstanbul, SALT/Garanti Kültür AŞ., s. 219-221.
- Tekeli, İ.: 2009a “Modernleşme Sürecinde İstanbul'un Nüfus Dinamikleri Nasıl Değerlendirilmeli?”, **Eski İstanbullular, Yeni İstanbullular**, Haz: Murat Güvenç, İstanbul, Osmanlı Bankası Arşive ve Araştırma Merkezi, s. 11-34.
- Tekeli, İ.: 2009b “Türkiye'de Kent Tarihçiliği”, **İstanbul: Kesişimler Şehri**, Ed: Ricky Burdett, London, Urban Age London School of Economics and Politic Sciences. s. 16-17.
- Tulaz, A.: 2008 **Gendering Space, Security and Surveillance: Perceptions of Single Women in İstanbul**, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kentsel Politikalar Planlaması ve Yerel Yönetimler Bölümü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Urry, J.: 1999 **Mekanları Tüketmek**, Çev: Rahmi Ögdül, İstanbul, Ayrıntı Yayınları.
- Urry, J.: 2000 **Sociology Beyond Societies: mobility for the twenty-first century**, Routledge, London.

- Varlı Görk, R.: 2016 “Bir Yöntem, Yöntembilim ve/veya Bir Sosyoloji Alanı Olarak Görsel Sosyoloji”, **Yedi: Sanat, Tasarım ve Bilim Dergisi** , *Kış*(15),s. 25-40.
- Woolf, V.: 2010 **Üç Gine**, Çev: İlknur Güzel, İstanbul, İletişim Yayınları.
- Yardımcı, S: 2014 **Küreselleşen İstanbul'da Bienal**, İstanbul, İletişim Yayınları.
- 2016 **Turizm İstatistikleri 2000-2015**, EMMITT, Ekin Grubu, İstanbul.
- 2016 **Trafficking in Persons Report June 2016**, U.S.A. Department of State Publication.
- 2018 **World Migration Report 2018**, The UN Migration Agency. Geneva: International Organization for Migration.

ELEKTRONİK KAYNAKLAR:

- Dünya Haber, 9 Haziran 2017: <https://www.dunya.com/gundem/suriye-sinir-duvari-tamam-sirada-iran-var-haberi-418766>
Son Erişim Tarihi: 02 Şubat 2019.
- Guardian, 30 Temmuz 2014: <https://www.theguardian.com/artanddesign/2014/jun/30/zaha-hadid-architecture> Son Erişim Tarihi: 10 Mart 2019.
- GİGM, 2 Şubat 2015: http://www.goc.gov.tr/icerik3/kitlesel-akinlar_409_558_559 Son Erişim Tarihi: 20 Aralık 2018.
- GİGM, 31 Ocak 2019: http://www.goc.gov.tr/icerik/goc-istatistikleri_363_378 Son Erişim Tarihi: 20 Mart 2019.

Habertürk Gazetesi, 2 Ocak 2019: <https://www.haberturk.com/suriyelilerin-taksim-deki-kutlamasi-tartisiliyor-2279020> Son Erişim Tarihi: 29 Nisan 2019.

Hürriyet Haber, 22 Ağustos 2017: <http://www.hurriyet.com.tr/dunya/avrupada-turistler-hedef-tahtasinda-40557575> Son Erişim Tarihi: 18 Mart 2019.

Hürriyet Haber, 17 Mayıs 2018: <http://www.hurriyet.com.tr/kampus/turkiyede-108-bin-uluslararası-ogrenci-ogrenim-goruyor-40839400> Son Erişim Tarihi: 18 Nisan 2019.

Hürriyet Haber, 6 Mart 2016: <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/suriyeli-siginmacilar-bu-belge-olmadan-il-disina-cikamiyor-40070327> Son Erişim Tarihi: 20 Nisan 2019.

Vikipedia, Şark Ekspresi: https://tr.wikipedia.org/wiki/Şark_Ekspresi Son Erişim Tarihi: 12 Ocak 2019

Vikipedia, Galata Köprüsü: https://tr.wikipedia.org/wiki/Galata_Köprüsü Son Erişim Tarihi: 10 Ocak 2019

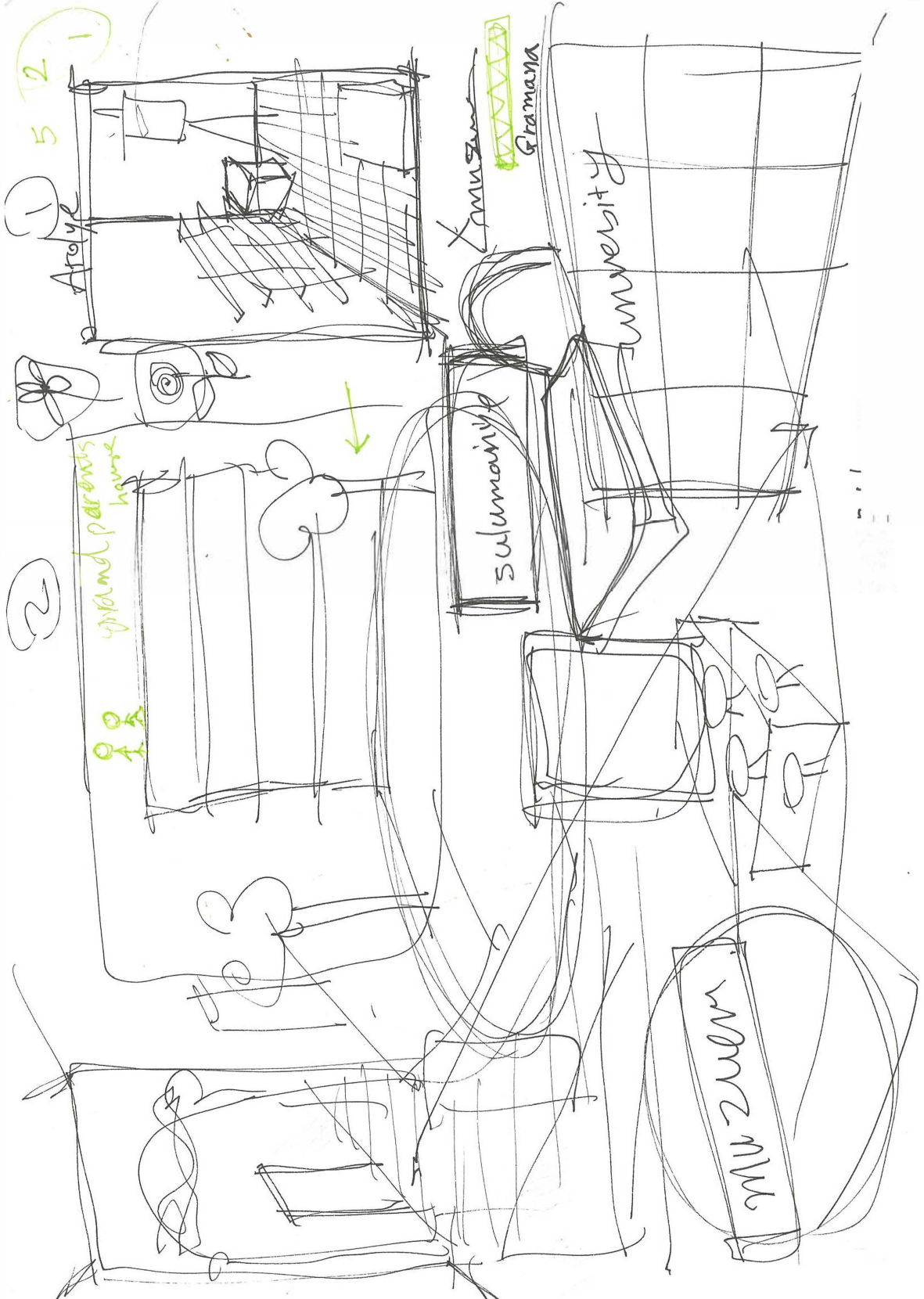
İETT <https://www.iETT.istanbul/tr/main/pages/kronolojik-tarihce/32> Son Erişim Tarihi: 11 Ocak 2019

EK.1 KATILIMCI ÇİZELGESİ

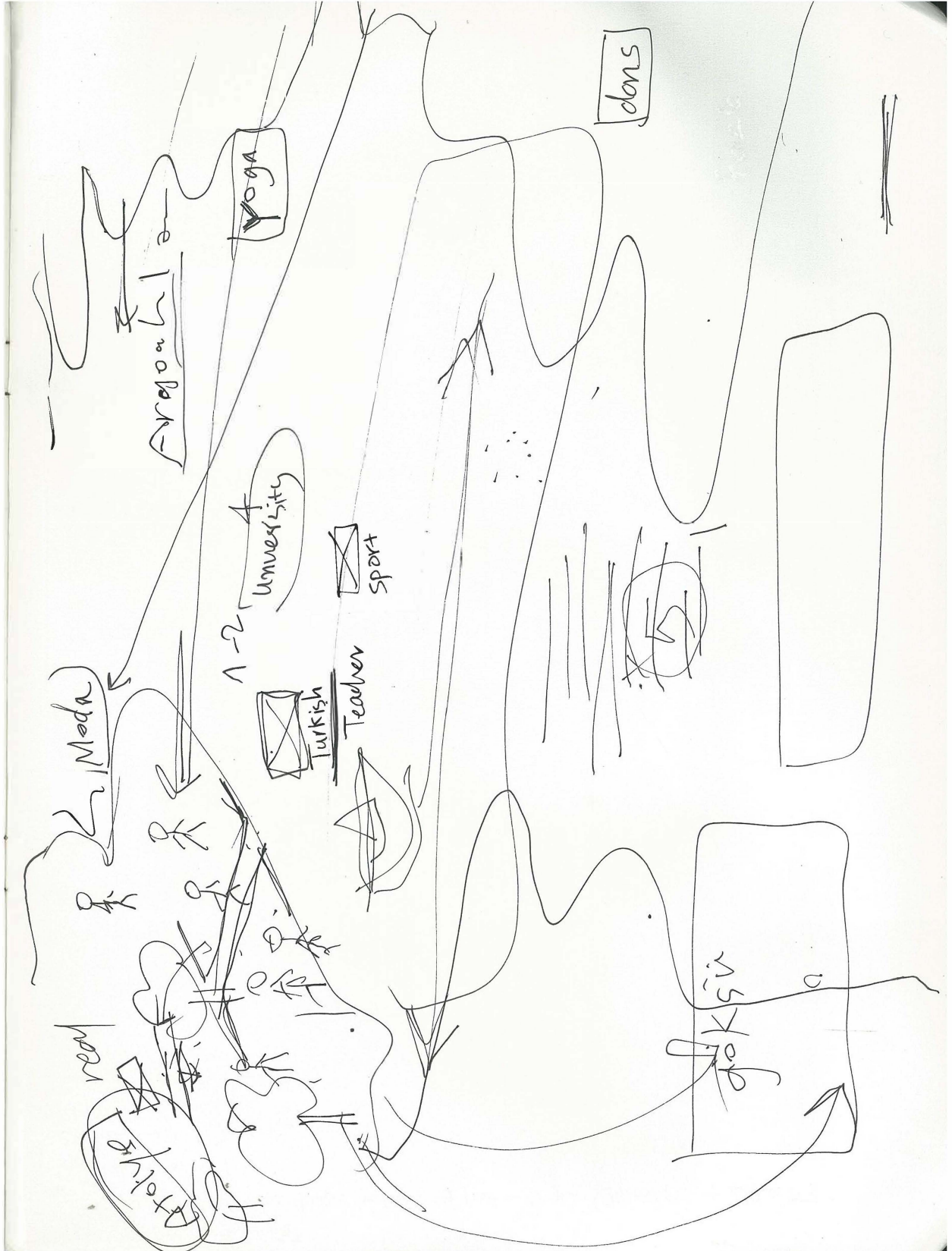
- A (36, Halep):** Suriye Halepli, 36 yaşında, ingilizce öğretmeni, 2012’de İstanbul’a geldi, Tarlabası’nda tek yaşıyor ve Halep’te de İngilizce Öğretmeniydi.
- D (59, Şam):** Suriye Şamlı, 59 yaşında, eliyle tasarım dikiş, nakış işleri yapıyor, 2014’te İstanbul’a geldi, Önce Fatih’te yaşıyordu şimdi Kurtuluş’ta çocuklarıyla yaşıyor ve Şam’da ücretli bir işte çalışmıyordu.
- F (33, Şam):** Suriye Şamlı, 33 yaşında, sanatçı, 2013’te İstanbul’a geldi, önce Cihangir sonra Ortaköy’de yaşıyor, sonra bir yıl Gaziantep’te yaşıyor, şimdi Kadıköy(Yeldeğirmeni)’de yalnız yaşıyor ve Şam’da da sanatçıydı.
- H (36, Rabat):** Irak kökenli Suriyeli, Fas Rabat’ta yaşıyordu, 36 yaşında, siyasi bir pozisyonda çalışıyor ve yüksek lisans yapıyor, 2011’de İstanbul’a gelmiş, önce Üsküdar’da, sonra Esenyurt’ta, sonra Gaziosmanpaşa’da yaşıyor, şimdi Fatih’te annesi ve bir erkek kardeşiyle oturuyor ve Rabat’ta hukuk okudu.
- K (60, Şam):** Suriye Şamlı, 60 yaşında, dikiş yapıyor ve yönetici, 2015’te İstanbul’a gelmiş, Gültepe’de çocuklarıyla yaşıyor ve Şam’da ücretli bir işte çalışmıyordu.
- L (23, Riyad):** Suriyeli, Suudi Arabistan Riyad’da yaşıyordu, 23 yaşında, yüksek lisans yapıyor, düzenli bir işte çalışmıyor, 2013’te İstanbul’a geldi, Üsküdar (Çiçekçi)’da arkadaşlarıyla yaşıyor ve Riyad’da öğrenciydi.
- N (35, Şam):** Suriye Şamlı, 35 yaşında, doktorluk için denklik sınavına hazırlanıyor ve evden işler yapıyor, 2014’te İstanbul’a geldi, Kadıköy’de tek yaşıyor ve Şam’da dahiliye doktoruydu.

- R (24, Halep):** Suriye Halepli, 24 yaşında, ücretli bir işte çalışmıyor, 2018'de İstanbul'a geliyor ve 1 ay kalıyor, şimdi Fransa Marsilya'da yaşıyor ve Halep'te öğrenciydi.
- S (30, Kuveyt):** Kuveytli, 30 yaşında, Arapça konuşan ülkelerdeki küçük işletmeler için ihracat için ticaret danışmanlığı yapıyor, 2013'te İstanbul'a geliyor, önce Taksim, sonra Şişli, sonra Tophane yaşıyor ve şimdi Üsküdar (Çiçekçi)'da arkadaşlarıyla yaşıyor ve Kuveyt'te işletme okuyordu.
- T (33, Şam):** Suriye Şamlı, 33 yaşında, uluslararası bir dernekte çalışıyor, 2015'te İstanbul'a gelmiş, Üsküdar'da yaşıyordu, şimdi bir arkadaşıyla Sütlüce'de yaşıyor ve Şam'da mimardı.
- U (39, Humus):** Suriye Humuslu, 39 yaşında, Arapça konuşan kişilerin sağlık turizmi için çeviri ve danışmanlık yapıyor, 2012'de İzmir'e ailesiyle gidiyor, sonrasında İstanbul'a geliyor, önce Esenyurt'ta yaşadı, şimdi bir arkadaşıyla Sütlüce'de yaşıyor ve Şam'da öğretmenlik yapıyordu ve Millî Eğitim Bakanlığı'nda ayrıca memur olarak çalışıyordu.
- Y (27, Aden):** Yemen Adenli, 27 yaşında, mimarlık yapıyor, 2010'da İstanbul'a geldi, daha önce öğrenciydi yurttan kalıyordu, şimdi Beşiktaş'ta tek yaşıyor ve Aden'de öğrenciydi.

EK.2 KROKİ ÖRNEKLERİ

Kroki 1. F (33, ŞAM) Şam Krokisi

Kroki 2. F (33, ŞAM) İstanbul Krokisi